

ยุคการจัดการศึกษาวิชาชีพนาฏศิลป์ไทยในสถาบันการศึกษา

(พ.ศ. 2477-2529)

การปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตยใน พ.ศ. 2475 ทำให้การศึกษาวชิชาชีพนาฏศิลป์ไทยในยุคนั้นได้รับการอนุรักษ์ส่งเสริมและพัฒนาขึ้นมาใหม่ในฐานะเป็นศิลปะประจำชาติ ถึงแม้ว่าจะได้เริ่มมาบ้างแล้วตั้งแต่ยุคก่อนหน้านี้อีกก็ตาม แต่ความพยายามที่จะเชื่อมโยงแบบแผนดั้งเดิมให้เข้ากับอารยธรรมตะวันตกสมัยใหม่ที่เข้ามา มีอิทธิพลในประเทศมีเพิ่มมากยิ่งขึ้นกว่าเดิม ผู้บริหารในช่วงแรกของยุคมีความต้องการที่จะสร้างเอกลักษณ์ของชาติตนไว้ พร้อม ๆ กับปรารถนาที่จะปรับวัฒนธรรมของชาติให้เข้ากับมาตรฐานสากลในทุก ๆ ด้าน เพื่อความเทียบเท่าเทียมไต่ล่งกับประเทศซีกโลกตะวันตก โดยเฉพาะการรณรงค์ทางด้านศิลปวัฒนธรรมอย่างจริงจัง ทำให้มีการปรับระบบการศึกษาวชิชาชีพนาฏศิลป์เสียใหม่ ให้มีระบบระเบียบตามแบบอย่างการจัดการศึกษาในยุโรป ก่อให้เกิดสถาบันการศึกษาวชิชาชีพนาฏศิลป์และดนตรีขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีการจัดการศึกษาวชิชาชีพครูนาฏศิลป์ขึ้นเป็นครั้งแรก ตลอดจนปรับปรุงการศึกษาอย่างกว้างขวางทั้งด้านหลักสูตร คุณวุฒิและสถานศึกษา

อิทธิพลที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการจัดการศึกษา

1. การเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครอง หลังจากทีคณะราษฎรได้ทำการปฏิวัติล้มระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ความตื่นตัวในเรื่องชาตินิยมได้ปรากฏชัดเจขึ้น มีการรณรงค์ทางวัฒนธรรมอย่างเอาจริงเอาจัง จะเห็นได้จากเมื่อหลวงวิจิตรวาทการมาดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมศิลปากร เมื่อวันที่ 1 มีนาคม พ.ศ. 2476 ได้พยายามปลุกเร้าสำนึกของประชาชนให้เกิดความรักชาติด้วยสื่อของการละคร ดนตรี บทประพันธ์และสุนทรพจน์ ความเป็นชาตินิยมของหลวงวิจิตรวาทการนั้น จะเห็นได้จากคำกล่าวที่ว่า " . . . ลัทธิชาตินิยมเป็นลัทธิที่ดี . . . ไม่มีโทษทัณฑ์หรือวิถีทางใด ๆ จะมาเปลี่ยนข้าพเจ้าเป็นอย่างอื่นได้ นอกจากชาตินิยม" (หลวงวิจิตรวาทการ 2505 : 182) ลัทธิชาตินิยมของหลวงวิจิตรวาทการเป็นที่มาของความบันดาลใจในการก่อตั้งโรงเรียนนาฏดุริยางคศาสตร์ ซึ่งเป็นสถาบันการศึกษาวชิชาชีพนาฏศิลป์ไทยแห่งแรกของยุค และเป็นแห่งแรกของประเทศไทยที่จัดดำเนินการบริหารการศึกษาโดยสามัญชน

อีกทั้งสืบเนื่องมาจากสภาพความเสื่อมลงของศิลปวัฒนธรรมแขนงนี้ด้วย ดังปรากฏในจดหมายของ พลตรีหลวงวิจิตรวาทการ เขียนถึงพระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ รัฐมนตรีกระทรวงธรรมการ ลงวันที่ 29 ธันวาคม พ.ศ.2477 ตอนหนึ่งว่า ". . . นักการละครที่พยายามจะทำเมืองไทยให้เป็น เมืองฝรั่ง โดยวิธีเอาการเดินรำของฝรั่งอย่างเลว ๆ เข้ามาเต้น หรือเอาทำนองเพลงภาพยนตร์ฝรั่ง มาร้องเพลงไทย ซึ่งฟังไม่เข้าใจจนคำเดียว พวกนั้นพยายามทำลายของไทย และทำลายกิจการ ที่ทำเพื่อบำรุงของไทยไว้" ("เรื่องโรงเรียนนาฏดุริยางคศาสตร์". หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เลขที่ ศธ.0701.37/4 : 114) ด้วยอิทธิพลดังกล่าว ทำให้มีการจัดการศึกษาวิชาวิชาชีพนานาชาติไทยขึ้นใน ยุคนี้

นอกจากนี้ แนวความคิดดังกล่าวยังส่งผลให้มีการยกฐานะวิชาวิชาชีพนานาชาติ ให้เป็น วิชาชั้นสูง เช่นเดียวกับการศึกษาวิชาอื่น ๆ ในสถาบันอุดมศึกษาในขณะนั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง นโยบายข้อหนึ่งใน 6 ประการของคณะราษฎร แสดงให้เห็นการตระหนักในความสำคัญของการศึกษา คือ "จะให้การศึกษาอย่างเต็มที่แก่ราษฎร" (สมศักดิ์ ตัลยกำธร และคณะ 2528 : 19) ดังนั้น เมื่อมีพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม ประกาศใช้เมื่อวันที่ 3 พฤษภาคม พ.ศ.2476 ซึ่งบัญญัติให้กระทรวงธรรมการว่าอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการศึกษาขึ้นมาใหม่ (สมชาย พุ่มสอาด 2526 : 44-45) ในโอกาสดังกล่าว หลวงวิจิตรวาทการจึงได้ก่อตั้งโรงเรียนนาฏดุริยางคศาสตร์ขึ้น โดยมีคำสั่งอนุมัติของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงธรรมการ ลงวันที่ 28 พฤษภาคม พ.ศ.2477 และ เปิดสอนในวันที่ 17 พฤษภาคมในปีเดียวกัน (กรมศิลปากร 2528 : 9)

จึงกล่าวได้ว่าด้วยอิทธิพลของการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครอง ทำให้การศึกษา วิชานานาชาติไทยมีชีวิตกลับคืนมาอีกครั้งหนึ่งอย่างจริงจังหลังจากที่ได้ถูกทอดทิ้งไป เนื่องจาก ชาติ ผู้อุปถัมภ์สนับสนุนเท่าที่ควร แต่การกลับฟื้นขึ้นมาใหม่นี้เป็นมิติใหม่ในวงการศึกษาวชิชาศิลปะ คือ การจัดตั้งสถานศึกษาวชิชาศิลปะเป็นหน่วยงานของรัฐที่มีสามัญชนเป็นผู้บริหารการศึกษาตามระบบ สาถลนิยม

2. ค่านิยม การส่งเสริมวัฒนธรรมต่าง ๆ ตลอดจนการส่งเสริมบทบาท และฐานะของสตรีในช่วงต้น ๆ ของยุค อันเนื่องด้วยการจัดตั้งกระทรวงวัฒนธรรมขึ้นมา ทำให้ชีวิตของคนไทยทั่วไป โดยเฉพาะสตรีมีโอกาสได้รับการศึกษา ราชการ และทำงานอื่น ๆ มากขึ้น (สมศักดิ์ ตัลยกำธร และคณะ 2528 : 21) สิ่งที่เกิดขึ้นในยุคนี้ และมีผลสืบเนื่องต่อมาคือ ความนิยมในการรับการศึกษา มีมากขึ้น เพราะเห็นว่าการศึกษาเป็นบันไดนำไปสู่ความเป็นเจ้าคนนายคน การเป็นข้าราชการทำให้

เป็นผู้มีเกียรติ มีฐานะในสังคม คนส่วนใหญ่จึงนิยมเรียนเพื่อเข้ารับราชการมากกว่าเพื่อประกอบอาชีพอิสระ

ผู้ที่เข้าศึกษาวิชาชีพนานาชาติ ถึงแม้ว่าจะมุ่งหวังเป็นนาฏศิลปิน หรือมีใจรักในวิชาชีพ แต่ค่านิยมที่กำหนดชีวิตเหนือจิตใจของคนส่วนใหญ่ที่ต้องการรับการศึกษา เพื่อรับราชการฝังรากลึกอยู่เป็นเวลานาน จึงพบได้ว่าถึงแม้ว่าจะเป็นศิลปินก็ตามก็มักจะเป็นข้าราชการกรมศิลปากรในตำแหน่งศิลปิน หรือมีเจ้านั้นก็เป็นครูนาฏศิลป์ ด้วยเหตุนี้หลักสูตรการสอนของกรมศิลปากร ซึ่งแรกเริ่มมุ่งหวังจะพัฒนาวิชาชีพเพื่อผลิตศิลปินที่มีคุณภาพทัดเทียมอารยประเทศทั้งหลาย จึงต้องแทรกเสริมวิชาชีพครูเข้าไปในหลักสูตร ทำให้กระบวนการจัดการศึกษาของสถาบันต่าง ๆ กลายเป็นการแข่งขันผลิตครูนาฏศิลป์ มากกว่าผลิตศิลปินโดยตรง ดังจะเห็นได้จากคำรายงานที่ว่า

ส่วนทางแผนกนาฏดุริยางคศิลป์ ก็ควรเป็นวิชาชีพเหมือนกัน แต่วิชาชีพของแผนกนี้ ควรเป็นไปในทางครู คือมีอาชีพเป็นครู ไม่ใช่อาชีพที่จะไปแสดงละครดนตรี เพราะถ้ามีความมุ่งหมายเช่นนั้น ก็ไม่มีใครเรียน เวลามีผู้นิยมเรียนทางแผนกนาฏดุริยางคศิลป์มาก ก็โดยหวังว่าเมื่อเรียนสำเร็จแล้ว จะสามารถหางานทางครูสอนขับร้อง ดนตรี รำ ในโรงเรียนรัฐบาล หรืออย่างน้อยก็จะมีโอกาสเข้ารับราชการในกรมศิลปากร ("เรื่องบันทึกเรื่องหลักสูตรการศึกษาในโรงเรียนศิลปากร พ.ศ. 2481" หลงจดหมายเหตุแห่งชาติ. เลขที่ ศธ. 0701.31/19 : 76)

จากค่านิยมที่กล่าวมา ทำให้สถาบันการศึกษาของกรมศิลปากรซึ่งอาจจะเรียกได้ว่าเป็น "สถาบันแม่ของการศึกษาวิชาชีพนานาชาติ" จัดการศึกษาอย่างขาดเอกภาพที่ควรจะเป็น แท้ที่จริงแล้ว แนวคิดนี้ได้มีผู้รู้เคยปรารภไว้บ้างแล้ว แต่ก็ไม่สามารถฝ่าฟันกำแพงของค่านิยมดังกล่าวลงได้ ก่อให้เกิดปัญหาความซ้ำซ้อนของหน่วยงานผลิตครูนาฏศิลป์ที่ต้องรับหากางแก้ไขอย่างรีบด่วน โดยเฉพาะปัญหาการว่างงาน ถึงแม้ว่าวิทยาลัยครูจะมองเห็นทางออกของปัญหา โดยลดจำนวนนักศึกษาครูลง และเปิดหลักสูตรนาฏศิลป์ และศิลปะการละครระดับอนุปริญญาขึ้นก็ตาม แต่เมื่อพิจารณาความพร้อมในการจัดการศึกษา จะพบว่ายังไม่เพียงพอ โดยเฉพาะผู้สอนซึ่งมีคุณภาพไม่ตรงตามสาขาวิชาจำนวนมาก

3. การจัดการศึกษาของต่างประเทศ จากแนวคิดในการก่อตัวและการจัดการศึกษาวิชาชีพนานาชาติไทยในยุคนี้ จะเห็นได้ว่าได้รับอิทธิพลจากรูปแบบการจัดการศึกษาของต่างประเทศโดยเฉพาะ ประเทศฝรั่งเศส เพราะว่าหลวงวิจิตรวาทการผู้ริเริ่มก่อตั้งสถาบันเคยเข้าศึกษาในมหาวิทยาลัยปารีส ตลอดจนได้รับความสนับสนุนในการบริหารการศึกษา จากรัฐมนตรีกระทรวงธรรมการคือ พระสารสาสน์ประพันธ์ ซึ่งเคยรับราชการร่วมกัน ณ สถานทูตไทยประเทศฝรั่งเศส (คณะรัฐมนตรี 2505 : 5 - 7) ดังนั้นเมื่อก่อตั้งโรงเรียนนาฏดุริยางคศาสตร์

ขึ้น เมื่อ พ.ศ.2477 ได้สำเร็จ ในปีต่อมาก็ได้จัดการศึกษาวิชาศิลปะทั้งหมด ให้เป็นระบบระเบียบตามแบบอย่าง Ecole des Beaux Arts หรือ School of Fine Arts ของประเทศฝรั่งเศส กล่าวคือ ได้พัฒนาสถาบันการศึกษาให้จัดการศึกษาเป็นสถาบันรวมศิลปะโดยเฉพาะ กล่าวคือ ขออนุมัติจัดตั้งโรงเรียนศิลปากรประกอบด้วยการจัดการศึกษา 3 แผนกคือ

1. แผนกประณีตศิลปกรรม สอนช่างปั้น ช่างเขียน
2. แผนกศิลปอุตสาหกรรม ซึ่งมุ่งหมายให้ตรงกับ Industrial Arts สอนช่างรัก และช่างเขียนเครื่องลายคราม
3. แผนกนาฏดุริยางค์ สอนการละครไทย และดนตรีไทย ("เรื่องโรงเรียนศิลปากร" หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เลขที่ ศธ.0701.31/4 : 85)

ตั้งแต่นั้นมา โรงเรียนนาฏดุริยางคศาสตร์ จึงกลายเป็นแผนกหนึ่งของโรงเรียนศิลปากร เรียกว่า "โรงเรียนศิลปากร แผนกนาฏดุริยางค์" อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเป็นเพียงการปรับปรุงสถานศึกษาให้สมบูรณ์ขึ้น แต่อิทธิพลของการจัดการศึกษา สาขาวิชาศิลปะการละครของต่างประเทศ ที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงการเรียนการสอนวิชาชีพนานาชาติของไทย เริ่มขึ้นจากการจัดตั้งภาควิชาศิลปะการละครในคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปี พ.ศ.2515 ซึ่งมีที่มาดังนี้

ในขณะที่ทั้งวิทยาลัยนาฏศิลป์ และวิทยาลัยครูต่างเร่งผลิตครูนาฏศิลป์นั้น ปรากฏว่าในปี พ.ศ.2507 ชุมนุมภาษาอังกฤษ (English Literary Circle) คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้เริ่มตั้งขึ้น และมีจุดมุ่งหมายที่จะส่งเสริมให้นิสิตสนใจภาษาอังกฤษเพิ่มมากขึ้น ด้วยความคิดริเริ่มของพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเปรมบุรฉัตร ต่อมาชุมนุมนี้ได้ขยายวงกว้างออกไปสู่นิสิตโดยทั่วไปที่สนใจภาษาอังกฤษ ได้เข้าร่วมในการอ่าน และแสดงบทละคร (Drama and Play Reading) ในการแต่ง หรืออ่านโคลง และการเขียนเรื่องสั้น พร้อมกับจัดให้มีการแสดงละครเป็นครั้งแรกเรื่อง "The Importance of Being Earnest" ของ Oscar Wilde ณ ห้องประชุมครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2508 นับแต่นั้นมา อาจารย์ที่สอนวิชาวรรณคดีของเชคสเปียร์ ก็จะจัดแสดงละครทุกปี เป็น Drama Festival ต่อมาจึงเกิดแนวคิดที่จะเปิดสอนเป็นวิชาเอกศิลปการละครขึ้น โดยมีพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเปรมบุรฉัตร คุณหญิงพศุภ หงษ์ใหญ่ และรองศาสตราจารย์ สดใส พันธุมโกมล เป็นหลักในการดำเนินการวางหลักสูตรด้วยความช่วยเหลือจาก

Professor Guy Edward Hearn และ Professor Dr. Melvyn Helstien จากมหาวิทยาลัยแห่งแคลิฟอร์เนีย จนคระทั้งสามเปิดเป็นภาควิชาศิลปะการละครได้ใน พ.ศ. 2515 อย่างไรก็ตาม การเปิดสอนปริญญาศิลปการละคร ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มีลักษณะเฉพาะตัวที่ไม่ต้องการช่างานเข้าช้ชอนกับกรมศิลปากร แต่ต้องการเปิดสอนเป็นลักษณะของ วิชาศิลปการละคร ที่มีในสหรัฐอเมริกา อังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมัน ญี่ปุ่น และเกาหลี เป็นต้น ด้วยตระหนักว่าในโลกปัจจุบันความเจริญก้าวหน้าของการสื่อสารระหว่างประเทศ โดยเฉพาะ ศิลปะการละครซึ่งเป็นละครสมัยใหม่ จะต้องเข้ามาในเมืองไทยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ถ้าหาก ไม่มีการสอนวิชานี้ สิ่งที่จะได้รับก็อาจจะได้จากการขโมย เลียนแบบ อ่านหนังสือ แล้วมาจัดการ เพื่อหวังเพียงเงิน อีกทั้งการละครเป็นคาบสองคม อาจจะทำให้พาเยาวชนไปในทางค้หรือเสียก็ได้ การละครเวที ภาพยนตร์ และสื่อทุกอย่างเหมือนกับเป็นเครื่องแวดล้อมทางจริยธรรม ดังนั้น ถ้าคนดู และผู้ผลิตได้รับการศึกษาที่ถูกต้องก็เท่ากับเป็นการช่วยพัฒนามนุษย์ไปด้วย (สคใส พันธุมโกมล, สัมภาษณ์)

ถึงแม้ว่าหลักสูตรศิลปการละคร ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จะไม่เข้าช้ชอนกับ กรมศิลปากร และไม่เข้าช้ชองในการศึกษาวิชาชีพนานุกศิลป์ไทย แต่หลักสูตรนี้มีอิทธิพลต่อการ เปลี่ยนแปลง และปรับปรุงลำดับ เนื้อหาวิชา ของหลักสูตรวิชาชีพนานุกศิลป์ในวิทยาลัยนาฏศิลป์ และ สหวิทยาลัยครูทั้งในระดับอนุปริญญา และระดับปริญญา กล่าวคือ มีการจัดเนื้อหาวิชา และ การเรียนการสอน ตามแนวของหลักสูตรศิลปะการละคร จะเห็นได้จากการบรรจุรายวิชาเกี่ยวกับ นาฏศิลป์ และศิลปะการละครของประเทศต่าง ๆ ในยุโรป อเมริกา และเอเชีย ทั้งในด้าน ประวัติการละคร ลักษณะ และชนิดของละคร ตลอดจนการแสดงละครไว้ในหลักสูตรดังกล่าว โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นแบบอย่างของการ เปิดสอนสาขาวิชานาฏศิลป์ และศิลปะการแสดงระดับ อนุปริญญา พ.ศ. 2528 ในวิทยาลัยครูอีกด้วย

4. ภาวะสงครามโลกครั้งที่ 2 เมื่อเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ขึ้นในปี พ.ศ. 2485-2487 มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการจัดการศึกษา 2 ประการคือ

4.1 ระงับการจัดการศึกษาในช่วง พ.ศ. 2485-2487 เนื่องจากรัฐบาลได้ขอ ใช้สถานที่โรงเรียนศิลปากรขณะนั้น เพื่อใช้ในราชการสงคราม (โรงเรียนนาฏศิลป์ กรมศิลปากร 2505 : 4-5) ทำให้การจัดการศึกษาวิชาชีพนานุกศิลป์ของสถาบันแห่งนี้ ซึ่งกำลังเจริญรุ่งเรือง เป็นที่ชื่นชม และได้รับความพึงพอใจจากบุคคลในสังคมต้องหยุดชะงักไประยะหนึ่ง

4.2 ตั้งโรงเรียนนาฏศิลป์แทนโรงเรียนศิลปากร ภายหลังจากสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 แล้ว จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี ได้มีคำสั่งให้ปรับปรุงการศึกษาขึ้นมาใหม่ เมื่อ พ.ศ. 2488 และตั้งชื่อโรงเรียนใหม่ว่า "โรงเรียนนาฏศิลป์" โดยรับผู้เรียนเดิมมาเข้าเรียนชั้นต่อไป โดยไม่ต้องสอบไล่ (ระทิน พวงสำลี, สัมภาษณ์) พร้อมกับขยายหลักสูตรการศึกษาเป็นระดับนาฏศิลป์ขั้นต้น ระดับนาฏศิลป์ชั้นกลาง และระดับนาฏศิลป์ชั้นสูง ซึ่งเป็นการจัดการศึกษาถึงระดับอุดมศึกษา

5. อัตราการเพิ่มและลดของประชากร การผลิตครูให้เพียงพอ และสอดคล้องกับอัตราประชากรที่เข้าศึกษาในสถานศึกษาระดับต่าง ๆ ทำให้มีการเพิ่มปริมาณ และขยายคุณภาพครูวิชาชีพ กล่าวคือ ในช่วงก่อนแผนพัฒนาการศึกษาระยะที่ 1 ถึงต้นแผนพัฒนาการศึกษาที่ 2 คือระหว่าง พ.ศ. 2500-2510 ประชากรของประเทศเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว รัฐบาลต้องขยายปริมาณการจัดการศึกษาภาคบังคับให้สอดคล้องกับอัตรา การเพิ่มของประชากร ในช่วงแผนพัฒนาการศึกษาที่ 2-3 คือระหว่าง พ.ศ. 2510-2519 การจัดการศึกษาในระดับต่าง ๆ จึงต้องขยายตามไปด้วย นโยบายการผลิตครูจึงเปลี่ยนแปลงไปคือ มุ่งผลิตครูให้มีปริมาณเพียงพอแก่ความต้องการในการพัฒนาการศึกษา ยิ่งกว่านั้น ปัญหาที่นักเรียนไม่มีที่เรียน เป็นแรงผลักดันให้รัฐบาลโดยกรมการฝึกหัดครู แก้ปัญหาด้วยวิธีเปิดสอนภาคค่ำ ตั้งแต่ พ.ศ. 2511 จนถึงปัจจุบัน

จากอัตราการเพิ่มของประชากร และความต้องการครูซึ่งต้องเร่งผลิตรายรวดเร็วขึ้น จะเห็นได้ว่าในช่วงแผนพัฒนาการศึกษาที่ 1-2 สถาบันผลิตครูวิชาชีพนาฏศิลป์ยังมีเพียงแห่งเดียวในประเทศไทย คือ โรงเรียนนาฏศิลป์ ซึ่งได้เปิดสอนมาตั้งแต่ พ.ศ. 2477 แต่มีการขยายตัวอย่างเชื่องช้า ก่อให้เกิดปัญหาการผลิตกำลังคนสาขานี้ไม่เพียงพอต่อความต้องการของสังคม โดยเฉพาะความต้องการครูนาฏศิลป์ในโรงเรียนระดับประถมศึกษา และมัธยมศึกษา ทั้งนี้ สืบเนื่องมาจากการประกาศใช้หลักสูตรประถมศึกษา และมัธยมศึกษาพร้อม ๆ กันตั้งแต่ พ.ศ. 2503 ซึ่งกำหนดให้วิชานาฏศิลป์และดนตรีเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาในหมวดศิลปศึกษา ถึงแม้ว่าได้มีการจัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูขึ้นเป็นแห่งแรกที่โรงเรียนเบญจมราชูทิศ ตั้งแต่ พ.ศ. 2435 (กาญจนา คุณารักษ์ 2527 : 363) และกระทรวงศึกษาธิการได้จัดตั้งกรมการฝึกหัดครูขึ้นด้วยความพยายามที่จะยกฐานะวิชาชีพครูให้เป็นวิชาชีพชั้นสูงถึงขั้นรับปริญญาได้ (ไพฑูริย์ สินลารัตน์ 2526 : 64) แต่ก็ไม่ได้มีการผลิตครูเพื่อทำการสอนตามหลักสูตรเฉพาะหมวดที่จะต้องใช้ทักษะเฉพาะด้านเป็นพิเศษ เช่น นาฏศิลป์ ดนตรี พลศึกษา คหกรรม เป็นต้น เมื่อเกิดความขาดแคลนครูในสาขาวิชาชีพดังกล่าว

วิทยาลัยครูจันทันตัว จักร่างหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาชั้นสูง สาขาวิชาเอกนาฏศิลป์ขึ้น ตั้งแต่ พ.ศ.2510 และได้เปิดสอนที่วิทยาลัยครูสวนสุนันทาเป็นแห่งแรก เมื่อ พ.ศ.2515 หลังจากนั้นก็ได้เปิดสอนในวิทยาลัยครูแห่งอื่น ๆ อีกอย่างกว้างขวาง

การเปิดสอนวิชาชีพครูนาฏศิลป์ในวิทยาลัยครู ได้รับการพัฒนาขึ้นอย่างรวดเร็ว เพราะเมื่อเปิดสอนเป็นวิชาเอกนาฏศิลป์ได้เพียง 2 ปี ก็ได้รับอนุมัติให้เปิดสอนถึงระดับปริญญา ใน พ.ศ.2517 และมีประกาศใช้หลักสูตรจากสภาการฝึกหัดครูทั้งระดับประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาชั้นสูง และระดับปริญญา เมื่อ พ.ศ.2519 ดังจะขออ้างถึงข่าววิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย วันที่ 29 มกราคม พ.ศ.2517 ดังนี้

ตามที่คณะรัฐมนตรีได้มีมติ เมื่อวันที่ 15 มกราคม 2517 อนุมัติในหลักเกี่ยวกับการเปิดสอนระดับปริญญาในวิทยาลัย สังกัดกระทรวงศึกษาธิการนั้น

ในการประชุมคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 29 มกราคม 2517 กระทรวงศึกษาธิการได้เสนอให้ที่ประชุมพิจารณาในการแก้ปัญหาเรื่องวิทยาลัยครู โดยอาศัยหลักการดังนี้

1. การที่สถาบันการศึกษาใดจะสามารถให้ปริญญาได้โดยสมบูรณ์นั้น จะต้องมีกฎหมายรับรอง
2. เมื่อมีกฎหมายรับรองแล้ว ทบวงมหาวิทยาลัยของรัฐ กระทรวงกลาโหม กระทรวงศึกษาธิการ และกรมตำรวจ ซึ่งมีสถาบันการศึกษาในสังกัด ทำการเปิดสอนถึงระดับปริญญาได้
3. ให้กระทรวงศึกษาธิการ ทาร่วมกับคณะกรรมการกฤษฎีกาในการร่างพระราชบัญญัติ เพื่อกำหนดให้วิทยาลัยสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ ที่พร้อมสามารถให้ปริญญาได้โดยยังคงสังกัด กระทรวงศึกษาธิการตามเดิม
4. ในระหว่างนี้ ให้กระทรวงศึกษาธิการ ส่งกรมการฝึกหัดครู ให้พิจารณาคำเนินการ เปิดการสอนตามหลักสูตรชั้นประกาศนียบัตร ป.อ. (ประกาศนียบัตรอุดมศึกษา) ในวิทยาลัยครูที่มีความพร้อมไปพลางก่อน ต่อไปถ้ามีพระราชบัญญัติกำหนดให้วิทยาลัยครูใดสามารถให้ปริญญาได้ ก็ให้ระบุไว้ในบทเฉพาะกาล ของพระราชบัญญัตินั้นด้วยว่า ให้นำการศึกษาตามหลักสูตร ประกาศนียบัตร ป.อ. เป็นส่วนหนึ่งของปริญญาต่อไป

คณะรัฐมนตรีได้พิจารณาแล้ว มีมติรับหลักการ และให้ส่วนราชการที่เกี่ยวข้องรับไปดำเนินการ โดยด่วนต่อไป ("เรื่อง การเปิดสอนระดับปริญญาในสถาบันศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ" . หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เลขที่ ศธ.0701.36/92 : 3)

จากความเคลื่อนไหวทางการศึกษานี้เอง ศาสตราจารย์ น.อ.สมภพ ภิรมย์ ร.น. อธิบดีกรมศิลปากรในขณะนั้น ได้เร่งรัดให้ผู้อำนวยการวิทยาลัยนาฏศิลป์ และผู้ที่เกี่ยวข้องใน กรมศิลปากร จัดทำหลักสูตรระดับปริญญา สามารถเปิดสอนได้ในปี พ.ศ.2519 โดยรับเฉพาะ ผู้สำเร็จการศึกษานาฏศิลป์ชั้นสูงปีที่ 2 จากวิทยาลัยนาฏศิลป์เข้าศึกษาต่ออีก 2 ปี เมื่อสำเร็จ

การศึกษาแล้ว จะได้รับปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต (ศษ.บ.) พร้อมกันนั้น ก็ได้เร่งขยาย
สถาบันการศึกษาไปยังส่วนภูมิภาค เพื่อผลิตครูนาฏศิลป์ให้เพียงพอกับหน่วยใช้งานคือ

1. วิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่	เปิดทำการสอนตั้งแต่ปี พ.ศ.2514
2. วิทยาลัยนาฏศิลป์อ่างทอง	เปิดทำการสอนตั้งแต่ปี พ.ศ.2521
3. วิทยาลัยนาฏศิลป์นครศรีธรรมราช	เปิดทำการสอนตั้งแต่ปี พ.ศ.2521
4. วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด	เปิดทำการสอนตั้งแต่ปี พ.ศ.2522
5. วิทยาลัยนาฏศิลป์อ่างทอง	เปิดทำการสอนตั้งแต่ปี พ.ศ.2522
6. วิทยาลัยนาฏศิลป์กาฬสินธุ์	เปิดทำการสอนตั้งแต่ปี พ.ศ.2525
7. วิทยาลัยนาฏศิลป์ลพบุรี	เปิดทำการสอนตั้งแต่ปี พ.ศ.2526
8. วิทยาลัยนาฏศิลป์จันทบุรี	เปิดทำการสอนตั้งแต่ปี พ.ศ.2527
9. วิทยาลัยนาฏศิลป์พัทลุง	เปิดทำการสอนตั้งแต่ปี พ.ศ.2527

อาจกล่าวได้ว่าการผลิตครูวิชาชีพนาฏศิลป์ในวิทยาลัยครู 36 แห่ง และวิทยาลัย
นาฏศิลป์อีก 10 แห่ง แต่ละสถาบันก็ผลิตครูของตนอย่างอิสระ ไม่มีการประสานนโยบาย เป้าหมาย
และวิธีดำเนินการเข้าด้วยกันให้สอดคล้องกับการใช้ครู ดังนั้น ในช่วงของแผนพัฒนาฯ ระยะที่
4-5 (พ.ศ.2520-2529) อัตราการเพิ่มของประชากรได้เริ่มลดลง และจะมีอัตราการตกในช่วง
ของแผนพัฒนาฯ ระยะที่ 6-7 (คณะอนุกรรมการปฏิรูปการศึกษาคศ. 2526 : 139) ทำให้ความ
ต้องการครูวิชาชีพนาฏศิลป์ลดลงอย่างมากตั้งแต่ปี พ.ศ.2524 ตลอดมาตามลำดับจากสภาวะดังกล่าว
ทำให้เกิดการว่างงานของผู้สำเร็จการศึกษา ด้วยเหตุนี้แนวโน้มของการศึกษาวิชาชีพนาฏศิลป์ไทย
ในแต่ละสถาบันจำเป็นต้องหาแนวทางใหม่ เพื่อให้สอดคล้องกับหน่วยใช้งาน และอัตราของประชากร
ในประเทศ ได้แก่ การลดปริมาณการผลิตครู และการหันไปเปิดหลักสูตรนาฏศิลป์และศิลปะการแสดง
ขึ้นมาใหม่ โดยหวังให้ผู้สำเร็จการศึกษาสามารถไปประกอบอาชีพศิลปินทั้งในหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
กับการแสดง หรือประกอบอาชีพอิสระด้วยตนเอง

6. การประกาศใช้แผนการศึกษาแห่งชาติ หลังจากที่มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ
ให้ประกาศใช้แผนการศึกษาแห่งชาติทุกฉบับ การจัดการศึกษาของกรมศิลปากรก็จะต้องมีการปรับปรุง
การจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับแผนการศึกษาที่ประกาศใช้ ดังจะได้กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงดังนี้คือ

6.1 แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2479 และการประกาศใช้หลักสูตรประถม
และมัธยมศึกษา ทำให้กรมศิลปากรต้องปรับปรุงการจัดการศึกษาให้สอดคล้องตามแผนการศึกษาด้วย

กล่าวคือ องค์กรผู้เรียนในระดับชั้นประถมศึกษาให้คงไว้แต่นักเรียนเก่า จะต้องศึกษาต่อไปตามลำดับ จนกว่าจะถึงชั้นประถมปีที่ 4 ซึ่งเป็นการศึกษาภาคบังคับ และจัดการศึกษาตั้งแต่ระดับชั้นมัธยมศึกษาที่ 1 จนถึงมัธยมศึกษาที่ 8 ด้วยระบบ 3-3-2 หมายถึง มัธยมศึกษาต้น 3 ปี มัธยมศึกษาปลาย 3 ปี และเตรียมอุดมศึกษา 2 ปี และได้มีการปรับปรุงหลักสูตรการสอนให้สอดคล้องกับหลักสูตรวิชาสามัญของโรงเรียนสังกัด กระทรวงธรรมการทั่วไป

6.2 แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2503 เพื่อให้สอดคล้องกับแผนการศึกษาแห่งชาติ ซึ่งจัดการศึกษาเป็น 4 ระดับคือ ระดับอนุบาล ประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา แต่เนื่องจาก โรงเรียนนาฏศิลป์เป็นโรงเรียนในสายอาชีพซึ่งจัดการศึกษาได้ในระดับมัธยมขึ้นไป จึงจัดการศึกษาตามหลักสูตรสายอาชีพ โดยแบ่งเป็น นาฏศิลป์ชั้นต้น 6 ปี นาฏศิลป์ชั้นกลาง 3 ปี และนาฏศิลป์ชั้นสูง 2 ปี

6.3 แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2520 จากแผนการศึกษาแห่งชาติฉบับนี้ ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงระบบการเรียนจากการคิดคะแนนเป็นร้อยละ เปลี่ยนมาเป็นหลักสูตรที่กำหนดวิชา เป็นหน่วยการเรียน และกรมศิลปากรได้กำหนดโครงสร้างหลักสูตร ตลอดจนรายวิชาในหลักสูตร เสียใหม่ ทั้งระดับนาฏศิลป์ชั้นต้น นาฏศิลป์ชั้นกลาง นาฏศิลป์ชั้นสูง และระดับปริญญา โดยใช้การจัดการศึกษาในรูปแบบของการศึกษาวิชาชีพพิเศษครั้งนี้คือ ได้กำหนดระบบการศึกษาของวิทยาลัย นาฏศิลป์ไว้ในแบบ 3-3-2-2 หมายถึง ระดับประกาศนียบัตรนาฏศิลป์ชั้นต้น (ต่อจาก ป.6) 3 ปี ระดับประกาศนียบัตรนาฏศิลป์ชั้นกลาง 3 ปี ระดับประกาศนียบัตร นาฏศิลป์ชั้นสูง 2 ปี และระดับปริญญาอีก 2 ปี พร้อมทั้งได้จัดทำรายละเอียดของหลักสูตรทุกระดับไว้เป็นแนวทางในการเรียนการสอน (วิทยาลัยนาฏศิลป์ กรมศิลปากร 2522 : 1) ดังจะให้นำเสนอลงในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 4 โครงสร้างการศึกษาของวิทยาลัยนาฏศิลป์ตามแผนการศึกษาแห่งชาติ

แผนการศึกษา พ.ศ.2479		แผนการศึกษา พ.ศ.2503		แผนการศึกษา พ.ศ.2520	
ระดับ	ปีที่	ระดับ	ปีที่	ระดับ	ปีที่
-	-	-	-	ปริญญา	2
-	-	-	-		1
-	-	นาฏศิลป์ชั้นสูง	2	นาฏศิลป์ชั้นสูง	2
-	-		1		1
-	-		3		3
มัธยมปลาย	8	นาฏศิลป์ชั้นกลาง	2	นาฏศิลป์ชั้นกลาง	2
	7		1		1
	6		6		3
	5		5	นาฏศิลป์ขั้นต้น	2
มัธยมต้น	4	นาฏศิลป์ขั้นต้น	4		1
	3		3		
-	2		2	การศึกษาบังคับ	
	1		1	ป.1-6	

นอกจากการเปลี่ยนระบบชั้นเรียนแล้ว วิทยาลัยนาฏศิลป์ได้จัดทำหลักสูตรสำหรับใช้ใน แต่ละระดับชั้นใหม่ทั้งหมด โดยการรวบรวมหลักสูตรที่ได้ทำไว้แต่เดิม นำมาปรับให้เข้ารูปแบบของ กระทรวงศึกษาธิการ แล้วนำเสนอขออนุมัติใช้หลักสูตรตามขั้นตอน ซึ่งจะพบว่าการทำหลักสูตรนั้น ได้จัดทำหลักสูตรนาฏศิลป์ขั้นต้น (ปีที่ 1-3) ก่อน เพื่อเตรียมรับผู้เข้าศึกษาที่สำเร็จชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในปี พ.ศ.2521 จากนั้นจึงได้จัดทำหลักสูตรนาฏศิลป์ชั้นกลางในปี พ.ศ.2524 หลักสูตรนาฏศิลป์ชั้นสูง และหลักสูตรระดับปริญญาตรีใน พ.ศ.2527 ตามลำดับ

หน่วยงานรับผิดชอบและจุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษา

หน่วยงานรับผิดชอบการจัดการศึกษา

สถานศึกษาวิชาชีพนาฏศิลป์ไทยในยุคนั้น ปรากฏว่าเป็นสถาบันการศึกษาของรัฐบาลทั้งสิ้น ถึงแม้ว่าจะมีเอกชนดำเนินการฝึกหัดนาฏศิลป์เป็นอาชีพอยู่บ้าง โดยตั้งเป็นคณะหรือสำนักละครก็ตาม เช่น คณะศรีอยุธยาธรรม์ คณะเฉลิมศาสตร์ คณะผกาวัลลี (เต็มสิริ บุษยสิงห์ และเจือ สตะเวทิน 2519 : 46-47) คณะนาฏศิลป์สัมพันธ์ เป็นต้น แต่คณะละครดังกล่าวมีลักษณะเป็นคณะละครสมัครเล่น แม้ว่าเป็นการฝึกหัดเพื่อใช้แสดงก็ตาม แต่กระบวนการของการฝึกหัดไม่ได้มุ่งศึกษาเป็นวิชาชีพอย่างจริงจัง (สัมพันธ์ พันธมณี, สัมภาษณ์) จึงไม่มุ่งเน้นความวิจิตรพิสดารในการฝึกหัด แม้ท่าพื้นฐานเป็นเวลานาน ๆ เหมือนในสมัยก่อน อีกทั้งไม่มีการกำหนดเนื้อหาหลักสูตรไว้เป็นกฎเกณฑ์ หากแต่รวบรวมสอนท่ารำ และการใช้บทให้สามารถแสดงเป็นเรื่อง หรือแสดงระบำได้เป็นชุด ๆ ตามแต่ที่จะมีโอกาสแสดง จึงไม่อาจจัดคณะหรือสำนักการศึกษาของเอกชนเข้าเป็นการศึกษาวิชาชีพนาฏศิลป์ไทยในที่นี้ได้ ดังนั้น ผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงสถาบันการศึกษาที่จัดการศึกษาวิชาชีพนาฏศิลป์ไทยในยุคนั้น ดังต่อไปนี้

1. วิทยาลัยนาฏศิลป์ สถาบันการศึกษาแห่งนี้ได้เปิดสอนเป็นครั้งแรก เมื่อวันที่ 17 พฤษภาคม พ.ศ.2477 โดยให้ชื่อว่า "โรงเรียนนาฏดุริยางคศาสตร์" ต่อมาเมื่อ พ.ศ.2478 กรมศิลปากรได้รับโอนครูอาจารย์ทางนาฏศิลป์และดุริยางคศิลป์ พร้อมทั้งศิลปิน ซึ่งแต่เดิมเป็นศิลปินประจำราชสำนักของพระมหากษัตริย์ รวมทั้งเครื่องดนตรีและเครื่องโขน ละครของหลวง จากกระทรวงวังมาอยู่ในสังกัดด้วย พร้อมกับได้ปรับปรุงแก้ไขการศึกษาให้กว้างขวางขึ้น โดยรวมการศึกษาวิชาชีพนาฏศิลป์และดนตรี เข้าเป็นแผนกหนึ่งของโรงเรียนศิลปากรเมื่อปี พ.ศ.2478 ตั้งแต่นั้นมา โรงเรียนนาฏดุริยางคศาสตร์ จึงกลายเป็นแผนกหนึ่งเรียกว่า "โรงเรียนศิลปากร แผนกนาฏดุริยางค์" จัดการศึกษาตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงมัธยมศึกษาปีที่ 8 แต่ในขณะนั้นยังไม่มีโรงเรียนเป็นของตัวเอง ต้องอาศัยสถานที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ คือใช้ห้องในโรงเรียนช่างพระที่นั่งอิศเรศรังสรรค์ เป็นห้องเรียนชั้นประถม ใช้ห้องชั้นบนของพระที่นั่งอิศเรศรังสรรค์ เป็นห้องเรียนชั้นมัธยม ใช้พระที่นั่งมิ่งคลาภิเษก (เป็นศาลาเล็ก ๆ) และห้องชั้นล่างเป็นที่สอนดนตรี ใช้ศาลาสำราญมุขมาตย์เป็นที่สอนนาฏศิลป์ ("รายงานเรื่องตั้งโรงเรียนนาฏดุริยางคศาสตร์ พ.ศ.2477". หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เลขที่ ศธ.0701.31/2 : 73-76)

ในการจัดการศึกษาในสถาบันแห่งนี้ ในระยะแรกยังไม่มีจัดการศึกษาวิชาชีพอโชน จนกระทั่งในปี พ.ศ.2480 ได้สร้างโรงเรียนเป็นของตนเอง ต่อมาในปี พ.ศ.2485 มีพระราชกฤษฎีกา จัดแบ่งส่วนราชการใหม่ในกรมศิลปากร ให้แผนกช่างของโรงเรียนศิลปากรไปรวมกับมหาวิทยาลัยศิลปากรซึ่งเพิ่งตั้งขึ้นใหม่ โอนกรมศิลปากรไปสังกัดสำนักนายกรัฐมนตรี และโอนโรงเรียนศิลปากร ไปอยู่กับกองการสังคีต แล้วเรียชื่อโรงเรียนนี้ว่า "โรงเรียนสังคีตศิลป์" แต่ในปีเดียวกันนั้นเอง โรงเรียนก็ถูกสั่งปิด เนื่องด้วยผลกระทบจากสงครามโลกครั้งที่ 2 เมื่อสงครามสิ้นสุดลงแล้วในปี พ.ศ.2488 ก็ดำเนินการจัดการศึกษาใหม่ แต่เปลี่ยนชื่อโรงเรียนเป็น "โรงเรียนนาฏศิลป์ กรมศิลปากร" ("เรื่องโรงเรียนนาฏศิลป์ : หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เลขที่ ศธ.0701.37/3 : 2) ทำการสอน ถึงระดับอนุปริญา พร้อมกับโอนย้ายไปตามต้นสังกัดคือ พ.ศ.2495 สังกัดกระทรวงวัฒนธรรม นับตั้งแต่ พ.ศ.2501 เป็นต้นมา จึงกลับมาอยู่ในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการตามเดิม และได้รับการยกฐานะขึ้นเป็น "วิทยาลัยนาฏศิลป์" เมื่อวันที่ 1 มกราคม พ.ศ.2515 ("เรื่องโรงเรียนนาฏศิลป์". หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เลขที่ ศธ.0701.31/5 : 71)

2. วิทยาลัยครู การศึกษาวิชาชีพนานฏศิลป์ในวิทยาลัยครูได้เริ่มขึ้นครั้งแรกที่วิทยาลัยครูสวนสุนันทา ในปี พ.ศ.2515 โดยเปิดสอนในระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพการศึกษาระดับสูง โดยมีจุดมุ่งหมายในการผลิตครูนาฏศิลป์ในระดับประถมศึกษา ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากนโยบายของกรมการฝึกหัดครู ในการเร่งผลิตครูด้านวิชาเฉพาะ เช่น คนตรี นาฏศิลป์ ศิลปศึกษา เป็นต้น ตามความต้องการของหน่วยใช้งานคือ โรงเรียนในระดับประถม และมัธยมศึกษา หลังจากนั้นก็มี การเปิดสอนในวิทยาลัยครูต่าง ๆ ตามความพร้อมของสถาบันวิทยาลัยครูทั้ง 36 แห่ง ทั้งภาคปกติ และภาคสมทบ

ต่อมาในปี พ.ศ.2517 วิทยาลัยครูในสังกัดกรมการฝึกหัดครู ได้รับอนุมัติให้เปิดสอน ถึงระดับปริญญา ประกอบกับเป็นระยะที่มีการปรับปรุงการศึกษาในทุกระดับ ดังนั้น ในปีการศึกษา 2517-2518 กรมการฝึกหัดครูจึงเห็นสมควรให้ปรับปรุงหลักสูตรการฝึกหัดครู โดยมีมุ่งคำนึงถึงความสอดคล้องกันระหว่างการพัฒนาการฝึกหัดครู การพัฒนาการศึกษาโดยทั่วไป และการพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ ทั้งนี้ ได้พิจารณาเกณฑ์มาตรฐานของทบวงมหาวิทยาลัยแห่งรัฐ เป็นหลักประกอบด้วย จากหลักการที่กล่าวมาจึงมีการปรับปรุงหลักสูตรวิชาชีพรุนาฏศิลป์ของวิทยาลัยครู เพื่อเปิดสอนใน ระดับปริญญา เมื่อ พ.ศ.2519 (สภากาการฝึกหัดครู 2519 : 1)

การพัฒนาการจัดการศึกษาวิชาชีพครูนาฏศิลป์ที่กล่าวมา สืบเนื่องมาจากการเร่งผลิตครูให้มีปริมาณสอดคล้องกับอัตราประชากร ที่สถานศึกษาในระดับต่าง ๆ มีความต้องการ ซึ่งนอกจากการเปิดสอนทั้งภาคปกติ และภาคสมทบแล้ว ในปี พ.ศ.2521 ได้เปิดรับนักศึกษา อ.ค.ป.2 ปี ระดับปริญญาตรี ก่อ โครงการอบรมครู และบุคลากรการศึกษาประจำการ ซึ่งได้ดำเนินการตลอดมาจนถึงปัจจุบัน

เมื่อการเร่งผลิตครูตามความต้องการของหน่วยใช้งานถึงจุดอิ่มตัว กระทรวงศึกษาธิการ ได้มีนโยบายลดจำนวนนักศึกษาครู ทำให้มีพระราชบัญญัติวิทยาลัยครูฉบับที่ 2 พ.ศ.2527 ให้วิทยาลัยครูเปิดสอนสาขาวิทยาการอื่น ๆ เพิ่มขึ้น ประกอบด้วยหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต วิทยาศาสตร์บัณฑิต และศิลปศาสตรบัณฑิต ทั้งในระดับอนุปริญญา ปริญญาตรี 2 ปี และปริญญาตรี 4 ปี ซึ่งเป็นแนวทางใหม่ของการศึกษาวิชาชีพนาฏศิลป์ในวิทยาลัยครู โดยมีการจัดทำหลักสูตรนาฏศิลป์และศิลปะการแสดงระดับอนุปริญญาขึ้นในปี พ.ศ.2528 พร้อมกับการยุติการจัดการศึกษาวิชาชีพครูนาฏศิลป์ระดับประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาชั้นสูงด้วย

จึงสรุปได้ว่าการจัดการศึกษาวิชาชีพนาฏศิลป์ในวิทยาลัยครู มีการจัดดำเนินการ ดังนี้คือ

พ.ศ.2510 ร่างหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาชั้นสูง วิชาเอกนาฏศิลป์

พ.ศ.2515 เปิดสอนตามหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาชั้นสูง วิชาเอกนาฏศิลป์ในวิทยาลัยครูสวนสุนันทาเป็นแห่งแรก จากนั้นได้กระจายการจัดการศึกษาตามความพร้อมของวิทยาลัยครูแต่ละแห่งทั่วประเทศ

พ.ศ.2519 ขยายการศึกษาวิชาชีพครูนาฏศิลป์ถึงระดับปริญญาตรี ใช้เวลาศึกษา 2 ปี ต่อจากระดับประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาชั้นสูง และเปิดสอนเป็นแห่งแรกที่วิทยาลัยครูสวนสุนันทา

พ.ศ.2524 ปรับปรุงหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาชั้นสูง และหลักสูตรปริญญาตรี 2 ปี เพื่อเปิดสอนวิชาชีพครูนาฏศิลป์ หลักสูตรปริญญาตรี 4 ปี โดยรับนักเรียนที่สำเร็จชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 หรือมัธยมศึกษาปีที่ 6

พ.ศ.2528 เปิดสอนอนุปริญญาศิลปศาสตร์ สาขาวิชาเอกนาฏศิลป์ และศิลปะการแสดง เป็นครั้งแรก ซึ่งในปีเดียวกันนี้เกิดศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาชั้นสูง รุ่นสุดท้าย ศึกษาสำเร็จตามหลักสูตร

จึงสรุปได้ว่า ตั้งแต่มีการเปิดสอนสาขาวิชาศิลปกรรมศิลป์ในวิทยาลัยครูใน พ.ศ.2515 จนถึงปัจจุบัน วิทยาลัยครูได้จัดการศึกษาเป็น 4 ระดับ ในจำนวนนี้คือ ระดับ ประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาชั้นสูง ระดับปริญญา 2 ปี ระดับปริญญา 4 ปี และระดับอนุปริญญา ศิลปศาสตร์ 2 ปี ซึ่งในปัจจุบันนี้ได้หยุดการจัดการศึกษาในระดับประกาศนียบัตรวิชาการศึกษา ชั้นสูงไปแล้ว นอกนั้นคงดำเนินการจัดการศึกษาอยู่ในปัจจุบัน

3. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในปี พ.ศ.2521 ได้มีการร่างหลักสูตร และการ จัดตั้งภาควิชาศิลปะการละครขึ้นในคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โดยแยกตัวออกมา จากสาขาวิชาภาษา และวรรณคดีอังกฤษ เปิดสอนเป็นวิชาโทก่อน การเปิดสอนสาขาวิชาชั้น ในคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้เปิดภาควิชาศิลปะการละครมาก่อนแล้วตั้งแต่ปี พ.ศ.2515 และมีการจัดแสดงละครแนวสากลทุกปี ซึ่งได้รับความสนใจ และการยอมรับจากประชาชน และนิสิตนักศึกษาอย่างกว้างขวาง จะเห็นได้จากจำนวนผู้เข้ารับการศึกษามีเพิ่มมากขึ้นทุกปี และ ผู้สำเร็จการศึกษาก็ได้ทำงานทางด้านการละคร ภาพยนตร์ และโทรทัศน์มีชื่อเสียงหลายคน (สกลใส พันธุมโกมล, สัมภาษณ์) อาจกล่าวได้ว่า สถาบันการศึกษาแห่งนี้เป็นผู้บุกเบิกการศึกษา วิชาการละครขึ้นในมหาวิทยาลัยเป็นแห่งแรก

เมื่อมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์สร้างหลักสูตรศิลปะการละครขึ้น และเปิดสอนเป็น วิชาเอกใน พ.ศ.2529 หลักสูตรนี้มีการจัดการศึกษาแตกต่างไปจากหลักสูตรศิลปะการละครของ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เพราะมุ่งเน้นการผลิตบัณฑิตใน 3 สาขา คือ วรรณกรรม การละคร ศิลปะการละคร การละครเพื่อการศึกษาและพัฒนาสังคม ดังนั้น ถ้าหากนักศึกษาคนใด สนใจ และมีทักษะในทางการแสดง การกำกับการแสดงหรือการสร้างฉาก เป็นต้น ก็จะเลือกเรียนสาย ศิลปะการละคร แต่หากไม่มีทักษะดังกล่าวก็จะมุ่งไปเรียนด้านวิเคราะห์วิจัยเกี่ยวกับวรรณคดี โดยเฉพาะทางการละครไทย ซึ่งยังมีการศึกษาค้นคว้าน้อยมาก (มัทนี รัตนิน, สัมภาษณ์) และ ภาควิชาต้องการผลิตบัณฑิตออกไปทำงานในด้านการอนุรักษ์ และสืบทอดให้มากยิ่งขึ้น ส่วนในสาย การละครเพื่อการศึกษาและการพัฒนาสังคม จะมุ่งในการประยุกต์การละครเข้าไปใช้ในศาสตร์ต่าง ๆ หรือช่วยในการเรียนการสอนศาสตร์ต่าง ๆ ให้ดีขึ้น รวมทั้งมุ่งให้นำไปใช้ในการพัฒนาชนบท และ เยาวชนด้วย แต่สิ่งที่ปรากฏเด่นชัดก็คือความพยายามที่จะใช้ศิลปะการละคร และนาฏศิลป์ของไทย เข้าไปผสมผสานกับศิลปะการละครตะวันตก เช่น การเสนอละครเพื่อการพัฒนาโดยการใช้ศิลปะ การแสดงลิเกผสมกับแจ๊สสมัยใหม่ การเล่าเรื่องด้วยการแห่ การเล่นลิเกเป็นภาษาญี่ปุ่น เป็นต้น

จากลักษณะขอ การจัดการศึกษาของภาควิชาศิลปะการละครคอน มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์ดังกล่าวมา ผู้วิจัยจึงจัดสถาบันแห่งนี้เข้าเป็นหน่วยงานรับผิดชอบการจัดการศึกษา
วิชาชีพนานาชาติไทยในยุคนี้ด้วย แสดงให้เห็นแนวโน้มของการศึกษาในอนาคตที่มุ่งผลิตนักวิชาการ
นักวิจัยควบคู่กับศิลปิน โดยเฉพาะนักวิชาการทางด้านศิลปะการละครของไทยที่ยังขาดแคลนอยู่มาก

นอกจากหน่วยงานรับผิดชอบทั้ง 3 แห่งนี้แล้ว จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้ก่อตั้ง
คณะวิชาขึ้นมาใหม่คือ คณะศิลปกรรมศาสตร์ เมื่อ พ.ศ. 2524 เพื่อความสมบูรณ์แบบของมหาวิทยาลัย
กล่าวคือ

เพื่อให้จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นสถาบันที่ให้การศึกษที่สมบูรณ์ ทั้งด้านศิลปะ และ
วิทยาการ ผลผลิตที่ดีของมหาวิทยาลัยให้มีบทบาทในการพัฒนาประเทศ ทั้งด้านกายภาพและ
ด้านศิลปวัฒนธรรม สอดคล้องกับปณิธานของมหาวิทยาลัยตามวัตถุประสงค์ และนโยบายของ
แผนพัฒนาฯ ระยะที่ 4 (ฝ่ายวางแผนและพัฒนา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2519 : 27/1)

การจัดตั้งคณะ วิชาดังกล่าวมหาวิทยาลัย ได้วางนโยบายพัฒนาการศึกษาในสายศิลปะ
ที่รวมอยู่ในภาควิชาต่าง ๆ มารวมขึ้นใหม่เป็นคณะศิลปกรรมศาสตร์ พร้อมทั้งได้ตั้งภาควิชานาฏยศาสตร์
ขึ้น โดยวางจุดมุ่งหมายในการผลิตบัณฑิตให้เป็นศิลปินในแนวลึก ซึ่งมี 2 ลักษณะซ้อนกันคือ เป็นทั้งศิลปิน
และนักวิชาการ อย่างไรก็ตามในการศึกษานั้น มุ่งเน้นการละครและการแสดงทางด้านนาฏศิลป์ไทย
เป็นหลัก แต่จะผนวกวิชาความรู้ต่าง ๆ ของการละครตะวันตกและนาฏศิลป์นานาชาติเข้ามาด้วย
โดยการจัดการศึกษาให้เลือกรเรียน 4 สายวิชาคือ นาฏศิลป์ไทย นาฏศิลป์ตะวันตก นาฏศิลป์พื้นเมือง
และ นาฏศิลป์ตะวันออก ยิ่งกว่านั้นมหาวิทยาลัยยังมีนโยบายที่จะรวมเอาภาควิชาศิลปะการละครของ
คณะอักษรศาสตร์ ซึ่งเปิดสอนมาเป็นเวลานานแล้วนั้น มาไว้เป็นภาควิชาหนึ่งในคณะศิลปกรรมศาสตร์
ด้วย แต่อย่างไรก็ตาม มหาวิทยาลัยไม่สามารถรวมภาควิชาดังกล่าวได้ตามนโยบายที่ตั้งไว้ ทั้งนี้
เพราะ " . . . ผู้บริการให้ย้าย แต่ผู้ปฏิบัติไม่ยอมย้าย เกิดการขัดกันที่ตัวบุคคล และการวางตัว
บุคคล" (บุญช่วย โสวัตร, สัมภาษณ์) และถึงแม้ว่าภาควิชานาฏยศาสตร์จะได้เปิดขึ้นมาเป็นภาควิชา
ที่ใหม่ที่สุดของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พร้อม ๆ กับการจัดตั้งคณะศิลปกรรมศาสตร์ อีกทั้งได้มีการ
จัดทำหลักสูตรการสอนไว้พร้อมมูลแล้วก็ตาม แต่จนกระทั่งปี พ.ศ. 2529 ก็ยังไม่ได้มีการเปิดรับนิสิต
เข้ารับการศึกษานาฏศิลป์เลย จึงกล่าวได้ว่า สถาบันการศึกษาที่จัดดำเนินการให้การศึกษ
วิชาชีพนานาชาติไทยอย่างแท้จริงตั้งแต่ พ.ศ. 2477-2529 คือวิทยาลัยนาฏศิลป์ กรมศิลปากร
วิทยาลัยครูในสังกัดกรมการฝึกหัดครู และภาควิชาศิลปะการละครคอน คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์

จุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษา

ความหลากหลายของการจัดการศึกษาวิชาชีพนาฏศิลป์ในสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ล้วนมีจุดมุ่งหมายที่มีลักษณะเฉพาะ และเด่นชัดที่ทั้งเหมือนกันและแตกต่างกัน ดังจะได้อธิบายดังต่อไปนี้

1. เพื่อยกระดับการศึกษานาฏศิลป์ให้เป็นวิชาชีพชั้นสูง ในยุคก่อน ๆ นั้น วิชาชีพนาฏศิลป์ได้รับการอุปถัมภ์จากพระมหากษัตริย์เป็นหลัก ครั้นเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย ทำให้คนไทยมีสิทธิ และเสรีภาพในการวิพากษ์วิจารณ์ และการแสดงออกมากขึ้น จึงไม่จำเป็นจะต้องทำอะไรตามอย่างเจ้านายเสมอไป ก่อให้เกิดพาณิชย์ศิลป์ที่ขาดความบริสุทธิ์ถึงดงามในศิลปะ ดังนั้นการจัดตั้งสถาบันการศึกษาวิชาชีพนาฏศิลป์แห่งแรกคือ โรงเรียนนาฏดุริยางคศาสตร์ โดยพลตรีหลวงวิจิตรวาทการนั้น กล่าวได้ว่าเป็นการบุกเบิกของสามัญชนที่มุ่งยกระดับการศึกษานาฏศิลป์ให้สูงเท่าเทียมกับวิชาชีพในศาสตร์สาขาอื่น ๆ ทั้งใน และต่างประเทศ ดังจะยกคำกล่าวของพลตรีหลวงวิจิตรวาทการ เรียนรัฐมนตรีว่าการกระทรวงธรรมการขอเชิญให้เปิดโรงเรียนศิลปากร แผนกนาฏดุริยางค์ เมื่อวันที่ 18 พฤษภาคม พ.ศ. 2481 โดยอ้างถึงจุดมุ่งหมายในการก่อตั้งโรงเรียนนี้ว่า

ประเทศเราเท่าที่เป็นมาแล้ว งานทางดนตรีและละครมักเป็นงานที่ได้รับความคูหมิ่น
โรงเรียนจะต้องปฏิวัติหัวใจคนให้กลับนิยมยกย่องสิ่งที่เคยได้รับความคูหมิ่นมาแต่ก่อน
ให้กลับเป็นงานที่มีเกียรติ จะต้องปฏิวัติวิชาชีพอันหนึ่งซึ่งเลี้ยงตัวไม่รอด ให้กลับเป็นวิชาชีพ
อันสามารถจะเลี้ยงตัวได้ ทั้งนี้ เพื่อเปลี่ยนฐานะของศิลปินซึ่งแต่ก่อนเข้าใจกันว่าเป็น
ผู้ไร้การศึกษาชั้น ให้กลับมีการศึกษาชั้น และเป็นวิธีการอันหนึ่งซึ่งทำกันมานานาประเทศที่เจริญแล้ว
("เรื่องคำของอธิบดีกรมศิลปากร เรียนรัฐมนตรีว่าการกระทรวงธรรมการ ขอเชิญให้เปิด
โรงเรียนศิลปากร แผนกนาฏดุริยางค์ที่สร้างใหม่". หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เลขที่
ศธ.0701/2 : 3-4)

จากจุดมุ่งหมายดังกล่าว ปรากฏว่าการยกระดับการศึกษานาฏศิลป์ไทย เป็นไปตามความคาดหมาย ได้รับการยอมรับโดยทั่วไปว่าเป็นศาสตร์แขนงหนึ่งโดยเฉพาะเป็นวิชาชีพชั้นสูงสาขาหนึ่งด้วย ดังจะเห็นได้จากคำวิจารณ์เกี่ยวกับโรงเรียนศิลปากรในโอกาสเปิดโรงเรียนใหม่ เมื่อวันที่ 18 พฤษภาคม พ.ศ. 2481 ว่า

การศึกษานาฏศิลป์ประเภทนี้ในกาลก่อนดูเหมือนเรามีความรังเกียจว่าไม่เหมาะสม แต่ในปัจจุบันความเจริญแห่งศิลปะประเภทนี้ได้เปลี่ยนแปลงไปมาก จนได้ทำความเข้าใจให้ใหม่ท่านที่มีการศึกษาว่าอาชีพทางนาฏดุริยางคศาสตร์ก็เป็นอาชีพที่มีเกียรติอันหนึ่งเหมือนกัน ("เรื่องโรงเรียนศิลปากร แผนกนาฏดุริยางค์". หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เลขที่ ศธ.0701.31/15 : 27)

2. เพื่อพัฒนาศิลปินและนักวิชาการ การเปิดสอนวิชาชีพนาฏศิลป์ในสถาบันการศึกษานั้น ไม่เพียงแต่เป็นการผลิตศิลปิน และนักวิชาการที่มีคุณภาพเท่านั้น แต่ยังได้วางจุดมุ่งหมายในการฝึกอบรมนาฏศิลป์ให้มีความรู้ทั้งทางทฤษฎี และปฏิบัติ เพื่อให้สามารถนำความรู้ไปพัฒนาอาชีพให้เจริญขึ้น ดังจะเห็นได้จากมีหลักสูตรการอบรมนาฏศิลป์ของกรมศิลปากร โดยแบ่งหลักสูตรออกเป็น 4 ระดับ คือ หลักสูตรอบรม 6 เดือน หลักสูตรอบรม 3 เดือน หลักสูตรอบรม 2 เดือน และหลักสูตรอบรม 1 เดือน ("เรื่องหลักสูตรของนักเรียนอบรม โรงเรียนนาฏดุริยางคศาสตร์ พ.ศ.2477 : หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เลขที่ ศธ.0701.31/2 : 25-27) ทั้งนี้ ก็เนื่องจากว่านาฏศิลป์มักจะขาดความรู้ความเข้าใจในศิลปะอย่างถ่องแท้ รวมทั้งไม่ได้รับการศึกษาในวิชาการต่าง ๆ ทำให้ขาดกำลังสำคัญทั้งด้านทฤษฎี และปฏิบัติ โดยเฉพาะขาดผู้นำศิลปวิทยาการแขนงนี้ให้มีคุณภาพ เป็นที่ยอมรับ การเปิดหลักสูตรอบรมนั้นทำให้ผู้สนใจทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด เข้ารับการอบรมเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะครูที่สอนนาฏศิลป์ในโรงเรียนต่าง ๆ ก็มาเข้ารับการอบรมด้วย ซึ่งจะได้จากมีจดหมายหลายฉบับที่เขียนถึงอธิบดีกรมศิลปากร เพื่อขอเข้ารับการอบรมจนไม่สามารถจะรับได้หมด

นอกจากนี้จะพบอีกว่า ในการจัดการศึกษาของวิทยาลัยนาฏศิลป์ในปัจจุบัน ยังคงมุ่งสร้างศิลปิน และนักวิชาการที่มีคุณภาพ จะเห็นได้จากจุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษาที่ว่า ". . . ให้สามารถปฏิบัติงานอย่างมีคุณภาพด้วยหลักวิชาการ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์วางแผน และควบคุมงานอย่างรอบคอบ ประณีต รวดเร็ว และตรงต่อเวลา แก้ปัญหาด้วยหลักการ และเหตุผล รับผิดชอบต่อหน้าที่ มีเจตคติที่ดีต่อวิชาชีพ" (วิทยาลัยเทคโนโลยีและอาชีวศึกษา 2527 : 1) ยิ่งไปกว่านั้น จะพบว่าภาควิชาศิลปะการละคร คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ใ้วางหลักสูตรสำหรับผู้ที่จะเป็นนักวิชาการโดยเฉพาะอีกด้วย ทั้งนี้ก็เพราะ ". . . ต้องการพัฒนานักวิเคราะห์วิจัยทางการละครของไทย ซึ่งมีอยู่น้อยมาก เพื่อให้มีการสืบทอด และการอนุรักษ์มากยิ่งขึ้น" (มัทนี รัตติน, สัมภาษณ์) เช่นเดียวกับหลักสูตรของสภาการฝึกหัดครูก็ได้ระบุว่า ". . . เพื่อสร้างและเพิ่มพูนทักษะ และประสบการณ์ในการแสดงออกทางนาฏศิลป์ การคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และการค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติม" (กระทรวงศึกษาธิการ 2510 : 94)

3. เพื่อพัฒนาวิชาชีพครู ก่อนที่จะมีการจัดการศึกษาในสถาบันการศึกษา ผู้ที่เป็นครูนาฏศิลป์ จะมาจากศิลปินของแต่ละสำนัก ที่มีความรู้ และประสบการณ์เป็นที่ยอมรับในทางด้านศิลปะ อาศัยทักษะ และความเข้าใจในกระบวนการสอน มาจากวิธีการที่พบเห็นจากครูของคนที่ทอดหนึ่ง

และยึดถือมาเป็นเกณฑ์ในการปฏิบัติ จึงเห็นได้ว่าผู้ที่จะมาเป็นครูนาฏศิลป์ แต่ดั้งเดิมนั้นจะได้รับการศึกษาในชั้นของการปฏิบัติงานการแสดง ไม่ได้มุ่งที่จะยึดถือเป็นวิชาชีพครู ยิ่งไปกว่านั้นครูผู้สอนอยู่ในโรงเรียนระดับประถม และมัธยม ก็ยังไม่มีกำหนดเกณฑ์มาตรฐานวิชาชีพอีกด้วย ดังนั้น หากใครพอจะมีความรู้นาฏศิลป์บ้างเล็กน้อยก็สามารถที่จะเป็นครูสอนนาฏศิลป์ตามโรงเรียนต่าง ๆ ได้ด้วยเหตุนี้ จุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษาในระยะแรก จึงมุ่งหวังให้ผู้สำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนนาฏดุริยางคศาสตร์ เป็นครูสอนนาฏศิลป์และดนตรีได้ด้วย หรืออาจจะศึกษาวิชาครูเพิ่มเติม หลังจากจบหลักสูตรชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 8 ซึ่งเป็นชั้นสูงสุดของโรงเรียนแล้ว ("เรื่องฐานะของโรงเรียนศิลปากร". หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เลขที่ ศธ.0701.31/12 : 68)

จากที่กล่าวมานี้ จะพบได้ว่าวิทยาลัยนาฏศิลป์มีจุดมุ่งหมายในการผลิต ทั้งศิลปินและผู้ที่จะไปประกอบอาชีพครูมาตั้งแต่เริ่มตั้งสถาบัน ก่อนที่จะมีการจัดการศึกษาในสถาบันอื่น ๆ ดังจะเห็นได้จากคำวิจารณ์เกี่ยวกับโรงเรียนศิลปากรตอนหนึ่งว่า ". . . นักเรียนคนใดได้ศึกษาตามหลักสูตรของโรงเรียนเสร็จสิ้นแล้ว ก็หวังได้ว่าจะเป็นครู หรือมิฉะนั้นก็ประกอบอาชีพอย่างอื่นต่อไป" ("เรื่องโรงเรียนศิลปากร แผนกนาฏดุริยางค์". หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เลขที่ ศธ.0701.31/15 : 27)

จากแนวโน้มของความต้องการครูวิชาชีพนาฏศิลป์ จึงทำให้มีการจัดการศึกษาวิชาชีพครู เข้ามารรจู่ไว้ในหลักสูตรนาฏศิลป์ด้วย ดังจะเห็นได้จากบันทึกข้อความที่ว่า

เวลานี้มีผู้นิยมเรียนแผนกนาฏดุริยางค์มาก ก็โดยหวังว่าเมื่อเรียนสำเร็จแล้วจะสามารถหางานทางครูสอนขับร้อง คณิตฯ วิชา ในโรงเรียนรัฐบาล หรืออย่างน้อยก็จะมีโอกาสเข้ารับราชการในกรมศิลปากร ฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงขอประธาณเสนาว่า การเรียนของแผนกนี้ให้หนักไปในทางเป็นครูมากกว่าอย่างอื่น และควรเทียบวิทยฐานะให้เหมือนครูวาดเขียน หรือครูวิชาอาชีพอื่น ๆ ของกระทรวงธรรมการ เป็นชั้น ป., ป.ป. ขึ้นไปด้วยกัน ถ้าหากกระทรวงธรรมการจะคงใช้ประกาศนียบัตรครูต่อไปดังที่ทำอยู่ในเวลานี้. ("เรื่องบันทึกเรื่องหลักสูตรการศึกษาในโรงเรียนศิลปากร". หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เลขที่ ศธ.0701.31/19 : 76)

เมื่อมีความมุ่งหมายในการผลิตครูนาฏศิลป์ขึ้นมาโดยเฉพาะ ปรากฏว่าผลผลิตของโรงเรียนศิลปากรเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป ดังจะเห็นได้จากคำวิจารณ์ของ หลวงประดิษฐมนูธรรม เมื่อวันที่ 18 พฤษภาคม พ.ศ.2481 ว่า ". . . โรงเรียนใดได้ผู้สำเร็จการศึกษาของโรงเรียนนี้ไป ย่อมเชื่อได้ว่าได้ผลกำไรมากกว่าเงินเดือนที่ต้องจ่าย เพราะใช้สอนวิชาสามัญก็ได้ ใช้สอนและอำนวยความสะดวกคนตรีของโรงเรียนนั้นได้ และช่วยปลูกฝังวัฒนธรรมแก่นักเรียน และประชาชน

ในท้องถิ่นนั้นได้ด้วย". ("เรื่องคำวิจารณ์เกี่ยวกับโรงเรียนศิลปากร". หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เลขที่ ศธ.0701.31/15/19

นอกจากวิทยาลัยนาฏศิลป์ ซึ่งมีจุดมุ่งหมายในการผลิตครูนาฏศิลป์โดยพัฒนาศิลปิน ให้ได้รับการศึกษาแล้ว กรมการฝึกหัดครู ซึ่งมีหน่วยงานมีหน้าที่และดำเนินการในการผลิตครูจนถึงระดับปริญญาในสาขาวิชาการต่าง ๆ ได้มีแผนการในการพัฒนาการฝึกหัดครูในความรับผิดชอบ ให้กว้างขวางออกไป ทำให้เกิดมีการจัดการศึกษาวิชาชีพครูนาฏศิลป์ขึ้นในวิทยาลัยครู โดยมุ่งผลิตครูวิชาชีพไปสอนในโรงเรียนระดับประถม และมัธยมศึกษา ทั้งนี้ ก็เนื่องจากแผนพัฒนาการฝึกหัดครู และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ผันวนกับความต้องการที่จะพัฒนาวิชาชีพครูนาฏศิลป์ ให้เกิดขึ้นในวิทยาลัยครูด้วย (จรรยา วัระวาณิช, สัมภาษณ์)

ภาควิชาศิลปะการละคร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ก็เป็นอีกหน่วยงานหนึ่งที่มีจุดมุ่งหมายสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายที่กล่าวมา โดยผลิตนักวิชาการให้สามารถนำเอาความรู้ และประสบการณ์ทางด้านศิลปะการละคร เข้าไปใช้ในการศึกษา หรือการเรียนการสอน ซึ่งนับว่าเป็นการส่งเสริมให้การประกอบอาชีพครูมีความเจริญ และทันสมัยยิ่งขึ้น ดังจะเห็นได้จากการจัดการศึกษาในสายการละครเพื่อการศึกษา และการพัฒนาสังคม เพื่อมุ่งให้นำศาสตร์ทางการละครไปช่วยให้การเรียนการสอนสมบูรณ์ยิ่งขึ้น (มัทนี รัตนิน, สัมภาษณ์)

4. เพื่อพัฒนาความรู้ และความเข้าใจที่มีต่อนาฏศิลป์ของคนทั่วไป การละครเป็นเครื่องแวดล้อมทางด้านจริยธรรม ละครจะเกิดจากด้านจิตใจเช่นเดียวกับศาสนา อาจจะมีบิดเบือนความจริงไปบ้างในบางกรณี แต่ละครที่เป็นอมตะจะมีลักษณะทางธรรมะ สอนในด้านศีลธรรมจรรยาด้วย (สศิไส พันธุมโกมล, สัมภาษณ์) จากหลักการดังกล่าว จะเห็นได้ว่า การจัดการศึกษาวิชาชีพนาฏศิลป์มีความสำคัญยิ่ง ทั้งในแง่ของการยกระดับมาตรฐานของผลงานศิลปะ และคนดูให้เกิดความรู้ความเข้าใจศิลปะการละครมากยิ่งขึ้น เมื่อศิลปินได้รับการศึกษาอย่างถูกต้องก็จะสามารถผลิตผลงานออกมาได้อย่างมีคุณค่า สิ่งนั้นนอกจากจะช่วยพัฒนาจิตใจของคนทั่วไปให้เข้าใจนาฏศิลป์และการละครดีแล้ว ยังเป็นแนวทางหนึ่งในการอบรมจิตใจของมนุษย์อีกด้วย หลักความจริงที่กล่าวมานี้เป็นแนวคิดหลักประการหนึ่งของความมุ่งหมายในการจัดการศึกษา ทั้งในหน่วยงานของกรมศิลปากร กรมการฝึกหัดครู และทบวงมหาวิทยาลัย ดังจะยกตัวอย่างดังนี้

กรมศิลปากรได้ตั้งความมุ่งหมายไว้แต่ต้นว่า จะให้นามศิลปิน และครุยาของศิลปินของสยาม มีมาตรฐานที่เท่ากับต่างประเทศ คือนอกจากความเชี่ยวชาญของศิลปกรรมแล้ว จะต้องให้มีวิชาความรู้วิชาสามัญอย่างที่ดีด้วยคือ ต้องการให้เป็นนักศิลปินที่มีการศึกษา (Educated Artist) เพราะแต่ก่อนมาพวก Artist ของเราเป็นพวก Uneducated ทั้งนี้ จึงเป็นเหตุให้ศิลปินของเราได้รับความดูหมิ่นผิดกับในต่างประเทศ และอาชีพในทางศิลปกรรมก็ไม่เป็นหลักฐานอันดี อนึ่ง การละครและดนตรี เป็นสิ่งสำคัญอันหนึ่งในการอบรมประชาชน การที่ปล่อยให้ นักละคร และดนตรีเป็นผู้ไร้การศึกษาอยู่นั้น เป็นผลร้ายมาก ("เรื่องฐานะของโรงเรียนศิลปากร" หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เลขที่ ศธ.0701.31/12 : 68)

ดังนั้น การที่จะใช้ศิลปะของการละครและนาฏศิลป์ช่วยจรรโลงประเทศชาติ ช่วยพัฒนาความรู้ และความเข้าใจของคนทั่วไปทั้งในด้านที่มีต่อนาฏศิลป์ และในด้านของการพัฒนาจิตใจมนุษย์ จำเป็นที่จะต้องเริ่มต้นจากการพัฒนาตัวศิลปินเสียก่อน เมื่อศิลปินมีคุณภาพก็จะเป็นแนวทางในการสร้างความเข้าใจในคุณค่าของศิลปะ และวิชาชีพในการรับรู้ของคนทั่วไป ทั้งนี้ จะขอยกบทความของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ที่ได้กล่าวถึงการดำเนินการตามจุดมุ่งหมายดังกล่าว ของสถาบันการศึกษาของกรมศิลปากร และของทบวงมหาวิทยาลัย ดังนี้

ผู้เขียนมีความเห็นว่านาฏศิลป์ไทยนั้น ถ้าหากจะให้สืบเนื่องต่อไปในอนาคตแล้ว ก็จำเป็นต้องสร้างทั้งนาฏศิลปินและคนดู ในขณะที่ทางวิทยาลัยนาฏศิลป์ของกรมศิลปากร เป็นแหล่งผลิตนาฏศิลปินของเมืองไทยอยู่แล้ว . . . แต่ต่อไปอาจไม่เป็นประโยชน์ ถ้าหากว่าไม่มีคนดูที่มีความรู้ที่รู้ชู้ และวิจารณ์ได้ นักศึกษามหาวิทยาลัยนั้นต่อไปเมื่อสำเร็จจากมหาวิทยาลัย ก็จะไปทำการงานต่าง ๆ และอยู่ในฐานะผู้นำของชุมชน ถ้าหากว่านักศึกษาเป็นคนดูนาฏศิลป์ไทยที่มีคุณสมบัติขนาดนั้นแล้ว การสืบเนื่องนาฏศิลป์ไทยก็จะเป็นไปได้โดยสมบูรณ์ยิ่งขึ้น (ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช 2526 : 41-42)

5. เพื่อสร้างสรรค์ผลงานศิลปะใหม่ ๆ และทำนุบำรุงศิลปะวัฒนธรรมของชาติ

ในระยะแรก ๆ ของการจัดการศึกษา กล่าวได้ว่าเป็นการทำนุบำรุง และฟื้นฟูศิลปะของการฟ้อนรำ ขึ้นมาใหม่ จะเห็นได้จากกรร มรวบรวมเอาบรรดาศิลปินจากกระทรวงวังมาไว้ที่โรงเรียนนาฏดุริยางคศาสตร์ ให้มีตำแหน่งเป็นครูสอนพร้อม ๆ กับถ่ายทอดนาฏศิลป์ที่ได้รับสืบทอดมา จึงมีลักษณะเป็นการรื้อฟื้นของเก่ามาเล่าใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสถาบันการศึกษาของกรมศิลปากร ซึ่งเป็นหน่วยงานผลิตกำลังคนเพื่อช่วยบำรุงรักษา และผดุงส่งเสริมศิลปะวัฒนธรรมของชาติ จะต้องหาทางเผยแพร่ศิลปะ และวิทยาการให้เข้าถึงประชาชน อันเป็นการทำให้เกิดความเจริญทางจิตใจของประชาชนในชาติ พร้อมกับเผยแพร่ให้ปรากฏ และเป็นที่ยู้งักกันแพร่หลายไปทั่วโลก ดังจะเห็นได้จากข้อความในจดหมายของพลตรีหลวงวิจิตรวาทการซึ่งเขียนถึงพระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ กล่าวถึงหลักการในการจัดการศึกษาว่า

การแสดงละครแบบแผนของไทยเป็นสำคัญ ถ้าจะเอาของใหม่มาแสดง เช่น ละครพูด ก็ต้องทำเป็นส่วนหนึ่งต่างหาก แต่ห้ามมิให้เอาของแบบแผนไทย มาเปลี่ยนเป็นของใหม่ให้ผิดแบบ เช่น ละครบางคณะเล่นเรื่องพระลอ เวลาบูเจ้าเรียกไก่ออกมา ผูกไก่ออกมาเดินอย่างแบบ เห็นรำห่มของอเมริกันในภาพยนตร์เช่นนี้เป็นการฆ่าแบบแผนเดิม ซึ่งข้าพระพุทธเจ้าไม่ยอมให้ทำ

การร้องการรำชนิด Varièté ข้าพระพุทธเจ้าให้หัดของพื้นเมืองให้ถูกต้องตามแบบพื้นเมืองไว้ เช่น ฟ้อนไทยเหนือ และการละเล่นต่าง ๆ ของไทยในภาคต่าง ๆ ของพระราชอาณาจักร เพื่อรักษาแบบแผนให้คงอยู่ ("เรื่องโรงเรียนนาฏดุริยางคศาสตร์". ขอบจกหมายเหตุแห่งชาติ. เลขที่ ศธ.0701.31/4 : 116)

ถึงแม้ว่าจุดมุ่งหมายในการจัดการศึกษาเพื่อทำนุบำรุงศิลปะวัฒนธรรมของชาติ จะปรากฏชัดเจนในสถาบันการศึกษาของกรมศิลปากร แต่ภารกิจประการหนึ่งของสถาบันอุดมศึกษา ก็คือ การทำนุบำรุง ส่งเสริมและอนุรักษ์ศิลปะวัฒนธรรมของชาติด้วย ดังนั้น จึงเห็นได้ว่าการจัดการศึกษาวิชาเอกนาฏศิลป์และศิลปะการแสดงในสหวิทยาลัยครู ก็มุ่งให้มีเจตนาดี และคำนึงในการอนุรักษ์ ส่งเสริมนาฏศิลป์และศิลปะการแสดงเช่นกัน (วิทยาลัยครูสวนสุนันทา 2530 : 218)

อย่างไรก็ตามงานศิลปะทั้งหลายก็ย่อมจะต้องมีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพแวดล้อม ด้วยข้อเท็จจริงดังกล่าว จะพบว่าแนวทางในการจัดการศึกษาในช่วงปลายของยุคนี้ ให้ความสำคัญต่อการวิจัย พัฒนา และสร้างสรรค์ศิลปะวัฒนธรรมด้านนาฏศิลป์ และการละครของไทยมากยิ่งขึ้นกว่าในช่วงต้นยุค ถึงแม้ว่าแนวทางการศึกษาส่วนใหญ่ในปัจจุบันจะมุ่งผลึกกำลังคนสำหรับการสอนในโรงเรียนระดับประถม และมัธยม เช่น วิทยาลัยนาฏศิลป์ และสหวิทยาลัยครู หรือผลึกกำลังคนที่มีความเชี่ยวชาญ หรือทักษะเฉพาะทางคิงเช่นมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ก็ตาม แต่นักศึกษาก็จะต้องมีผลงานชิ้นคว้า หรือริเริ่มสร้างสรรค์ศิลปะแขนงนาฏศิลป์ หรือการละคร โดยเขียนผลงานดังกล่าวออกมาในรูปของสารนิพนธ์ หรือวิทยานิพนธ์ด้วย ตัวอย่างเช่น การจัดการศึกษาของภาควิชาศิลปะการละครคน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ " . . . ไม่ว่าจะเรียนสายวรรณกรรมการละคร ศิลปะการละคร หรือการละครเพื่อการศึกษาและการพัฒนาก็ตาม ต้องทำผลงานชิ้นคว้าการจัดแสดงเป็นละครเรื่องใหญ่ ให้เวลา 2 เทอม . แต่ส่วนใหญ่ใช้เทอมเดียวในเทอมสุดท้าย แต่ต้องเตรียมงานไว้ล่วงหน้า เพื่องานจะได้ออกมาดี" (มัทนี รัตนิน, สัมภาษณ์) อย่างไรก็ตามผลงานส่วนใหญ่ที่ออกมา มักจะเน้นไปในทางการละครตะวันตกมากกว่าของไทย เว้นแต่ในวิทยาลัยนาฏศิลป์ และสหวิทยาลัยครู แต่ก็ยังไม่มี การนำออกเผยแพร่ไปนอกสถานศึกษาแห่งนั้น ๆ เท่าที่ควรจะเป็น

จากที่กล่าวมาที่ จะพบว่าจุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษาในสถาบันการศึกษาที่เปิดสอนวิชาชีพนานาชาติไทย มุ่งที่จะผลิตครูวิชาชีพนานาชาติเป็นส่วนใหญ่ ที่น่าสังเกตก็คือ ทั้งวิทยาลัยนานาชาติและสหวิทยาลัยครูต่างก็มีจุดมุ่งหมายในการจัดการศึกษาที่ซ้ำซ้อนกัน ในขณะที่กรมศิลปากรผลิตกำลังคนเพื่อไปทำงานในหน่วยงานของตนเพียงพอแล้ว ก็ได้ขยายการศึกษาเพื่อให้สามารถไปประกอบอาชีพครูได้ด้วย ซึ่งได้เริ่มขึ้นเป็นแห่งแรกก่อนสถาบันอื่นๆ แต่ครั้นสหวิทยาลัยครูผลิตครูนานาชาติขึ้นมาบ้างอย่างแพร่หลาย กรมศิลปากรก็ขยายสถานศึกษาออกไปสู่ภูมิภาคอย่างกว้างขวาง แต่ในที่สุดสหวิทยาลัยครูก็มีนโยบายลดการผลิตครูลง หันไปผลิตศิลปินขึ้นมาแทนที่จริงแล้วสถาบันการศึกษาทั้งสองแห่งนี้ มีจุดมุ่งหมายในการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกัน หากแต่ว่าไม่มีการประสานสัมพันธ์กันในการกำหนดนโยบาย และการดำเนินการ ขณะเดียวกันความเป็นไปได้ในการผลิตนักวิชาการทางนาฏศิลป์และการละครของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งเพิ่งเริ่มจัดการศึกษาเมื่อไม่นานมานี้ มีแนวโน้มที่จะสามารถพัฒนาไปได้อย่างกว้างไกล เว้นแต่แนวความคิดในการประยุกต์นาฏศิลป์ไทยผสมผสานกับการละครต่างชาติ ยังเป็นเพียงการเริ่มต้น และปรากฏอยู่ในวงการศึกษานั่น

การรับและคุณสมบัติของผู้เข้ารับการศึกษา

สถาบันการศึกษาวิชาชีพนานาชาติในยุคนี้ มีการกำหนดระเบียบกฎเกณฑ์สำหรับผู้ที่จะเข้ารับการศึกษาไว้เป็นลายลักษณ์อักษร แต่ความแตกต่างกันในเรื่องรูปแบบ และการกำหนดคุณสมบัติของผู้เข้าศึกษาในแต่ละสถาบัน เช่น การกำหนดอายุ การศึกษา บุคลิกภาพ จะมีความสัมพันธ์กันอย่างยิ่งกับจุดมุ่งหมายในการจัดการศึกษาของแต่ละสถาบัน ดังนั้น ผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงการรับและคุณสมบัติของผู้เข้ารับการศึกษาดังต่อไปนี้

1. สมัครเรียนโดยไม่ต้องสอบแข่งขัน ด้วยจุดมุ่งหมายเบื้องต้นของโรงเรียนนาฏดุริยางคศาสตร์ ต้องการที่จะผลิตศิลปินและยกระดับมาตรฐานการศึกษาวิชาชีพนานาชาติให้เป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป ในขณะที่ภาพพจน์ของวิชาชีพนานาชาติในแง่ลบ จึงจำเป็นที่จะต้องหาสิ่งจูงใจให้ส่งบุตรหลานเข้ามาเรียนโดยเฉพาะในปีแรกตั้งสถาบัน โรงเรียนต้องขอนักเรียนจากโรงเรียนเบญจมราชูทิศ และโรงเรียนชตติยานีผดุงส่วนหนึ่งเข้ามาเป็นนักเรียนของกรมศิลปากร และยังได้ขอรับรองสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ให้จัดส่งเด็กจากต่างจังหวัดเข้ามาับการศึกษาด้วย ("เรื่องการจัดโรงเรียนนาฏดุริยางคศาสตร์". หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เลขที่ ศธ.0701.31/2 : 2) นอกจากนี้สถาบันการศึกษาของกรมศิลปากรแล้ว จะพบว่าผู้ที่เข้าศึกษาวิชาเอกนาฏศิลป์ระดับ

ประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาชั้นสูงของวิทยาลัยครู ซึ่งเปิดขึ้นในปี พ.ศ. 2515 ก็รับผู้เข้าศึกษา โดยไม่ต้องสอบเช่นกัน ดังจะกล่าวถึงลักษณะของการเข้าศึกษาประเภทนี้

1.1 ประเภทนักเรียนทุน ในระยะแรก ๆ ของการก่อตั้งโรงเรียนนาฏดุริยางคศาสตร์ พลตรีหลวงวิจิตรวาทการ ได้จัดการศึกษาโดยเอาแบบอย่างการจัดการศึกษาวิชาศิลปะมาจาก สถาบันการศึกษาของประเทศฝรั่งเศส จะเห็นได้จากจดหมายส่วนตัวของพลตรีหลวงวิจิตรวาทการ ที่เขียนถึงหลวงประดิษฐมนูธรรม ลงวันที่ 23 เมษายน พ.ศ. 2477 ตอนหนึ่งกล่าวว่า

การเรียนชั้นต่ำเราจำเป็นต้องมีไว้ แม้ในประเทศฝรั่งเศส การเรียนดนตรีเขาก็ให้หัด แต่เด็ก เช่น การแข่งขันใน Conservation ถ้าอายุเกิน 14 แล้ว เข้าแข่งขันไม่ได้ พวกเรียนปริญญาทางละครพูดนั้น ตั้งต้นเมื่อเสร็จชั้น 8 ไปแล้วก็ได้แต่พวกคนตรีและพวกรำนั้น ต้องตั้งต้นแต่เล็กไปทีเดียว ด้วยเหตุนี้ผมจึงมีนักเรียน 2 ประเภท คือ พวกที่เข้ามาเรียน เมื่อโตแล้ว เช่น พวกสำเร็จชั้น 8 หรือพวกเคยประกอบอาชีพทางละครมาแล้วพวกหนึ่ง และพวกที่เราต้องให้เรียนอย่าง Methodiquement ซึ่งต้องเรียนมาแต่เล็กพวกหนึ่ง ("เรื่องโรงเรียนนาฏดุริยางคศาสตร์". หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เลขที่ ศธ.0701.31/2 : 93)

ดังนั้น จึงต้องสร้างแรงเสริมและกำลังใจให้ประชาชนส่งบุตรหลานเข้าเรียน ด้วยการออกค่าเล่าเรียน อาหารและให้อยู่ด้วยอาศัยเป็นนักเรียนประจำ เรียกว่า "นักเรียนในอุปถัมภ์" นักเรียนประเภทนี้จะต้องมีสัญชาติเป็นไทย และมีจุดมุ่งหมายที่จะยึดอาชีพศิลปินอย่างแท้จริง ดังปรากฏในระเบียบการโรงเรียนนาฏดุริยางคศาสตร์ ซึ่งได้ฝึกปฏิบัติต่อเนื่องมาตั้งแต่ พ.ศ. 2477-2484 สรุปได้ดังนี้ ผู้เข้าศึกษาจะต้องมีอายุระหว่าง 8-20 ปี ถ้าคนใดมีอายุเกิน 12 ปี จะต้องมีความรู้การรำร่ายรำ และดนตรีมาแล้วอย่างน้อยสามารถรำเพลงช้า เพลงเร็วได้ นอกจากนี้ จะต้องมียุทธศาสตร์นิสัย และรูปร่าง หน้าตาที่เหมาะสมกับการเป็นนาฏศิลปิน เมื่อสำเร็จการศึกษาแล้ว จะต้องทำงานในโรงเรียนอย่างน้อย 5 ปี แต่ถ้าหากออกจากการศึกษาก่อนกำหนด หรือสำเร็จการศึกษาแล้วไม่ทำงานตามสัญญาจะถูกปรับเดือนละ 4-20 บาท นับตั้งแต่วันที่ได้รับทุนจนถึงเวลาที่ได้รับทุนจนถึงเวลาที่ถูกรับเงินคืน (ดูภาคผนวก)

ในจำนวนนักเรียนประเภทอุปถัมภ์ดังกล่าว ปรากฏว่าโรงเรียนได้คัดเลือกเด็กไทยที่กำพร้า อายุ 7-15 ปี มาเข้ารับการศึกษาด้วยจำนวน 50 คน แยกเป็นเด็กชาย 20 คน หญิง 30 คน และให้ปฏิบัติตามระเบียบของโรงเรียนเช่นเดียวกับบุคคลทั่วไป ("เรื่องบันทึกโครงการย่อเรื่องตั้งโรงเรียนนาฏดุริยางคศาสตร์". หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เลขที่ ศธ.0701.31/2 : 1-46) อย่างไรก็ตามในปีต่อ ๆ มาโรงเรียนประสบปัญหาในด้านงบประมาณ จึงไม่มีการรับนักเรียนในอุปถัมภ์เพิ่มขึ้นจากเดิม

ในด้านการรับผู้เข้าศึกษา โชนเพ็งจะปรากฏว่ามีการรับสมัครในปี พ.ศ. 2487 โดยกองการสังคีตได้ประกาศรับสมัครเด็กชายสัญชาติไทยอายุ 12-15 ปี ความรู้วิชาสามัญไม่ต่ำกว่า ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 เข้าเป็นศิลปินสำรองเพื่อฝึกหัดโชน โดยไม่ต้องเสียค่าเล่าเรียน แต่ก็ปรากฏว่า ไม่ได้ได้รับความสนใจจากประชาชน ทั้งนี้จะเห็นได้จาก

ปีการศึกษา 2495 ปีนี้เปิดรับนักเรียน 50 คนแต่มาสมัครเพียง 47 คน ทั้งนี้เพราะ . . . ไม่มีใครอยากส่งบุตรหลานของตนเข้าเรียน ด้วยเกรงว่าเมื่อเรียนจบออกไปแล้วก็ต้องกลายเป็นศิลปินเดินกินรำกิ้น หากความเจริญไม่ได้ . . . กรมศิลปากรแทบจะต้องอ้อนวอนขอให้นักเรียนเรียนวิชานาฏศิลป์โชน ช่างหาเงินให้นักเรียนทุกคนที่ยืนยันเพียรมีความประพฤติดี . . . ได้รับความ 15 บาทต่อเดือน ตั้งแต่แรกเข้าศึกษาด้วย (ปัญญา นิตยสาร 2527 : 86)

1.2 ประเภทสามัญ เป็นผู้เข้าศึกษาอีกประเภทหนึ่งที่ได้รับคัดเลือกให้เข้ามาเรียน โดยไม่ต้องสอบ จะพบจากทั้งสถาบันการศึกษาของกรมศิลปากร และกรมการฝึกหัดครู กล่าวคือ ผู้เข้าศึกษาวิชาเอกนาฏศิลป์หลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาระดับสูงของวิทยาลัยครูใน พ.ศ. 2515 จะคัดเลือกจากนักศึกษาฝึกหัดครูที่สำเร็จหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาการศึกษา ต้องมี พื้นความรู้นาฏศิลป์ทั้งทฤษฎี และปฏิบัติ แต่ไม่กำหนดผลการเรียนมีความประพฤติเรียบร้อย และมีลักษณะนิสัยทางด้านนาฏศิลป์ไทย โดยไม่ต้องสอบแข่งขันกับผู้สมัครเรียนทั่วไป (จรรยาตรี วีระวาณิช, สัมภาษณ์) แต่จะต้องชำระค่าเล่าเรียนเอง เช่นเดียวกับนักเรียนสามัญของโรงเรียนนาฏดุริยางคศาสตร์ ซึ่งจะต้องเสียค่าเล่าเรียนตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ปีละ 20 บาท มัธยมศึกษาปีที่ 3-6 ปีละ 40 บาท มัธยมศึกษาปีที่ 7-8 ปีละ 60 บาท และถ้าเข้าเป็นนักเรียนประจำจะต้อง เสียค่าแรมเข้า 20 บาท และเสียค่าอาหารและที่พักเดือนละ 15 บาท ("เรื่องระเบียบการของ โรงเรียนนาฏดุริยางคศาสตร์ พ.ศ. 2477 : ทอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เลขที่ ๓ธ.0701.31/2 : 12)

สำหรับนักเรียนประจำนั้นเป็นนักเรียนอีกประเภทหนึ่ง ซึ่งโรงเรียนนาฏศิลป์ รับเข้าศึกษาตามนโยบายสนับสนุนและส่งเสริมการศึกษาวิชานาฏศิลป์ และดุริยางคศิลป์ให้แพร่หลาย ในท้องถิ่น โดยเปิดโอกาสให้นักเรียนหญิงซึ่งมีภูมิลำเนาอยู่ต่างจังหวัด ได้เข้ามาศึกษาอบรมในโรงเรียน นาฏศิลป์ ถ้าบุคคลใดได้รับการพิจารณาแล้วว่าเหมาะสม ก็มีสิทธิ์เข้าเป็นนักเรียนประจำ และไม่ต้อง ผ่านการสอบคัดเลือก และจะมีสิทธิ์เป็นนักเรียนประจำอยู่ได้จนสำเร็จชั้นต้นปีที่ 6 (มัธยมศึกษาปีที่ 3) เท่านั้น ทั้งนี้เพื่อเปิดโอกาสให้สิทธิ์แก่นักเรียนผู้อื่นต่อไป

นอกจากนี้แล้ว ในปี พ.ศ. 2523 กรมศิลปากร ได้ออกระเบียบการรับนักเรียนเข้าเรียนในวิทยาลัยนาฏศิลป์ตามความต้องการของหน่วยราชการ ซึ่งบังคับใช้ตั้งแต่ปีการศึกษา 2524 เป็นต้นไป พร้อมกับยกเลิกระเบียบการรับนักเรียนจากต่างจังหวัดที่เข้ามาอยู่เป็นนักเรียนประจำ โดยให้แต่ละจังหวัดยกเว้นกรุงเทพมหานคร คัดเลือกนักเรียนในจังหวัดนั้น ๆ ส่งเข้าเรียนในวิทยาลัยนาฏศิลป์ ระดับนาฏศิลป์ขั้นต้น หรือระดับนาฏศิลป์ชั้นกลางได้ปีละ 1 คน โดยกำหนดคุณสมบัติของผู้ที่จะได้รับการพิจารณาคัดเลือกว่า ระดับนาฏศิลป์ขั้นต้น จะรับจากผู้สำเร็จประโยคประถมศึกษาทั้งหญิงและชายอายุไม่เกิน 14 ปีบริบูรณ์ และในระดับนาฏศิลป์ชั้นกลางจะรับจากผู้สำเร็จประโยคมัธยมศึกษาตอนต้น ทั้งหญิงและชายอายุไม่เกิน 17 ปีบริบูรณ์ (นับถึงวันที่ 1 พฤษภาคม ของปีที่จะเข้าศึกษา) ทั้งนี้ต้องมีสุขภาพดี ร่างกาย ใฝ่หน้า กระแสเสียงเหมาะสมกับสาขาวิชาศิลปะที่จะเลือกเรียน พร้อมทั้งมีหนังสือแนะนำตัวจากจังหวัดนั้น ๆ ไปรายงานตัวกับวิทยาลัยนาฏศิลป์ที่เข้ารับการศึกษาด้วย

การคัดเลือกผู้เข้าเรียนในประเภทนี้ จะพบว่าการรับผู้เข้าศึกษาในวิทยาลัยครู มีการส่งข้าราชการครูผู้ที่หน่วยงานต้องการให้ได้รับการศึกษา และคุณวุฒิสูงขึ้น เข้าเรียนในสาขาวิชาเอกนาฏศิลป์ วิทยาลัยครูสวนสุนันทา โดยไม่ต้องผ่านการสอบคัดเลือกแต่ประการใด และให้เข้ารับการศึกษาร่วม ๆ กับนักศึกษาภาคปกติ

1.3 ประเภทผู้เข้าอบรม ในสถานศึกษาของกรมศิลปากร มีการจัดหลักสูตรสำหรับบุคคลภายนอกเช่น นักเรียนจากโรงเรียนอื่น ครูที่สอนวิชานาฏศิลป์และดนตรี ซึ่งผู้บังคับบัญชาส่งมาเรียน และผู้สนใจทั่วไป เข้าศึกษาวิชาดนตรีและนาฏศิลป์ ถ้าหากมาสมัครเรียนเฉพาะวิชาใดวิชาหนึ่ง โรงเรียนจะคิดค่าสอนชั่วโมงละ 3 บาท สามารถรวมกลุ่มมาเรียนได้ไม่เกิน 6 คน แต่ถ้าเป็นการอบรมตามหลักสูตรซึ่งผู้บังคับบัญชาส่งมาเรียนจะคิดค่าอบรมเดือนละ 6 บาท ("เรื่องระเบียบการของโรงเรียนนาฏดุริยางคศาสตร์ พ.ศ. 2477 : ทอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เลขที่ ศธ. 0701.31/2 : 13)

เมื่อมีการศึกษาวิชาวิชาชีพครูนาฏศิลป์ชั้นในวิทยาลัยครู ได้มีการเร่งผลิตครูทั้งภาคปกติ และภาคสมทบขึ้นในช่วงแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติระยะที่ 3-4 รวมทั้งมีการจัดโครงการอบรมครูและบุคลากรประจำการเพื่อไปทำการสอนวิชานาฏศิลป์ในโรงเรียนที่ปฏิบัติงานอยู่ เพื่อให้สอดคล้องกับอัตราการเพิ่มของประชากร และการขยายปริมาณการจัดการศึกษาระดับมัธยมศึกษา ดังนั้นครูและบุคลากรประจำการที่เข้าศึกษาตามโครงการดังกล่าว จะเป็นผู้บังคับบัญชา

ส่งมาเรียนโดยไม่ต้องผ่านการสอบคัดเลือก หรือสอบแข่งขัน แต่จะต้องชำระค่าเล่าเรียน และอุปกรณ์วัสดุฝึกตามระเบียบของสภาการศึกษาที่กักตักครู จึงกล่าวได้ว่านอกจากการปฏิบัติตามระเบียบในการเข้ารับการอบรมแล้ว สถาบันการศึกษาวิชาชีพนานาชาติทั้งสองแห่งไม่ได้พิจารณาคุณสมบัติด้านอื่นเป็นพิเศษ

1.4 นักเรียนต่างประเทศ มีหลักฐานปรากฏว่าผู้ที่เข้าศึกษาวิชาชีพนานาชาติในโรงเรียนนานาชาติจำนวนหนึ่งมาจากประเทศเพื่อนบ้านคือ ประเทศลาว บุคคลเหล่านี้จะมาเข้ารับการศึกษโดยรัฐบาลลาวเป็นผู้ส่งมา ดังจะพบจากบทความที่ว่า ". . . สำหรับประเทศลาวก็น่าภูมิใจที่ได้มีการส่งนักเรียนนานาชาติ มาเรียนนานาชาติไทยจากกรมศิลปากร สำเร็จและเดินทางกลับไปหลายรุ่นแล้ว ซึ่งคงจะช่วยปรับปรุงมาตรฐานการนาาชาติของลาวให้สูงขึ้นในอนาคต" (ประเภทสาม 2505 : 5)

2. สอบแข่งขันเข้าเรียน ในบางช่วงของยุคที่มีการเสนอผลงานทางการแสดงนานาชาติไทยให้ปรากฏแก่สายตาประชาชน ก็จะมีผู้ปกครองนำบุตรหลานไปสมัครเข้าเรียนวิชาชีพนานาชาติเป็นจำนวนมาก ทำให้มีผู้เข้าศึกษามากขึ้นทุกปี เพราะเมื่อสำเร็จการศึกษาแล้ว สามารถออกไปประกอบอาชีพเป็นครูสอนนานาชาติ และศิลปินในกรมศิลปากรได้ ดังนั้น เมื่อการศึกษาวิชาชีพนานาชาติไทยเป็นที่รู้จักกว้างขวางขึ้น และมีผู้ต้องการเข้าศึกษามากขึ้น จึงมีการประกาศรับสมัครและทำการสอบคัดเลือก ซึ่งพบหลักฐานปรากฏเป็นครั้งแรกในระเบียบการโรงเรียนศิลปากร พ.ศ. 2484 ระบุไว้ว่า

ข้อ 5 ในกรณีที่มีการรับนักเรียนเป็นจำนวนจำกัด และมีผู้สมัครมากเกินกว่ากำหนดไว้ โรงเรียนได้จัดให้มีการสอบแข่งขัน หรือเลือกรับแต่ผู้ที่โรงเรียนพิจารณาเห็นว่า มีลักษณะนิสัยเหมาะสมแก่การศึกษาทางศิลปกรรมก็ได้

ระเบียบการรับนักเรียนใหม่สำหรับ พ.ศ. 2484

เปิดรับนักเรียนในวันพฤหัสบดีที่ 24 เมษายนนี้เป็นต้นไป (เฉพาะวันพฤหัสบดี) กำหนดสอบคัดเลือกในวันพฤหัสบดีที่ 15 พฤษภาคม ศกนี้ เวลา 9.00 น. และรู้ผลของการสอบในวันศุกร์ที่ 16 พฤษภาคม เวลา 9.00 น.

วิชาที่จะสอบคัดเลือกคือ ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ คำนวณ วิทยาศาสตร์ (สอบบางวิชา)

ลงชื่อสมัครได้ที่โรงเรียนศิลปากร แผนกนาชาติริยางค์ ท่าช้างวังหน้า พระนคร ("ระเบียบการโรงเรียนศิลปากร พ.ศ. 2484 : หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เลขที่

ศธ.0701.31/31 : 1)

การขยายวิทยาลัยนาฏศิลป์ ไปเปิดสอนตามต่างจังหวัด ซึ่งมีถึง 10 แห่งด้วยกัน เป็นการขยายสถาบันการศึกษาวิชาชีพนาฏศิลป์ เพื่อสนองตอบตามความต้องการของท้องถิ่น แต่ในขณะเดียวกันการขยายสถาบันอย่างกว้างขวาง ทำให้เป็นปัญหาในด้านการรับผู้เข้าศึกษาในปัจจุบัน เพราะอัตราการเพิ่มของประชากรได้ลดลง ทำให้ความต้องการครูสาขาต่าง ๆ ลดลงในช่วงของแผนพัฒนาการศึกษา ระยะที่ 5 (คณะกรรมการปฏิรูปการศึกษาคศ. 2526 : 139) ถึงแม้ว่าจะมีผู้สมัครเข้าศึกษาจนวนน้อยลงกว่าจำนวนผู้เรียนที่จะเปิดรับได้ แต่สถานศึกษาก็จะต้องดำเนินการสอบคัดเลือกเพื่อให้เป็นไปตามระเบียบ ปัญหาดังกล่าวไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะในวิทยาลัยนาฏศิลป์แห่งเดียว สถาบันผลิศจุฬาราชกุมารีอื่น ๆ โดยเฉพาะวิทยาลัยครูที่ประสบปัญหาในลักษณะเดียวกัน

การเข้าศึกษาด้วยวิธีการสอบคัดเลือกนั้น นอกจากจะปรากฏในสถาบันการศึกษาของกรมศิลปากรแล้ว ในสถาบันการศึกษาของกรมการฝึกหัดครู และทบวงมหาวิทยาลัยก็ใช้วิธีการสอบคัดเลือก โดยแต่ละสถาบันจะเป็นผู้ดำเนินการจัดสอบเอง ทั้งนี้ ถึงแม้ว่าในช่วงปีแรกที่วิทยาลัยครูเปิดหลักสูตรวิชาเอกนาฏศิลป์ จะมีการรับผู้เรียนจำนวนหนึ่งจากการคัดเลือกส่งมาของแต่ละวิทยาลัยครู แต่ในที่สุดก็รับเฉพาะผู้ที่ สมัครสอบคัดเลือกเพียงอย่างเดียว และถ้าหากปีใดมีผู้มาสมัครน้อยกว่าจำนวนที่ต้องการรับ ทุกคนก็จะต้องผ่าน การสอบคัดเลือกเหมือนกัน เช่นเดียวกับภาควิชาศิลปะการละคร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ หากแต่ว่าสถาบันการศึกษาทั้ง 3 แห่งมีการกำหนดคุณสมบัติที่แตกต่างกันดังนี้

2.1 อายุ และคุณวุฒิ ตั้งแต่ พ.ศ.2477-2484 โรงเรียนนาฏดุริยางคศาสตร์ หรือโรงเรียนศิลปากรแผนกนาฏดุริยางค์ มีการจัดการศึกษาในระดับประถมศึกษา 4 ปี และมีระดับมัธยมศึกษา 8 ปี อีกทั้งยังเปิดกว้างรับผู้ที่เคยประกอบอาชีพทางด้านนาฏศิลป์มาก่อนให้สามารถเข้ารับการศึกษได้ จึงมีการกำหนดอายุขั้นต่ำ และสูงของผู้เข้าศึกษา คือ ตั้งแต่อายุ 7-20 ปี โดยให้สามารถเข้าเรียนในชั้นปีใดก็ได้ ต่อจากระดับชั้นที่ได้ศึกษามาจากโรงเรียนอื่นยกเว้นชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 8 ต่อมา พ.ศ.2481 ได้ยุบชั้นประถมปีที่ 1-4 และเปิดรับสมัครชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 โดยไม่รับมัธยมศึกษาปีที่ 7-8 ครั้นปี พ.ศ.2488 ตั้งโรงเรียนนาฏศิลป์ขึ้นมาใหม่ พร้อมทั้งกำหนดคุณสมบัติของผู้เข้าศึกษา และจัดระบบชั้นเรียนใหม่ดังนี้คือ

นาฏศิลป์ชั้นต้น รับนักเรียนชายหญิง จากโรงเรียนทั่วไป มีอายุไม่เกิน 13 ปี เข้าศึกษานาฏศิลป์ชั้นต้นปีที่ 1 (ม.1) และศึกษาต่อไปตามหลักสูตรสามัญศึกษา จนถึงนาฏศิลป์ชั้นต้นปีที่ 6 รวม 6 ปี และในปี พ.ศ.2488 ได้ปรับปรุงการศึกษาใหม่ คือเพิ่มการศึกษาระดับนาฏศิลป์ชั้นกลาง

รับนักเรียนชายหญิง ผู้เรียนจ ตามหลักสูตรนาฏศิลป์ขั้นต้นของโรงเรียนนี้ เข้าศึกษาตามหลักสูตร
สามัญ 2 ปี

ในปี พ.ศ.2493 เปิดรับระดับนาฏศิลป์ขั้นสูงทั้งชายหญิง จากผู้ที่จบการศึกษา
นาฏศิลป์ชั้นกลาง สอบได้รายวิชาละไม่ต่ำกว่า 60 % ทั้งสายวิชาสามัญและวิชาศิลปะ มีกำหนด
เวลาเรียน 3 ปี ("เรื่องรายงานการศึกษาในรอบปีการศึกษา 2491 : ทอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
เลขที่ ศธ.0701.31/10 : 8)

ต่อมาในปี พ.ศ.2519 เปิดรับผู้เข้าศึกษาต่อระดับปริญญาทั้งชายหญิง
จากผู้ที่จบการศึกษานาฏศิลป์ขั้นสูง โดยการสอบคัดเลือก และไม่กำหนดอายุผู้เข้าศึกษาในระดับนี้

จะเห็นได้ว่าการกำหนดอายุผู้เข้าศึกษาในวิทยาลัยนาฏศิลป์ จะมีการกำหนด
ระดับปริญญา จึงจะต้องมีการสอบเข้าอีกครั้งหนึ่ง แต่ก็ไม่มีกำหนดอายุในระดับนี้ ซึ่งจะพบว่า
การกำหนดอายุเมื่อเข้าศึกษาใน มีเพียงวิทยาลัยนาฏศิลป์เพียงแห่งเดียว ถึงแม้ว่าในระยะต่อมา
การศึกษาภาคบังคับจะเปลี่ยนแปลงไป การรับเข้าศึกษาที่ปรับปรุงไปตามแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ
ด้วย

ส่วนการเข้าศึกษาในวิทยาลัยครู จะกำหนดเพียงคุณสมบัติของผู้เข้าศึกษา แต่
ไม่กำหนดอายุเป็นเกณฑ์ เช่น ผู้ที่จะเข้าศึกษาวิชาเอกนาฏศิลป์หลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาการศึกษา
ชั้นสูง จะต้องสอบไล่ได้ ประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาหรือเทียบเท่า จบประโยคครูประถมหรือ
เทียบเท่า จบประโยคเตรียมอุดมศึกษาหรือมัธยมศึกษาตอนปลาย หลักสูตรไม่น้อยกว่า 2 ปี
ทั้งสายสามัญและสายอาชีพ สำหรับผู้ที่เข้ารับการศึกษาในระดับปริญญาตรี ผู้สมัครจะต้องมีวุฒิ
ประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาชั้นสูง หรือประกาศนียบัตรประโยคครูมัธยม หรือวุฒิอื่น ๆ ที่มีวุฒิทางครู
เทียบเท่า (วิทยาลัยครูสวนสุนันทา 2522 : 1-5)

เช่นเดียวกับผู้เข้าศึกษาในภาควิชาศิลปะการละครคอน มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์ ไม่มีการกำหนดอายุ แต่จะยึดถือคุณสมบัติเป็นเกณฑ์คือ ต้องเป็นผู้สำเร็จการศึกษา
ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย หรืออาชีวศึกษาชั้นสูง หรือประกาศนียบัตรอื่นที่มหาวิทยาลัยเทียบเท่า
หรือผู้ที่สภามหาวิทยาลัยให้เข้าศึกษาได้เป็นกรณีพิเศษ นอกจากนี้แล้ว จะต้องผ่านการสอบคัดเลือก
เข้าเป็นนักศึกษาในคณะศิลปศาสตร์ ตามระเบียบการคัดเลือกเพื่อเข้าศึกษาในสถาบันการศึกษาชั้น
อุดมศึกษา และจะต้องสามารถสอบพินความรู้วิชาภาษาอังกฤษซึ่งมหาวิทยาลัยจัดสอบ ให้ได้ไม่ต่ำกว่า

ระดับ c^+ จึงจะมีสิทธิเลือกเรียนวิชาเอกศิลปะการละครคอนได้ ทั้งนี้เพราะตำราและบทวิจารณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการละครจะเป็นภาษาอังกฤษเป็นส่วนใหญ่ แต่อย่างไรก็ตาม นักศึกษาอาจจะเลือกเรียนสาขาศิลปะการละครคอนเป็นวิชาโทก็ได้ ต่อเมื่อผลการเรียนอยู่ในระดับที่ค้ำขึ้น ก็จะได้รับพิจารณาให้เลือกเรียนเป็นวิชาเอกได้ด้วย

จึงเห็นได้ว่า วิทยาลัยนาฏศิลป์เป็นสถาบันการศึกษาวิชาวิชาชีพนาฏศิลป์ แห่งเดียว ที่มีการกำหนดวุฒิทางการศึกษา และอายุเป็นเกณฑ์ในการรับเข้าศึกษา ทั้งนี้เพราะ ได้เปิดสอนตั้งแต่ระดับประถมศึกษา และมัธยมศึกษา โดยไม่มีการรับผู้สำเร็จการศึกษาจากสถาบันอื่น เข้ามาศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาของสถาบันแห่งนี้เลย ต่างกับการรับเข้าศึกษาของวิทยาลัยครู และมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งยึดถือวุฒิทางการศึกษาเป็นเกณฑ์ และสามารถเปิดรับผู้เข้าศึกษา ซึ่งมาจากสถาบันการศึกษาอื่น ๆ ได้ด้วย

2.2 รูปร่าง หน้าตา ผู้ที่สมัครเข้าศึกษาวิชาชีพนาฏศิลป์ไทยโดยทั่วไปแล้ว จะได้รับการพิจารณาคุณสมบัติในด้านรูปร่างหน้าตาเป็นพิเศษไปกว่าการศึกษาวิชาชีพอื่น ๆ เช่นเดียวกับในยุคก่อน ๆ ซึ่งจะพบได้จากในระเบียบการเข้าศึกษาของโรงเรียนนาฏดุริยางคศาสตร์ ถึงแม้ว่าจะพัฒนาสถาบันมาจนถึงปัจจุบันนี้ ก็ยังคงพิจารณาคุณสมบัติดังกล่าวอยู่ เช่น ร่างกายต้องสมบูรณ์ไม่ทุพพลภาพ หรือพิการส่วนใดส่วนหนึ่ง ใบหน้า และรูปร่างงาม กระแสเสียงไพเราะ มีความประพฤติเรียบร้อย โดยมีผู้ปกครองรับรองเป็นหลักฐาน ("เรื่องระเบียบการรับสมัครนักเรียนโรงเรียนนาฏศิลป์ กรมศิลปากร : หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เลขที่ ศธ.0701.31/58 : 54) ยกเว้นผู้เข้ารับการศึกษานาฏดุริยางคศาสตร์ จะพิจารณาที่ความรู้ความสามารถในการศึกษามากกว่าคัดเลือกรูปร่าง หน้าตา เพราะถือว่าเรื่องสังขารสามารถตกแต่งกันได้ (มัทนี รัตติน, สัมภาษณ์) อีกประการหนึ่งผู้เข้าศึกษาอาจจะเลือกเรียนในสายวรรณกรรมการละคร สายการละครเพื่อการศึกษาและพัฒนา หรือเลือกสายศิลปะการละคร แต่เป็นนักแสดงบทละคร หรือผู้กำกับละครซึ่งไม่จำเป็นต้องใช้รูปร่างหน้าตาในการประกอบอาชีพได้เช่นเดียวกับผู้เข้าศึกษาในสถานศึกษาของกรมการฝึกหัดครู ซึ่งมุ่งผลิครูเป็นหลัก ถึงแม้ว่าจะมีการจัดการศึกษาวิชาเอกนาฏศิลป์ และศิลปะการแสดงในภายหลัง แต่ก็ไม่ปรากฏว่ามีการระบุการพิจารณาคุณสมบัติดังกล่าวไว้ หากแต่จะนำมาพิจารณาบ้างในขั้นตอนของการสอบสัมภาษณ์ แต่ก็ไม่ได้พิถีพิถันกันมากนัก เว้นแต่ว่าจะพิจารณาในด้านความประพฤติต้องเรียบร้อย มีลักษณะเหมาะสมที่จะเป็นครู หรือไม่เป็นผู้มีความประพฤติเสื่อมเสียอย่างร้ายแรงเท่านั้น

3. การใช้ชีวิตระหว่างศึกษา ผู้ที่เข้าศึกษาในสถานศึกษาของกรมศิลปากรจะมีลักษณะที่แตกต่างกับผู้เข้าศึกษาในสถาบันแห่งอื่น ๆ ในขณะที่เข้าศึกษากล่าวคือ ผู้ที่เข้าศึกษาโดยทั่วไปจะมีหน้าที่รับผิดชอบในเรื่องของการเรียนตามกำหนดเวลาที่สถาบันการศึกษานั้น ๆ กำหนด โดยปกติจะเป็นวันจันทร์ - วันศุกร์ ตั้งแต่เวลาประมาณ 8.30 - 16.00 น. โดยประมาณ แต่ผู้ที่เข้าศึกษาในกรมศิลปากร นอกจากจะต้องมีหน้าที่รับผิดชอบในฐานะผู้เรียนแล้ว จะต้องทำหน้าที่ปฏิบัติงานด้านการแสดงนาฏศิลป์ เป็นการช่วยราชการของกรมศิลปากรด้วย ดังปรากฏว่า "... ฐานะของโรงเรียนนี้ผิดกับโรงเรียนอื่น ๆ คือ นักเรียนจะต้องศึกษาควบไปกับการปฏิบัติราชการของกรมศิลปากรในขณะเดียวกันด้วย กล่าวคือ ในระหว่างที่เป็นนักเรียนนั้นต้องแสดงละครให้แก่กรมศิลปากรและช่วยราชการของกรมเมื่อกรมอื่นขอร้องมา" ("เรื่องรายงานการศึกษา ประจำปี พ.ศ.2481." หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เลขที่ ศธ.0701.31/19 : 34)

ด้วยเหตุที่ภาระหน้าที่ของกรมศิลปากรต้องรับผิดชอบในเรื่องการแสดงต่าง ๆ ของทางราชการ จึงเกิดความจำเป็นในการจัดการศึกษาที่จะต้องรับผู้เรียนไว้ในประเภทอุปถัมภ์ ผู้เรียนประเภทนี้จึงมีชีวิตที่ไม่แตกต่างกับผู้เข้าศึกษาในยุคก่อน ๆ คือ ได้รับความเป็นอยู่ที่ดี มีอาหารเลี้ยงดูตลอดทั้งวัน ๆ ละ 3 มื้อ มีสถานที่ให้อาศัย ค่าเบี้ยเลี้ยงโภชน ละคร พ.ศ.2479". หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เลขที่ ศธ.0701.31/14 : 3)

เมื่อกรมศิลปากรมีข้าราชการศิลปินจำนวนมากขึ้น ความจำเป็นในการใช้นักเรียนเข้าช่วยราชการจึงลดลงไป แต่ขณะเดียวกันผู้สำเร็จการศึกษาที่มีฝีมือดี ไม่สามารถบรรจุนับข้าราชการศิลปินในกรมศิลปากรได้ เนื่องจากไม่มีตำแหน่ง นายธนิต อยู่โพธิ์ อธิบดีกรมศิลปากร จึงริเริ่มการอนุรักษ์คนมีทักษะและมีมือการแสดงไม่ให้ต้องไปอยู่แห่งอื่น โดยการขออนุมัติให้บรรจผู้เรียนที่กำลังศึกษาอยู่ในสถาบันของกรมศิลปากรและสำเร็จการศึกษาระดับนาฏศิลป์ขั้นต้นแล้วให้เป็นข้าราชการชั้นจัตวา อันดับ 1 ได้รับเงินเดือนเช่นเดียวกับข้าราชการทั่วไป ตลอดระยะเวลาที่ศึกษา ดังจะพบได้จาก

ครูจตุพรก็เป็นเด็กนักเรียนนาฏศิลป์ผู้หนึ่งที่สามารถสอบชิงตำแหน่งศิลปินจัตวาและได้รับการบรรจุให้เป็นศิลปินจัตวาอันดับ 1 ขึ้น 500 บาท เมื่อวันที่ 1 เมษายน 2500 ปัจจุบันนี้กรมศิลปากรล้มเลิกระบบการบรรจุเด็กนักเรียนที่กำลังศึกษาเล่าเรียนอยู่ในโรงเรียนนาฏศิลป์เป็นข้าราชการแล้ว" (ปัญญา นิตยสารธรรม 2528 : 43)

ถึงแม้ว่าการใช้ชีวิตระหว่างศึกษาจะต้องรับผิดชอบทั้งการเรียนและเป็นข้าราชการ ได้เปลี่ยนแปลงไป แต่ผู้ที่ศึกษาวิชาชีพนาฏศิลป์ก็ต้องร่วมปฏิบัติราชการด้านการแสดง เมื่อได้รับการคัดเลือกจากผู้สอน และได้รับเบี้ยเลี้ยงตอบแทนด้วย กล่าวคือ

นักเรียนนาฏศิลป์ที่ร่วมปฏิบัติงานในเวลาปฏิบัติงานจริงทุกคนให้ได้รับเบี้ยเลี้ยงเท่ากับ กึ่งหนึ่งของหนึ่งแรง [ศิลปินและข้าราชการผู้ร่วมปฏิบัติงานในเวลาปฏิบัติงานจริงทุกคนให้ได้รับเบี้ยเลี้ยงเป็นส่วนเฉลี่ยเท่ากับ 1 แรง : ผู้วิจัย] แต่เมื่อกำหนดทั้งหมดแล้ว ค่าเบี้ยเลี้ยง 1 แรงนั้น ต่ำกว่า 10 บาท ลงมา ให้จ่ายแก่นักเรียนเป็นจำนวนเท่ากับ 2 ใน 3 ของ 1 แรง ... [ในกรณีจัดการแสดงเป็นรอบหรือเป็นคณะ ณ โรงละครแห่งชาติ : ผู้วิจัย] ให้ใช้ระเบียบการจ่ายเบี้ยเลี้ยงดังนี้

เบี้ยเลี้ยงข้าราชการและลูกจ้างผู้ปฏิบัติงาน รอบละ 20 บาท

เบี้ยเลี้ยงนักเรียน รอบละ 15 บาท. ("เรื่องระเบียบกรมศิลปากรว่าด้วยการเก็บเงิน

ค่าบำรุงศิลป์และกำหนดค่าใช้จ่ายการจัดบรรเลงดุริยางคนาฏศิลป์ พ.ศ.2517

พจนานุกรมแห่งชาติ. เลขที่ ศธ.0701.40/116 : 8)

จึงกล่าวได้ว่า ลักษณะของการใช้ชีวิตระหว่างศึกษาดังกล่าวไม่ใช่การฝึกประสบการณ์ในการแสดงนาฏศิลป์เพียงอย่างเดียว จึงแตกต่างกับการใช้ชีวิตระหว่างศึกษาของผู้เข้าศึกษาในสถาบันอื่น ทำให้มองเห็นว่าผู้เข้าศึกษาในสถาบันของกรมศิลปากรมีการใช้ชีวิตที่ไม่ต่างไปจากผู้เข้าศึกษาในยุคที่ผ่านมา คือ เป็นทั้งผู้เรียนและข้าราชการหรือช่วยราชการไปพร้อม ๆ กัน

หลักสูตรและการสอน

ความเป็นระบบระเบียบของหลักสูตร และการสอนวิชาชีพนาฏศิลป์ในยุคนี้ มีลักษณะของการเน้นในการถ่ายทอดความรู้ และการปฏิบัติ ตามลักษณะของการจัดการศึกษาในระบบสากล รวมถึงการนำเอาวิทยาการต่าง ๆ ที่ทันสมัยมาใช้ในการเรียนการสอน ผสมผสานกับวิชาการและวิธีการที่เคยปฏิบัติมาแล้วในอดีต เมื่อมีสถาบันการศึกษามากขึ้น หลักสูตรและการสอนของแต่ละสถาบันจะมีลักษณะเด่นชัดในด้านความแตกต่างตามจุดหมายในการจัดการศึกษาของสถาบันนั้น ๆ ดังจะได้กล่าวถึงต่อไป

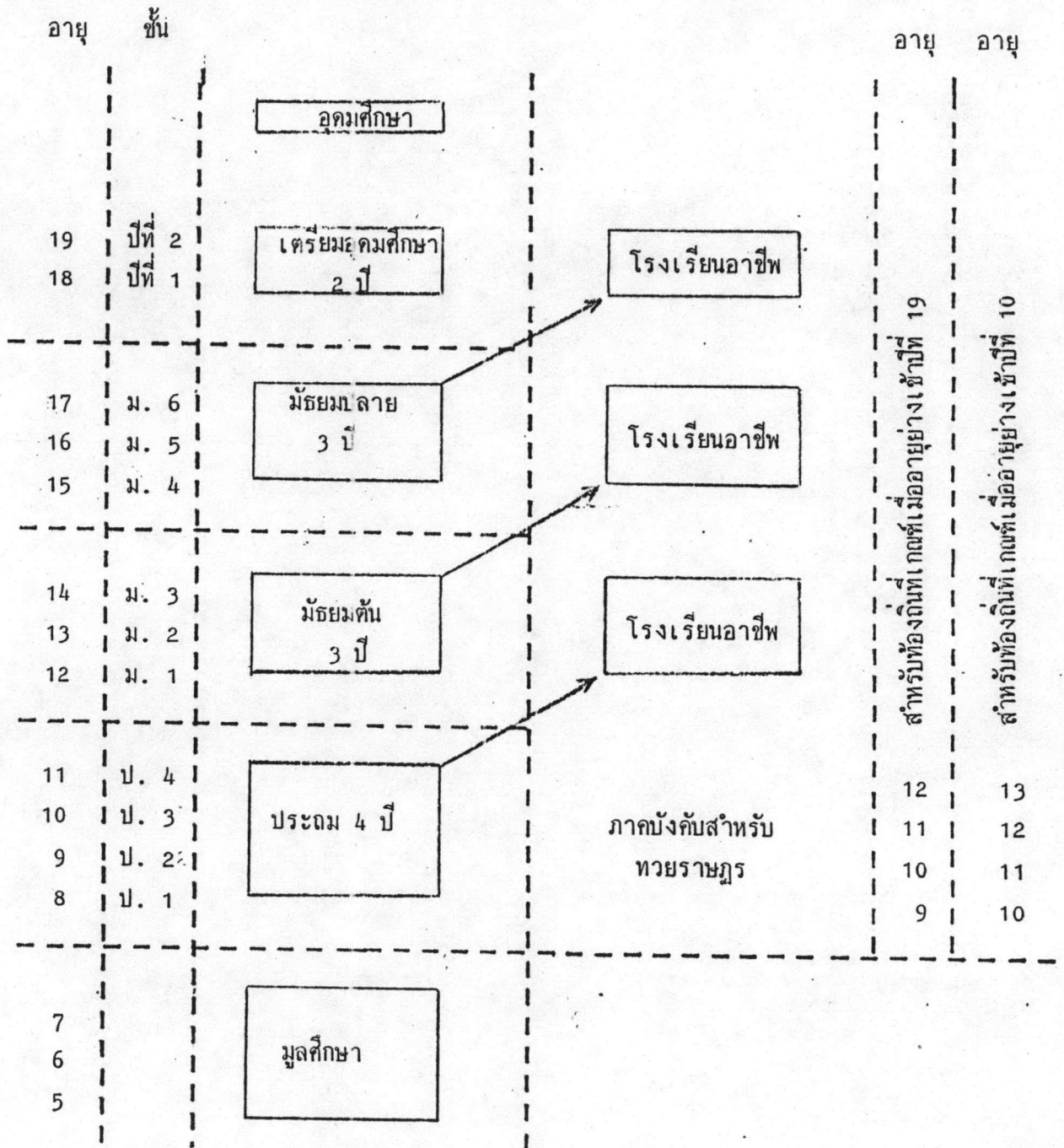
1. หลักสูตร หลักสูตรวิชาชีพนาฏศิลป์ของแต่ละสถาบัน จัดการศึกษาในลักษณะของวิชาชีพอย่างแท้จริง กล่าวคือ เน้นความรู้ความสามารถในเชิงวิชาการและการปฏิบัติได้ควบคู่กันไป ซึ่งลักษณะของหลักสูตรดังกล่าวพอจะจำแนกออกได้เป็นข้อ ๆ ดังนี้

1.1 ประเภทของหลักสูตรวิชาชีพ หน่วยงานจัดการศึกษาแต่ละแห่ง เป็นผู้จัดทำหลักสูตรวิชาชีพขึ้นเองเป็นการภายใน แล้วเสนอขออนุมัติหลักสูตรต่อต้นสังกัดที่รับผิดชอบ ซึ่งประเภทของหลักสูตรวิชาชีพนาฏศิลป์ในยุคนี้มี 2 ประเภทคือ

1.1.1 หลักสูตรวิชาชีพนาฏศิลป์ และศิลปการแสดง แบ่งออกได้เป็น 2 ระดับได้แก่

1.1.1.1 ระดับต่ำกว่าปริญญาตรี ได้แก่ หลักสูตรนาฏศิลป์ขั้นต้น หลักสูตรนาฏศิลป์ชั้นกลาง และหลักสูตรนาฏศิลป์ขั้นสูงของวิทยาลัยนาฏศิลป์ ทั้งนี้จะเห็นได้จากการกำหนดรายวิชาในการจัดการศึกษาตลอดจนระยะเวลาในการศึกษาตลอดหลักสูตรอย่างต่อเนื่อง และจริงจังของการจัดการศึกษาในระยะแรก ดังจะเห็นได้จากคำกล่าวของพลตรีหลวงวิจิตรวาทการ ที่ว่า "ศิลปในทางนาฏศาสตร์ และดุริยางคศาสตร์นั้น แต่ก่อนมาเราฝึกสอนแต่เพียงว่าเป็นเล่นได้ แต่ข้อสำคัญที่โรงเรียนนี้จะต้องทำอีกอย่างหนึ่งคือ ต้องอบรมลักษณะนิสัย ของนักเรียนให้เป็นผู้มีศิลปะ (อาร์ติสต์) จริง ๆ . . . ให้เหมาะแก่ที่จะได้รับความยกย่องเป็นนักแสดง" ("เรื่องระเบียบของโรงเรียนนาฏดุริยางคศาสตร์". หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เลขที่ ศธ.0701.31/2 : 46-47) ซึ่งจะเห็นได้ว่า ในหลักสูตรระดับประถมศึกษาของโรงเรียนนาฏดุริยางคศาสตร์ กำหนดให้เรียนวิชานาฏศิลป์ตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-4 ซึ่งเป็นชั้นเรียนของการศึกษาบังคับ และจะต้องศึกษาวิชาชีพนาฏศิลป์ ทั้งด้านทฤษฎีและปฏิบัติต่อเนื่องไปจนถึงมัธยมศึกษาปีที่ 8 ซึ่งเรื่องนี้ต่อมาได้ถูกกระทรวงธรรมการหักท้วง เนื่องจากการเริ่มเรียนวิชาชีพนาฏศิลป์ตั้งแต่ประถมศึกษาปีที่ 1-4 ซึ่งเป็นการศึกษาบังคับ ทำให้ต้องตัดวิชาสามัญให้น้อยลง ในที่สุดต้องวางระเบียบการศึกษาใหม่ กำหนดหลักสูตร และระยะเวลาศึกษาเท่ากับการศึกษาวิชาชีพสาขาอื่น ๆ ในปี พ.ศ.2481 ดังจะเห็นได้จากแผนภูมิต่อไปนี้

แผนภูมิที่ 1 เปรียบเทียบระดับชั้นการศึกษาระหว่างโรงเรียนสายสามัญกับโรงเรียนสายอาชีพ ตามแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2479

("เรื่องโรงเรียนศิลปากร." หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เลขที่ ศธ. 0701.31/19 : 77)

หลังจากที่มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ

ให้ประกาศใช้แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2520 วิทยาลัยนาฏศิลป์ก็ยังคงจัดการศึกษาในรูปแบบของการศึกษาวิชาชีพ และฝึกฝนผู้รับการศึกษาตั้งแต่เยาว์วัย และเป็นเวลานาน ดังปรากฏหลักการในหลักสูตรนาฏศิลป์ขั้นต้น พ.ศ.2521 ว่า "เป็นหลักสูตรที่ให้การศึกษาวิชาสามัญ และวิชาศิลปะอันเป็นพื้นฐานสำหรับการประกอบสัมมาอาชีพ ตามความสามารถ และความสนใจ หรือเป็นพื้นฐานสำหรับการศึกษาต่อ" (วิทยาลัยนาฏศิลป์ 2522 : 2) และยังปรากฏในหลักการของหลักสูตรนาฏศิลป์ชั้นกลางอีกว่า "เป็นหลักสูตรต่อจากหลักสูตรนาฏศิลป์ขั้นต้น . . . มุ่งฝึกผู้เรียนให้มีประสบการณ์ เพื่อให้เกิดความรู้ความชำนาญที่สามารถนำไปใช้ปฏิบัติ และประกอบอาชีพได้จริง" (วิทยาลัยนาฏศิลป์ 2524 : 2) นอกจากนี้ ในหลักสูตรระดับนาฏศิลป์ขั้นสูงก็เป็นหลักสูตรที่จัดการศึกษาให้มีความรู้ และประสบการณ์ สามารถประกอบอาชีพเป็นศิลปิน และครูสอนศิลปะได้อีกด้วย

นอกจากหลักสูตรก่อนปริญญาสายวิชาชีพนาฏศิลป์ของวิทยาลัยนาฏศิลป์แล้ว หลักสูตรในวิทยาลัยครูก็มีปรัชญา และจุดมุ่งหมายหลักที่จะปลูกฝังให้ผู้สำเร็จการศึกษามีความรู้ ความสามารถ และมีทักษะในการอาชีพด้วยเช่นกัน ทั้งนี้ สืบเนื่องมาจากพระราชบัญญัติวิทยาลัยครู พ.ศ.2518 แก้ไขปรับปรุง (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2527 มาตรา 5 ระบุว่า "ให้วิทยาลัยครูเป็นสถาบันการศึกษาและวิจัย มีวัตถุประสงค์ให้การศึกษาวิชาการในสาขาวิชาการต่าง ๆ ตามความต้องการของท้องถิ่น . . . ทำนุบำรุงศึกษาวัฒนธรรม และให้บริการทางวิชาการแก่สังคม . . ." (สำนักพัฒนาวิทยาลัยชุมชน กรมการฝึกหัดครู 2528 : 16) จากนั้นทางกฎหมายของพระราชบัญญัติดังกล่าว จึงมีการจัดหลักสูตรอนุปริญญา วิชาเอกนาฏศิลป์ และศิลปะการแสดงขึ้นในวิทยาลัยครู เมื่อ พ.ศ.2528 เพื่อผลิตผู้ประกอบอาชีพถึงวิชาชีพชั้นสูง ซึ่งต้องใช้เวลาเรียน 2 ปี ต่อจากมัธยมศึกษาตอนปลาย โดยให้มีความรู้พื้นฐานสามัญที่จำเป็น และมีทักษะเบื้องต้นที่จะทำงานในสาขาวิชาที่เลือกเรียนได้

1.1.1.2 ระดับปริญญาตรี เป็นหลักสูตรที่มุ่งผลิตศิลปิน และนักวิชาการเป็นหลัก หากแต่สอดคล้องวิชาการในด้านของการใช้ศิลปะการละคร เป็นสื่อในการศึกษา ในฐานะเป็นนักวิชาการส่งเสริมการศึกษา และการเรียนรู้ในสาขาวิชาต่าง ๆ ซึ่งต่างกับวิชาชีพครู ดังจะเห็นได้จากความมุ่งหมายของหลักสูตรศิลปะการละคร คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กำหนดว่า

1. เพื่อให้ศึกษามีความรู้เกี่ยวกับการละคอนในด้านวรรณกรรมการละคอนไทย อาเซี่ย และตะวันตก ศิลปะการละคอนแขนงต่าง ๆ เช่น การแสดง การกำกับแสดง การวิจารณ์ การสร้างละคอน การออกแบบฉาก และเครื่องแต่งตัว การควบคุมแสง และเสียง
2. เพื่อให้ศึกษานำความรู้ทางการละคอนไปเผยแพร่ และประยุกต์ใช้กับการเรียนการสอน วิชาสาขาต่าง ๆ
3. เพื่อส่งเสริมการสร้างสรรคละคอนเวที โทรทัศน์ และภาพยนตร์ ที่มีศิลปะ และที่ แสดงความคิดเห็นอันเป็นประโยชน์แก่การพัฒนาประเทศด้านต่าง ๆ (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2509 : 108)

ในช่วง 26 ปีแรกของยุค มีหลักฐานปรากฏว่า กรมศิลปากรพยายามที่จะพัฒนาการศึกษาวิชาชีพนานฎศิลป์ให้ถึงระดับปริญญามาตั้งแต่เริ่มก่อตั้ง โรงเรียนนาฏดุริยางคศาสตร์ เพราะมีการร่างหลักสูตรไว้แล้วตั้งแต่ พ.ศ. 2477 แต่เนื่องจาก เป็นระยะเริ่มตั้งก่อตั้งสถาบัน จึงถูกกรมศึกษาธิการในขณะนั้นระงับไว้ก่อน คงให้เปิดสอนแต่เพียง ชั้นประถมปีที่ 1 ถึงมัธยมศึกษาปีที่ 8 การจัดการศึกษาวิชาชีพนานฎศิลป์ในระดับอุดมศึกษาจึงต้อง ล้มเลิกไปจนกระทั่งปี พ.ศ. 2503 ได้มีการร่างหลักสูตรนาฏศิลป์ระดับปริญญาขึ้นมาใหม่พร้อม ๆ กับการปรับปรุงหลักสูตรนาฏศิลป์ของโรงเรียนนาฏศิลป์ให้สอดคล้องกับแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2503 แต่ความพยายามดังกล่าวก็ไม่สำเร็จลงได้จนถึงปัจจุบันนี้ การศึกษาในระดับปริญญาตรี ของวิทยาลัยนาฏศิลป์ก็ยังไม่สามารถจัดการศึกษาวิชาชีพนานฎศิลป์ได้โดยตรง หากแต่ต้องแฝงวิชาครู ไว้ด้วยดังจะได้กล่าวต่อไป

1.1.2 หลักสูตรวิชาชีพครู แบ่งออกได้เป็น 2 ระดับคือ

1.1.2.1 ระดับต่ำกว่าปริญญาตรี สถาบันที่จัดการศึกษา

วิชาชีพครูมี 2 แห่งคือ วิทยาลัยนาฏศิลป์และวิทยาลัยครู ซึ่งการจัดการศึกษาของวิทยาลัยนาฏศิลป์นั้น นอกจากมุ่งผลิตศิลปินแล้ว ยังมุ่งผลิตครูวิชาชีพนานฎศิลป์อีกด้วย ถึงแม้ว่าหลักสูตรนาฏศิลป์ชั้นต้น ยังไม่มีการจัดการศึกษาวิชาครูก็ตาม แต่ผู้สำเร็จการศึกษามัธยมศึกษาปีที่ 6 จะได้รับ ประกาศนียบัตรของโรงเรียน ซึ่งถือว่าเป็นประกาศนียบัตรครูวิชาชีพของกระทรวงธรรมการชั้นตรี ตามกฎของ ก.พ. ๕๖ ("เรื่องระเบียบการโรงเรียนศิลปากร : หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เลขที่ ศธ. 0701.31/19 : 72)

หลักสูตรวิชาชีพครูของวิทยาลัยนาฏศิลป์ ได้ปรากฏ เป็นครั้งแรกในหลักสูตรนาฏศิลป์ชั้นกลาง และชั้นสูงปีการศึกษา 2488 โดยการจัดการศึกษาวิชาครู ต่อยอดในวงปีสุดท้ายของหลักสูตร ("เรื่องหลักสูตรการศึกษาของโรงเรียนนาฏศิลป์ กรมศิลปากร :

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เลขที่ ศธ.0701.37/46 : 3-4) ซึ่งหลักสูตรทั้ง 3 ระดับของ
วิทยาลัยนาฏศิลป์ได้รับการเทียบวิทยฐานะจากกระทรวงศึกษาธิการดังนี้

หลักสูตรนาฏศิลป์ขั้นต้น เทียบเท่าผู้สำเร็จ

ประโยคอาชีวะชั้นกลาง ของกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งเทียบเท่าประโยคมัธยมศึกษา (มัธยมปีที่ 6)
ตามหนังสือ ศธ.ที่ 3654/2490 ลงวันที่ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2490 ส่วนหลักสูตรนาฏศิลป์ชั้นกลาง
เทียบเท่าหลักสูตรประกาศนียบัตรครูประถมการช่าง (ป.ป.ช.) และหลักสูตรนาฏศิลป์ขั้นสูง
เทียบเท่าหลักสูตรประกาศนียบัตรครูมัธยมศึกษาการช่าง (ป.ม.ช.) ตามหนังสือ ศธ.ที่ 361/2499
ลงวันที่ 9 มีนาคม พ.ศ.2499

การศึกษาวิชาชีพครูตามหลักสูตรของวิทยาลัยนาฏศิลป์
ได้จัดดำเนินการมาจนถึงปี พ.ศ.2524 ได้มีการปรับปรุงหลักสูตรนาฏศิลป์ชั้นกลาง โดยการตัด
การศึกษาวิชาครูออก และมุ่งเน้นการเลือกเรียนวิชาศิลปะที่ลึกซึ่งขึ้นตามความถนัด ความสามารถ
และความสนใจ เพื่อผู้เรียนจะยึดเป็นอาชีพต่อไป และเป็นหลักสูตรที่มุ่งฝึกผู้เรียนให้มีประสบการณ์
นำไปประกอบอาชีพได้ ดังนั้น หลักสูตรวิชาชีพครูนาฏศิลป์ระดับต่ำกว่าปริญญาของวิทยาลัยนาฏศิลป์
จึงคงมีแต่หลักสูตรนาฏศิลป์ขั้นสูงเท่านั้น ซึ่งเป็นหลักสูตรที่เน้นผลึกกำลังคนทั้งในด้านเป็นศิลปินและ
ครูศิลปะ กล่าวคือ

เป็นหลักสูตรที่ต่อเนื่องจากหลักสูตรนาฏศิลป์ชั้นกลาง . . . เน้นวิชาศิลปะที่สูงขึ้น
และเพิ่มวิชาการศึกษาที่สามารถนำไปใช้ประกอบอาชีพครูสอนศิลปะ หรือประกอบอาชีพ
อิสระได้ มุ่งฝึกให้ผู้เรียนมีประสบการณ์ ความรู้ ความชำนาญที่สามารถนำไปใช้ประกอบ
อาชีพได้อย่างมีประสิทธิภาพ (กระทรวงศึกษาธิการ 2527 : 2)

ส่วนหลักสูตรของวิทยาลัยครู ซึ่งมุ่งผลิตครูสอนนาฏศิลป์
นั้น ได้เริ่มมีมาตั้งแต่ พ.ศ. 2515 โดยมีจุดมุ่งหมายของหลักสูตรไปในการฝึกอบรมผู้ที่ จะทำการสอน
ในโรงเรียนตั้งแต่ระดับอนุบาลศึกษา ประถมศึกษาจนถึงมัธยมศึกษาตอนต้น ที่สำคัญคือ เพื่อให้มี
ความรู้ ความเข้าใจ และมีประสบการณ์ที่ถูกต้องทางทฤษฎี และปฏิบัติในด้านนาฏศิลป์ และศาสตร์อื่น
ที่เกี่ยวข้องกับการสอนอีกด้วย ด้วยหลักการ และจุดมุ่งหมายดังกล่าวจึงมีหลักสูตรประกาศนียบัตร-
วิชาการศึกษาชั้นสูง วิชาเอกนาฏศิลป์ขึ้นในวิทยาลัยครู นอกจากนี้แล้วยังปรากฏว่ามีหลักสูตรต่ำกว่า
ปริญญาตรีอีกประเภทหนึ่งคือ หลักสูตรอบรมครู พ.ม. วิชานาฏศิลป์ ซึ่งสร้างขึ้นโดยกองส่งเสริม
วิทยฐานะ กรมการฝึกหัดครู โดยให้วิทยาลัยนาฏศิลป์ และวิทยาลัยครูเป็นผู้ดำเนินการอบรมและวัดผล

1.1.2.2 ระดับปริญญาตรี เป็นการขยายการจัดการศึกษาต่อจากหลักสูตรก่อนปริญญา ได้แก่ หลักสูตรศึกษาศาสตร สาขาวิชานาฏศิลป์ไทย คณะนาฏศิลป์และดุริยางค์ วิทยาลัยเทคโนโลยีและอาชีวศึกษา และหลักสูตรครุศาสตร วิชาเอกนาฏศิลป์ วิทยาลัยครู

หลักสูตรศึกษาศาสตร วิทยาลัยเทคโนโลยีและอาชีวศึกษา สาขาวิชานาฏศิลป์ไทย ได้เริ่มจัดทำขึ้นเมื่อ พ.ศ.2519 และปรับปรุงแก้ไขในปี พ.ศ.2527 โดยมีจุดมุ่งหมายของหลักสูตรที่สำคัญคือ เพื่อพัฒนากำลังคนด้านนาฏศิลป์ให้สามารถปฏิบัติการสอนในด้านวิชาการทั้งภาคทฤษฎี และปฏิบัติอย่างมีประสิทธิภาพ เสริมสร้างคุณธรรม และจรรยาบรรณครู แต่ในขณะที่เดียวกันจุดมุ่งหมายของหลักสูตร ก็เอื้อต่อการพัฒนาวิชาชีพนาฏศิลป์ด้วย จะเห็นได้จากจุดมุ่งหมายระการแรกของหลักสูตรศึกษาศาสตรบัณฑิต สาขาวิชานาฏศิลป์ไทย ได้ระบุไว้ว่า "ให้มีความรู้ความสามารถบริหารงานด้านการแสดงนาฏศิลป์ไทย ในหน้าที่ผู้แสดง ผู้คิดต่อประสานงาน ผู้ฝึกซ้อม ผู้กำกับบท ผู้กำกับเวที ผู้ออกแบบ และสร้างเครื่องแต่งกาย ผู้ประดิษฐ์ท่ารำ ผู้ควบคุมและกำกับการแสดง ผู้อำนวยการแสดง และสามารถปฏิบัติงานตามสาขางานที่เลือกศึกษา" (วิทยาลัยเทคโนโลยีและอาชีวศึกษา 2527 : 1)

เมื่อพิจารณาถึงการบริหารการศึกษา จะเห็นได้ชัดเจนว่า การจัดการศึกษานั้นพยายามยกระดับการศึกษาวิชาชีพนาฏศิลป์ให้ถึงระดับปริญญาตรี หากแต่ยังขาดศักยภาพในการจัดดำเนินการ จึงผนวกการศึกษาวิชาครู ซึ่งเป็นระบบระเบียบอยู่แล้ว เข้ามารวมผสมผสานกับการศึกษาวิชาชีพนาฏศิลป์ โดยใช้ชื่อปริญญาทางการศึกษาวิชาครู กล่าวคือ การบริหารคณะวิชานาฏศิลป์และดุริยางค์ วิทยาลัยเทคโนโลยีและอาชีวศึกษา อยู่ในความดูแลของกรมศิลปากร คำเนิการจัดการศึกษาเกี่ยวกับวิชาเฉพาะด้าน และสาขาวิชาที่จะเปิดสอน โดยความเห็นชอบจากสภาวิทยาลัยเทคโนโลยีและอาชีวศึกษา การจัดบริหารทางด้านวิชาเฉพาะขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของกรมศิลปากร หากแต่ว่าการศึกษาวิชาครูอยู่ในความรับผิดชอบของวิทยาลัยเทคโนโลยีและอาชีวศึกษา ดังนั้น ปริญญาที่ได้รับจึงเป็นของวิทยาลัยเทคโนโลยีและอาชีวศึกษา (ประกอบ ลากเพชร, สัมภาษณ์)

ส่วนหลักสูตรครุศาสตรของสภาการฝึกหัดครู ซึ่งเปิดสอนถึงระดับปริญญา ได้ปรับปรุงหลักสูตรวิชาเอกนาฏศิลป์ระดับประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาระดับสูง และเปิดสอนในปี พ.ศ.2519 โดยพิจารณาจากเกณฑ์มาตรฐานของทบวงมหาวิทยาลัยเป็นหลัก ซึ่งเป็นหลักสูตรที่มุ่งผลิตครูนาฏศิลป์ให้มีความสามารถในการสอนนาฏศิลป์ไทย ในระดับประถมศึกษา

และมัธยมศึกษา รวมทั้งเพื่อสร้างสรรค์ และเพิ่มพูนทักษะ และประสบการณ์ในการแสดงออก ทางนาฏศิลป์ จนสามารถจัดการแสดงนาฏศิลป์ และละครได้

จึงเห็นได้ว่า หลักสูตรระดับปริญญาที่มุ่งผลิตครู มี 2 หลักสูตรคือ หลักสูตรศึกษาศาสตร และหลักสูตรครุศาสตร์ แต่หลักสูตรทั้งสองนี้เป็นการ ผลิตครูให้ไปทำหน้าที่สอนในสถาบันการศึกษาที่ต่างระดับกันคือ หลักสูตรปริญญาของวิทยาลัยนาฏศิลป์ มุ่งผลิตครูสอนนาฏศิลป์ให้กับสถานศึกษาอื่น ๆ และ/หรือสอนนาฏศิลป์วิชาชีพอของวิทยาลัยเอง แต่หลักสูตร ครุศาสตร์ของวิทยาลัยครู ผลิตครูสอนในโรงเรียนตั้งแต่ระดับประถมศึกษาถึงมัธยมศึกษา อย่างไรก็ตาม ในด้านการปฏิบัติจริงก็ไม่ได้เป็นไปตามแนวคิดที่ตั้งไว้ ซึ่งจะพบได้ว่าบัณฑิตของ ทั้งสองสถาบันจะสอนคละกันไปในสถานศึกษาต่าง ๆ และสอนในระดับการศึกษาที่ไม่แตกต่างกัน หากแต่ว่าปริมาณต่างกัน

1.2 รูปแบบและโครงสร้างของหลักสูตร ลักษณะของหลักสูตรวิชาชีพนาฏศิลป์ ทั้งของวิทยาลัยนาฏศิลป์ วิทยาลัยครู และมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มีรูปแบบของหลักสูตรในลักษณะ ของการผสมผสานกันระหว่างการศึกษาวิชาพื้นฐาน การศึกษาวิชาเฉพาะ และการศึกษาวิชาเลือก ในแต่ละชั้นปีการศึกษาในระดับอุดมศึกษา โดยยึดเกณฑ์มาตรฐานของทบวงมหาวิทยาลัยเป็นหลัก ดังนั้น จำนวนหน่วยวิชาที่ศึกษาของแต่ละสถาบันจึงไม่แตกต่างกันนัก เว้นแต่หลักสูตรระดับนาฏศิลป์ ชั้นต้น และนาฏศิลป์ชั้นกลางของวิทยาลัยนาฏศิลป์ ซึ่งให้หลักสูตรระดับประถม และมัธยมศึกษาของ กระทรวงศึกษาธิการ แต่จะเน้นหนักไปทางวิชาศิลปะ เหมือนกับหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลายสายศิลป์ ซึ่งเน้นทางภาษาเป็นหลัก ดังนั้น การศึกษาตามหลักสูตรระดับประถมศึกษา และมัธยมศึกษาของ กระทรวงศึกษาธิการ จึงไม่แตกต่างจากโรงเรียนทั่วไป นอกจากจะเรียนไม่ครบ หรือเรียนไม่หมด ตามหลักสูตร เพราะต้องแบ่งเวลามาเรียนวิชาชีพนาฏศิลป์ ซึ่งวิชาที่เว้นไปนั้นมักจะเป็นวิชาเลือก เป็นส่วนใหญ่

หลักสูตรวิชาชีพนาฏศิลป์ของกรมศิลปากร ซึ่งใช้มาตั้งแต่ พ.ศ.2477-2485 เป็นหลักสูตรที่จัดการศึกษาค่ำกว่าระดับอุดมศึกษา ในช่วงเวลาดังกล่าว ได้มีการสร้างและปรับปรุง หลักสูตรดังนี้ หลักสูตรแรกของการศึกษาวิชาชีพคือ หลักสูตรนาฏดุริยางคศาสตร์ พ.ศ.2477 เป็นการจัดความรู้ และประสบการณ์เท่ากับโรงเรียนสามัญแผนกภาษาตามหลักสูตรกระทรวงธรรมการ เว้นแต่วิชาวิทยาศาสตร์ ซึ่งจะเรียนครึ่งหนึ่งของหลักสูตร โดยให้ศึกษาวิชานาฏศาสตร์และดุริยางคศาสตร์ แทน หลักสูตรแรกนี้ได้ใช้มาจนถึง พ.ศ.2480 จึงได้มีการปรับปรุงหลักสูตร โดยการปรับเปลี่ยน

วิชาเรียนตามแผนการศึกษาชาติ พ.ศ.2479 ซึ่งกระทรวงธรรมการได้ประกาศใช้หลักสูตร พ.ศ.2480 ขึ้นใหม่ มีผลให้หลักสูตรวิชาชั้นนาฏศิลป์ มีการกำหนดรายวิชาที่จะศึกษาในแต่ละชั้นปีเด่นชัดขึ้น รวมทั้งมีการกำหนดวิชาบังคับ และวิชาเลือก ซึ่งมีผลให้การศึกษาวชิชาสามัญตามหลักสูตรของกระทรวงธรรมการถูกตัดออกไปด้วย

ครั้นตั้งโรงเรียนนาฏศิลป์ขึ้น หลังจากสิ้นสงครามโลกครั้งที่ 2 จึงได้มีการปรับปรุงหลักสูตรอีกครั้งหนึ่ง ในปี พ.ศ.2488 โดยแบ่งการศึกษาออกเป็น 2 แผนก ได้แก่ แผนกสามัญศึกษา และแผนกศิลปศึกษา หลักสูตรสามัญศึกษาได้ดำเนินการศึกษาตามหลักสูตรประมวลการสอนฝ่ายสามัญศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ แต่จะเว้นไม่ศึกษาวชิชาวิทยาศาสตร์ พลศึกษา อนุสภภาษา ลูกเสือ และวิชาเรียนคณิตศาสตร์ในระดับมัธยมศึกษาปีที่ 4-6 จำนวนปีการศึกษาของแต่ละชั้น ใช้เกณฑ์จำนวนปีการศึกษาของโรงเรียนสามัญ โดยจัดการศึกษาจนถึงระดับอนุปริญญา แบ่งออกเป็น 3 ระดับชั้นคือ

1. นาฏศิลป์ขั้นต้น กำหนดเวลาเรียน 6 ปี เทียบเท่ามัธยมศึกษา
2. นาฏศิลป์ขั้นกลาง กำหนดเวลาเรียน 2 ปี เทียบเท่าเตรียมอุดมศึกษา
3. นาฏศิลป์ขั้นสูง กำหนดเวลาเรียน 3 ปี เทียบเท่าอุดมศึกษา

ส่วนหลักสูตรศิลปศึกษา ดำเนินการศึกษาทั้งภาคทฤษฎี และปฏิบัติควบคู่กันไป แบ่งเป็น 5 สาขา คือ นาฏศิลป์ไทย ดุริยางค์ไทย กิตติศิลป์ไทย ดุริยางค์สากล และกิตติศิลป์สากล ศิลปศึกษาทั้ง 5 สาขานี้ แบ่งชั้นและกำหนดจำนวนปีการศึกษานุโลมตามหลักสูตรสามัญศึกษา นอกจากนี้ในระดับนาฏศิลป์ขั้นต้น ได้กำหนดให้เลือกเรียนวิชาศิลปะที่ถนัด 1 วิชา เป็นวิชาเอก ตลอด 6 ปี ตั้งแต่ระดับนาฏศิลป์ขั้นกลางขึ้นไป ให้เลือกเรียนวิชาศิลปะได้อีก 1 สาขา เป็นวิชาโท แต่ทุกคนจะต้องฝึกเสียง (Voice Training) ทัศนอ่าน และเขียนตัวโน้ตซึ่งกำหนดไว้ในหลักสูตร นอกจากนี้ ยังได้แบ่งเวลาในการศึกษาคือ ภาคเช้าศึกษาวิชาสามัญ และภาคบ่ายจะศึกษาวชิชาศิลปะ ("เรื่องหลักสูตรการศึกษาของโรงเรียนนาฏศิลป์ กรมศิลปากร : หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เลขที่ ศธ.0701.31/46 : 1-2)

หลักสูตร พ.ศ.2488 ได้ใช้ตลอดมา ยกเว้นหลักสูตรนาฏศิลป์ขั้นสูง เริ่มเปิดสอนตั้งแต่ปี พ.ศ.2493 เป็นต้นมา ("การจัดรับนักเรียนเข้าชั้น". หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เลขที่ ศธ.0701.31/10 : 8) จนถึงปี พ.ศ.2496 ได้มีการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรในบางส่วน โดยการปรับระดับชั้นการศึกษา และเพิ่มรายวิชาที่ควรเข้ามาในหลักสูตร กล่าวคือ เปลี่ยนระยะ

เวลาในการศึกษาระดับนาฏศิลป์ชั้นกลาง ซึ่งศึกษาต่อจากระดับนาฏศิลป์ขั้นต้นเป็น 3 ปี และศึกษาในระดับนาฏศิลป์ชั้นสูง 2 ปี โดยได้เพิ่มการศึกษาวิชาชีพครูในระดับชั้นกลาง และชั้นสูง ได้แก่ จิตวิทยา วิชาการศึกษา และจะต้องทำการฝึกสอนทั้งวิชาการ และวิชาศิลปะไม่ต่ำกว่าระดับละ 120 ชั่วโมง รวมทั้งจะต้องเขียนศิลปนิพนธ์ (Term Paper of Art) ซึ่งกำหนดไว้ในหลักสูตรนาฏศิลป์ชั้นกลางปีที่ 3 และนาฏศิลป์ชั้นสูงปีที่ 2 ด้วย ("เรื่องหลักสูตรการศึกษาของโรงเรียนนาฏศิลป์ พ.ศ.2490-2504". หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เลขที่ ศธ.0701.37/58 : 18)

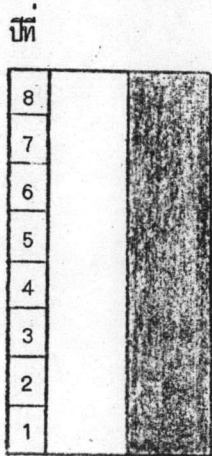
การปรับปรุงหลักสูตรของกรมศิลปากร แสดงให้เห็นถึงการขยายการศึกษาไปสู่ระดับที่สูงขึ้น แต่ในขณะเดียวกันจะเห็นได้ว่าจุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษาได้เปลี่ยนแปลงไปจากการมุ่งผลิตศิลปินกลายมาเป็นการผลิตครูทุกระดับ ป.ป. และ ป.ม. ซึ่งเป็นไปตามความต้องการของสังคมในขณะนั้น เพราะยังไม่มีสถาบันอื่นผลิตครูวิชาชีพนาฏศิลป์เลย สถานศึกษาของกรมศิลปากร และหลักสูตรนี้ให้ใช้เรื่อยมาจนถึงปี พ.ศ.2521 จึงได้มีการปรับปรุงหลักสูตรอีกครั้งหนึ่ง สืบเนื่องมาจากการประกาศใช้หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ.2518 ซึ่งเป็นหลักสูตรที่กำหนดวิชาเป็นหน่วยการเรียนเป็นครั้งแรก. โครงสร้างของหลักสูตรมีทั้งวิชาเลือก และวิชาบังคับ เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเลือกเรียนได้ตามความสามารถ ตามความถนัด และความสนใจของตนเอง ดังนั้น เพื่อให้สอดคล้องกับแผนนโยบายดังกล่าว และแผนการศึกษาชาติ พ.ศ.2520 จึงได้สร้างหลักสูตรนาฏศิลป์ชั้นใหม่คือ หลักสูตรนาฏศิลป์ขั้นต้น พ.ศ.2521 หลักสูตรนาฏศิลป์ชั้นกลาง พ.ศ.2524 หลักสูตรนาฏศิลป์ชั้นสูง พ.ศ.2527 และหลักสูตรปริญญา พ.ศ.2527 โดยกำหนดระบบการศึกษาตามรูปแบบของหลักสูตรกระทรวงศึกษาธิการในแบบ 3-3-2-2 แทนรูปแบบ 3-3-3-2 ของเดิม กล่าวคือ ระดับประกาศนียบัตรนาฏศิลป์ขั้นต้น (ต่อจากประถมศึกษาปีที่ 6) 3 ปี ระดับประกาศนียบัตรนาฏศิลป์ชั้นกลาง 3 ปี ระดับประกาศนียบัตรนาฏศิลป์ชั้นสูง 2 ปี และระดับปริญญาอีก 2 ปี ซึ่งตามโครงสร้างของหลักสูตรนาฏศิลป์ขั้นต้น ได้แบ่งกลุ่มวิชาออกเป็น 5 กลุ่มวิชาคือ ภาษา วิทยาศาสตร์-คณิตศาสตร์ สังคมศึกษา ศิลปะ และพัฒนาบุคลิกภาพ โดยจัดเป็นวิชาบังคับ และวิชาเลือกตามความเหมาะสม และจำเป็น จะเห็นได้ว่าเน้นหนักในทางวิชาอาชีพ คือวิชาศิลปะ และวิชาพื้นฐานอื่น ๆ ที่จำเป็นรองลงมาตามสัดส่วน (กรมศิลปากร 2522 : คำนำ) ทำให้ต้องปรับปรุงหลักสูตรนาฏศิลป์ชั้นกลางให้เป็นหลักสูตรต่อเนื่องจากหลักสูตรนาฏศิลป์ขั้นต้น เป็นหลักสูตรที่มุ่งฝึกวิชาชีพ และส่งเสริมประสบการณ์วิชาชีพสายนาฏศิลป์ให้ลึกซึ้ง และกว้างขวางขึ้น (กรมศิลปากร 2524 : คำนำ) พร้อมกับปรับปรุงหลักสูตรนาฏศิลป์ชั้นสูงในปี พ.ศ.2527

ให้เป็นหลักสูตรต่อเนื่องจากหลักสูตรนาฏศิลป์ชั้นกลาง ซึ่งมุ่งเน้นคุณลักษณะ 2 ด้านคือ ฝึกทักษะวิชาชีพศิลปะด้านนาฏศิลป์-คนที่สูงยิ่งขึ้น และเน้นคุณลักษณะรวมทั้งประสบการณ์ของการเป็นครูเพื่อใช้ประกอบอาชีพศิลปิน และครูสอนศิลปะได้อย่างมีประสิทธิภาพ (กรมศิลปากร 2527 : คำนำ)

ส่วนรูปแบบหลักสูตรนาฏศิลป์ไทยระดับปริญญาของวิทยาลัยนาฏศิลป์ ซึ่งจัดทำขึ้นเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการกำลังคนระดับปริญญาสายอาชีพ เป็นลักษณะของหลักสูตรแบบผสม ประกอบด้วยรายละเอียดของหลักสูตร โครงสร้างของหลักสูตรสาขาวิชา ลักษณะรายวิชาเฉพาะสาขา รายวิชาพื้นฐาน รายวิชาการศึกษา หรือวิชาครู ลักษณะรายวิชาชีพ บัณฑิต และวิชาชีพเลือกเสรี ซึ่งมีลักษณะที่เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงทางวิชาการที่ได้เปลี่ยนแปลงไป เพื่อให้มองเห็นภาพชัดเจนขึ้น จึงขอเสนอแผนภูมิ รูปแบบของหลักสูตรวิชาชีพนาฏศิลป์ของกรมศิลปากรดังนี้

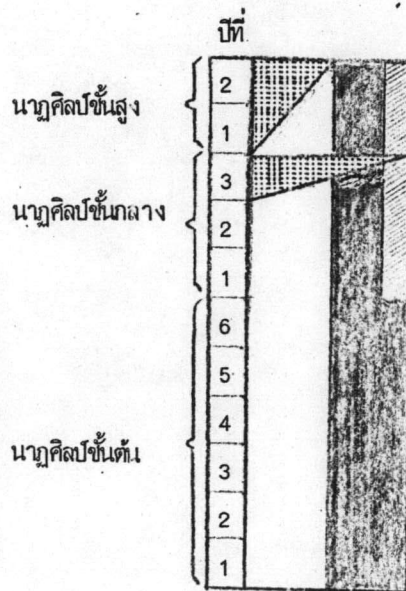
แผนภูมิที่ 2 รูปแบบหลักสูตรวิชาชีพนาฏศิลป์ของกรมศิลปากร

หลักสูตร พ.ศ. 2477

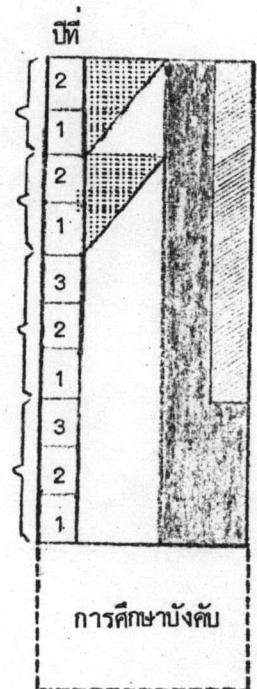

หลักสูตร พ.ศ. 2488

ปรับปรุง พ.ศ. 2496

หลักสูตร พ.ศ. 2521

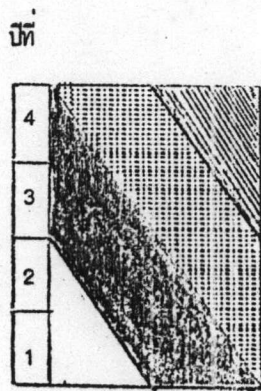
- หมายเหตุ
- หมายถึง วิชาพื้นฐาน
 - หมายถึง วิชาครู
 - หมายถึง วิชาเฉพาะ (นาฏศิลป์)
 - หมายถึง วิชาเลือก

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า หลักสูตรวิชาชีพนาฏศิลป์ของกรมศิลปากร พ.ศ.2477 จัดการศึกษาตั้งแต่ระดับปีที่ 1-มัธยมปีที่ 8 มีรูปแบบของการจัดการศึกษาแบบขนานกันในแนวดิ่ง โดยให้ศึกษาทั้งวิชาสามัญ และวิชาศิลปะควบคู่กันไป แบ่งเวลาเรียนในภาคเช้า ให้เรียนวิชาสามัญตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ ส่วนในภาคบ่ายเรียนวิชาศิลปะตามหลักสูตรของกรมศิลปากร แลหลักสูตรวิชาชีพนาฏศิลป์ พ.ศ.2488 ซึ่งได้ปรับปรุงใหม่ใน พ.ศ.2496 มีการจัดการศึกษาถึงระดับอุดมศึกษาคือ ตั้งแต่ชั้นมัธยมปีที่ 1 ถึงชั้นสูงปีที่ 2 จะมีรูปแบบของหลักสูตรแบบผสม คือ ศึกษาวิชาบังคับตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ และวิชาชีพศิลปะตามหลักสูตรของกรมศิลปากร ระหว่างชั้นมัธยมต้นปีที่ 1-6 แล้วเพิ่มเนื้อหาวิชาครูในปีที่ 3 เรียนควบคู่ไปกับวิชาสามัญ วิชาเฉพาะ และวิชาเลือกหรือวิชาโทในระดับนาฏศิลป์ชั้นกลาง แต่ในระดับนาฏศิลป์ชั้นสูงปีที่ 1-2 จะเรียนทั้งวิชาสามัญ วิชาครู วิชาเฉพาะ และวิชาเลือกหรือวิชาโทผสมผสานกันไป โดยตลอด ถึงแม้ว่าในปี พ.ศ.2503 จะมีการปรับปรุงหลักสูตรตามแผนการศึกษาแห่งชาติก็ตามแต่ โครงสร้างของหลักสูตรก็ไม่แตกต่างไปจากเดิม นอกจากเพิ่มการฝึกสอนและการเขียนศิลปนิพนธ์ ในปีที่ 3 ของระดับนาฏศิลป์ชั้นกลาง และปีที่ 2 ของระดับนาฏศิลป์ชั้นสูง เมื่อมีแผนการศึกษาแห่งชาติฉบับใหม่ พ.ศ.2520 หลักสูตรระดับต่าง ๆ ของกรมศิลปากรจึงแยกออกจากกันกลายเป็นช่วงเป็นตอนไป แต่ก็ยังเป็นลักษณะของหลักสูตรต่อเนื่องแบบผสม

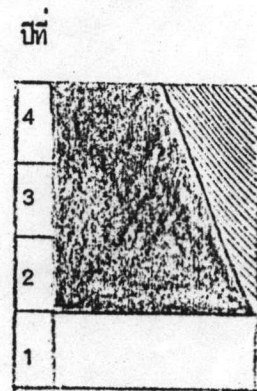
สำหรับหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาชั้นสูง และหลักสูตรปริญญา 2 ปี พ.ศ.2519 ของวิทยาลัยครู ซึ่งกำหนดให้ศึกษาต่อระดับกัน ตลอดจนหลักสูตรอนุปริญญา ศิลปศาสตร์ พ.ศ.2528 ได้จัดการศึกษาวิชาพื้นฐานวิชาเฉพาะและวิชาเลือกในรูปแบบผสมกันไป เพราะแต่ละหลักสูตรใช้ระยะเวลาศึกษา 2 ปี แต่ปรากฏว่ารูปแบบของหลักสูตรปริญญา 4 ปี มีลักษณะเป็นหลักสูตรแบบขนาน กล่าวคือ ในปีที่ 1 จะเรียนวิชาพื้นฐาน วิชาการศึกษาหรือวิชาครู ให้มากกว่าวิชาชีพ หรือวิชาเฉพาะ จากนั้นวิชาพื้นฐานจะหมดไปในปีที่ 1-2 แต่จะเพิ่มวิชาการศึกษา วิชาชีพ และวิชาชีพรอง หรือวิชาโท รวมทั้งวิชาเลือกในปีที่ 3-4 นอกจากนี้จะพบอีกว่า หลักสูตรศิลปะการละครของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มีรูปแบบที่แตกต่างจากสถาบันอื่น เป็นลักษณะของการจัดหลักสูตรแบบแยกคือ ในชั้นปีที่ 1 จะให้เรียนวิชาพื้นฐานทั่วไปของมหาวิทยาลัย เมื่อสามารถสอบวัดผลการเรียนวิชาพื้นฐานได้ตามเกณฑ์ของหลักสูตรวิชาศิลปะการละคร จึงมาเรียนวิชาชีพ การละครได้ตั้งแต่ปีที่ 2-4 โดยเรียนควบคู่กันไปทั้งวิชาชีพหรือวิชาเฉพาะ ขนานไปกับการศึกษา วิชาเอกสาขาวิชาเฉพาะ ดังแผนภูมิต่อไปนี้

แผนภูมิที่ 3 รูปแบบหลักสูตรวิชาชีพนาฏศิลป์ และศิลปะการละครในวิทยาลัยครู และมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ระดับปริญญาตรี 4 ปี

หลักสูตรวิทยาลัยครู พ.ศ.2524

หลักสูตรมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ.2528

- หมายเหตุ
- หมายถึง วิชาพื้นฐาน
 - หมายถึง วิชาการศึกษาหรือวิชาครู
 - หมายถึง วิชาเลือก
 - หมายถึง วิชาเฉพาะ (นาฏศิลป์หรือการละคร)

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่ารูปแบบของหลักสูตรวิชาชีพนาฏศิลป์ของแต่ละสถาบัน จะแตกต่างกันออกไป แต่การจัดการศึกษาของแต่ละแห่งจะมีความคล้ายกันในแง่ที่ว่า การศึกษาเพื่อ รับปริญญาตรีในสาขาวิชานาฏศิลป์ หรือศิลปะการละคร นักศึกษาอาจเลือกเรียนสาขาวิชาอื่นเป็น วิชาโท (Minor Program) ได้ตามความถนัดเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการในการประกอบอาชีพ ของผู้เรียน ซึ่งโครงสร้างของหลักสูตรแต่ละแห่ง จะแบ่งออกเป็น 3 ส่วนเหมือนกันคือ วิชาพื้นฐาน หรือวิชาการศึกษาทั่วไป วิชาเฉพาะได้แก่ วิชาการศึกษาหรือวิชาครู หรือวิชาชีพเฉพาะสาขา และ วิชาเลือก เพียงแต่ว่าโครงสร้างหลักสูตรของกรมศิลปากรก่อนแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2520 คงใช้ระบบการวัดผลเป็นร้อยละ โดยแบ่งออกเป็นหมวดวิชาคือ หมวดวิชาสามัญ หมวดวิชาศิลปะ หรือวิชาเฉพาะ และหมวดวิชาการศึกษาหรือวิชาครู ดังจะได้สรุปลงในตารางดังต่อไปนี้

ตารางที่ 5 โครงสร้างหลักสูตร พ.ศ.2488 พ.ศ. 2503 และ พ.ศ. 2504

หลักสูตร	หมวดวิชา	จำนวนชั่วโมงต่อสัปดาห์										
		นาฏศิลป์ขั้นต้น					นาฏศิลป์ชั้นกลาง			นาฏศิลป์ขั้นสูง		
		ป.5	ป.6	ป.7	ม.1	ม.2	ม.3	ปีที่ 1	ปีที่ 2	ปีที่ 3	ปีที่ 1	ปีที่ 2
พ.ศ.2488	วิชาสามัญ	18	18	18	17	17	17	17	17	2	11	11
	วิชาศิลปะ	15	15	15	16	16	16	16	16	21	5	5
	วิชาการศึกษา	-	-	-	-	-	-	-	-	10	17	17
พ.ศ.2503	วิชาสามัญ	17	17	17	16	16	16	15	15	5	12	12
	วิชาศิลปะ	13	13	13	14	14	14	15	15	15	12	12
	วิชาการศึกษา	-	-	-	-	-	-	-	-	10	6	6
พ.ศ.2504	วิชาสามัญ	15	15	15	14	14	14	14	14	6	11	11
	วิชาศิลปะ	15	15	15	16	16	16	16	16	16	14	14
	วิชาการศึกษา	-	-	-	-	-	-	-	-	8	5	5

ตารางที่ 6 โครงสร้างหลักสูตรวิชาชีพนาฏศิลป์ของสถาบันต่าง ๆ
ตั้งแต่ พ.ศ.2519 - 2529

โครงสร้างหลักสูตร	หลักสูตรวิชาชีพนาฏศิลป์/หน่วยการเรียน				หลักสูตรวิชาชีพครุนาฏศิลป์/หน่วยการเรียน				
	ต่ำกว่าปริญญาตรี		ปริญญาตรี		ต่ำกว่าปริญญาตรี		ปริญญาตรี		
	ว.นศ.	วค.	วค.	วค.มีธ.	ว.นศ.	วค.	ว.นศ.	วค.	วค.
	นศ.ขั้นต้น	นศ.ชั้นกลาง	อนุ	ศศ.บ.	ศศ.บ.	นศ.ขั้นสูง	ป.กศ.	ศษ.บ.	คบ.2 ปี
วิชาพื้นฐาน	63	36	16	30	20	24	32	14	38
วิชาชีพครู	-	-	-	-	20	24	30	18	42
วิชาเฉพาะ เอก	57	48	55	64	30	14	60	18	38
โท	-	12	-	36	12	8	18	9	17
วิชาเลือกเสรี	-	14	4	-	3	-	6	6	6
รวม	121	110	75	130	85	70	146	65	141

(ที่มา : กรมการฝึกหัดครู 2519 : 10 - 112 ; กรมศิลปากร 2522 : 3 - 156
กรมศิลปากร 2524 : 3 - 7 ; กรมศิลปากร 2527 : 3 - 9 ;
วิทยาลัยครูสวนสุนันทา 2528 : 57 - 170 ; มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
2529 : 108)

จากหน่วยการเรียนรวมของหลักสูตรแต่ละสถาบันจะเห็นได้ว่า หลักสูตรระดับที่ต่ำกว่าระดับอุดมศึกษาคือ หลักสูตรนาฏศิลป์ขั้นต้น และหลักสูตรนาฏศิลป์ชั้นกลางซึ่งใช้ระยะเวลาในการศึกษาระดับละ 3 ปี จะอยู่ระหว่าง 110-121 หน่วยการเรียนซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์ของหลักสูตรกระทรวงศึกษาธิการ เช่นเดียวกับโรงเรียนในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และตอนปลายทั่วไปคือ ต้องมีหน่วยการเรียนสะสมในแต่ละระดับไม่ต่ำกว่า 100 หน่วย หลักสูตรในระดับต่ำกว่าปริญญาซึ่งใช้เวลาศึกษา 2 ปีคือ หลักสูตรวิชาชีพนาฏศิลป์ขั้นสูง อนุปริญญาศิลปศาสตร์ของวิทยาลัยครู และหลักสูตรวิชาชีพครูนาฏศิลป์ประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาระดับสูง จำนวนหน่วยกิตรวมจะใกล้เคียงกันคือ ระหว่าง 70-75 แต่หลักสูตรนาฏศิลป์ขั้นสูงมีหน่วยการเรียนมากกว่าของสถาบันอื่นคือ 85 หน่วย ทั้งนี้ เพราะเป็นหลักสูตรที่เน้นทั้งการเป็นครู และเป็นศิลปินควบคู่กันไป จึงมีหน่วยการเรียนที่มากกว่าหลักสูตรอื่น ๆ ในระดับเดียวกัน

เมื่อพิจารณาถึงหน่วยการเรียนรวมในระดับปริญญา จะพบว่า แต่ละหลักสูตรไม่แตกต่างกันเท่าไรนัก ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์ของทบวงมหาวิทยาลัยคือ ระหว่าง 120-150 หน่วยการเรียน กล่าวคือ หลักสูตรศิลปศาสตร์ สาขาศิลปะการละคร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์รวม 130 หน่วย หลักสูตรครุศาสตร์ วิชาเอกนาฏศิลป์ของวิทยาลัยครู รวม 141 หน่วย และหลักสูตรศึกษาศาสตร์ของวิทยาลัยนาฏศิลป์ รวม 146 หน่วยตามลำดับ เช่นเดียวกับหลักสูตรครุศาสตร์ 2 ปี มีหน่วยการเรียนรวม 65 หน่วย เป็นการศึกษาต่อยอดจากหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาระดับสูง ซึ่งเมื่อนำหน่วยการเรียนมารวมกันแล้ว จะได้ผลรวมที่ใกล้เคียงกับหลักสูตรอื่นในระดับเดียวกันคือ 135 หน่วย แต่อย่างไรก็ตาม จะพบว่ากลับมีหน่วยการเรียน รวมน้อยกว่าหลักสูตรครุศาสตร์ 4 ปี ของสถาบันเดียวกัน ทั้งนี้เพราะหลักสูตรครุศาสตร์ 4 ปี ได้มีการปรับและเพิ่มเนื้อหาวิชาเฉพาะมากขึ้นกว่าหลักสูตรเดิม เพื่อให้เหมาะสมกับกาลสมัย และความต้องการของสังคม จึงเห็นได้ว่าจำนวนหน่วยการเรียนวิชาอื่น ๆ คงใช้เกณฑ์เดิม แต่มาเพิ่มหน่วยการเรียนที่วิชาเฉพาะเท่านั้น

1.3 รายวิชาของหลักสูตร ในระยะแรกหลักสูตรวิชาชีพนาฏศิลป์ พ.ศ.2477 เป็นหลักสูตรที่วัดการศึกษาในระดับประถม และมัธยมศึกษา ดังนั้นวิชาสามัญจึงต้องเป็นไปตามรายวิชาของหลักสูตรกระทรวงธรรมการ แต่มีการจัดรายวิชาให้ศึกษาพิเศษกว่าหลักสูตรอื่น ๆ ของกระทรวงธรรมการทั่วไปคือ ผู้เรียนจะต้องศึกษาวิชาภาษาเขมร ภาษาไทยต่าง ๆ ภาษาพม่า ภาษามอญ ภาษาญวน ภาษามลายู จารีตประเพณีของไทยและนานาชาติ โน้ตสากล การพูดและท่วงที ("ระเบียบการของโรงเรียนนาฏดุริยางคศาสตร์ : หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เลขที่

ศธ.0701.31/2 : 13) และยังมีหลักสูตรระดับปริญญาอีก 2 สาขา คือ ปริญญาตรีวิทยาศาสตร์ และปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต โดยกำหนดวิชาการศึกษาที่ต้องศึกษา คือ ประวัติอักษรศาสตร์ไทย การประพันธ์ภาษาไทย โบราณคดีไทย ความรู้ทั่วไปในการศิลปการของไทย และนานาชาติ การจัดการละครภาษาอังกฤษ และฝรั่งเศสอย่างสูง ภาษาต่างประเทศที่ใกล้เคียงกับสยามเพนินันย และนิยายของไทย และนานาชาติ การฝึกซ้อมละคร การจัดการละคร ภาษาอังกฤษ และฝรั่งเศส ดนตรีไทย และสากล ส่วนวิชาชีพตามสาขาปริญญาตรีวิทยาศาสตร์ ได้แก่ ดนตรีไทยขำนาฎพิเศษในเครื่องเล่นชนิดใดชนิดหนึ่ง ดนตรีแบบสากล แต่งบทเพลงดนตรี และวิชาชีพสาขาปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต ได้แก่ การประพันธ์บทละคร จิตวิทยาเกี่ยวกับการละคร บทละครของนานาชาติ ("เรื่องการเรียนรู้ในหลักสูตรของโรงเรียนนาฏดุริยางค์ศาสตร์ พ.ศ.2477". หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เลขที่ ศธ.0701.31/37 : 38-41) ซึ่งหลักสูตรในระดับปริญญาดังกล่าวเป็นการกำหนดรายวิชาขึ้นตามข้อเสนอแนะของหลวงประดิษฐมนูธรรม อย่างไรก็ตามหลักสูตรนี้ได้ถูกระงับจากกระทรวงธรรมการ โดยอนุมัติให้จัดการศึกษาได้เพียงมัธยมศึกษาปีที่ 8

ถึงแม้ว่า จะได้มีการกำหนดรายวิชาในหลักสูตรวิชาชีพ พ.ศ.2477 แต่ก็ได้ไม่ได้อธิบายถึงรายละเอียดเนื้อหาของวิชาว่ามีอะไรบ้าง คงปรากฏแต่เพียงเนื้อหาของวิชาในแต่ละระดับการศึกษา โดยไม่กำหนดเนื้อหาของวิชาในแต่ละชั้นปี กล่าวคือ

แบบรำนานาฏศาสตร์
ชั้นประถม

1. เพลงช้า	8. กราวโน	15. รำง้าว
2. เพลงเร็ว	9. เข็ดฉิ่งเพลงสร	16. เข็ดฉาน
3. เข็ด	10. เข็ดฉิ่งเปล้า ๆ	17. ตะกุกลุกลิ้น
4. เสมอ	11. เพลงฉิ่ง	18. วรรณไชย
5. กระนอน	12. ปฐม	19. ทะยอย
6. กลม	13. สีนวล	20. ทေး
7. กราวนอก	14. โลม	21. โส้

สูงชั้นกลาง

1. กระบองตัน	6. เพลงจิ้งรีว	11. กุกพาทย์
2. เพลงฝรั่งเดี่ยว	7. เพลงจิ้งกวน	12. กระนิมิต
3. เพลงฝรั่งคู่	8. รำกฤษมาลาญและชวา	13. เข็ดฉิ่งนารายณ์
4. เพลงตาเชิง	9. รำกระบี่	
5. เพลงเจ้าเข็นต์	10. รำสามลา	

ชั้นสูงสุด

1. พระพิราพ	5. พราหมณ์ออก	9. ศรีทนต์
2. รอน	6. บาทสกุณี	10. ศรีพระลักษมณ์
3. เสียน	7. เสมอข้ามสมุทร	11. ศรีสมเด็จ
4. พราหมณ์เข้า	8. เสมอเถร	

เพลงธรรมคาแบ่งชั้นได้ตามเห็นชอบ เพลงสูงต้องไหว้ครูก่อนจึงบอกได้ เพลงสูงสุคนธ์ต้องเกี่ยวกับอายุ 30 ปี ต้องเป็นชั้นปราชญ์ หรือชั้นปริญญาจึงจะต่อได้ ("เรื่องการศึกษาในหลักสูตรของโรงเรียนนาฏดุริยางคศาสตร์ พ.ศ.2477". หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เลขที่ ศธ.0701.31/37 : 38-41)

จนใน พ.ศ.2479 ได้กำหนดเนื้อหาวิชาที่พืชเจเนซัน พร้อมกับได้แบ่งแยกวิชาบังคับ และวิชาเลือกออกจากกัน โดยกำหนดให้วิชาโน้ตดนตรีสากล และขับร้องเพลงไทย เป็นวิชาบังคับ และให้เลือกเรียนดุริยางคศิลป์ นาฏศิลป์ กิตติศิลป์ เป็นวิชาเลือกได้อีก 1 สาขา ตลอดหลักสูตร การปรับปรุงหลักสูตรในครั้งนี้ ได้มีการปรับเปลี่ยนวิชาเรียนตามแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2479 โดยเฉพาะการปรับปรุงหลักสูตรวิชาสีพนามุสิก พ.ศ.2480 ตามแผนการศึกษาแห่งชาติ ทำให้มีการกำหนดรายวิชาในแต่ละชั้นมีเด่นชัดมากขึ้นกว่าหลักสูตรเดิม

การปรับปรุงหลักสูตรวิชาสีพนามุสิก ได้จัดกระทำขึ้นอีกครั้งหนึ่งในปี พ.ศ.2488 เป็นหลักสูตรที่มีทั้งวิชาสีพโซน และละคร รวมทั้งได้บรรจุหลักสูตรวิชาสีพนามุสิกชั้นสูงเข้าไปด้วย ถึงแม้ว่ายังไม่ได้เปิดสอนในทันทีก็ตาม จนกระทั่งได้มีประกาศแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2503 กรมศิลปากรจึงได้ปรับปรุงหลักสูตรวิชาสีพนามุสิก พ.ศ.2503 ขึ้นใหม่ และยกวางหลักสูตรขยายการศึกษาให้ถึงระดับชั้นปริญญานาฏดุริยางคศิลป์ (แต่ไม่ปรากฏว่ามีการเปิดสอน) พร้อมกับปรับปรุงหลักสูตรวิชาสีพระคัมภีร์นาฏศิลป์ขั้นต้น นาฏศิลป์ชั้นกลาง และนาฏศิลป์ชั้นสูงตามหลักเกณฑ์เพื่อให้สอดคล้องกับแผนการศึกษาแห่งชาติฉบับใหม่ใน พ.ศ.2504 และใช้หลักสูตรนี้ตลอดมาจนถึง พ.ศ.2520

ความเปลี่ยนแปลงของหลักสูตรวิชาสีพนามุสิกตั้งแต่ พ.ศ.2477-2504 จะได้เสนอรายวิชาของแต่ละหลักสูตรลงในตารางดังต่อไปนี้

ตารางที่ 7 รายวิชาในหลักสูตรวิชาศิลปศึกษาของวิทยาลัยนาฏศิลป์ตั้งแต่พ.ศ.2477-2503

รายวิชา	พ.ศ.2477		พ.ศ. 2479		พ.ศ. 2480		พ.ศ.2488				พ.ศ.2503			
	ประณ- มัยยม	ปริญญา	ประณ- มัยยม	ม.1-3	ม.5-8	ชั้นต้น		ชั้นกลาง	ชั้นสูง	ชั้นต้น		ชั้นกลาง	ชั้นสูง	ปริญญา
						ป.5-7	ม.1-3			ป.5-7	ม.1-3			
หมวดวิชาสามัญ														
ภาษาไทย
ภาษาอังกฤษ
ภาษาฝรั่งเศส
ภาษาไทยภาคต่าง ๆ
ภาษาเขมร, เวียดนาม, ญวน
คณิตศาสตร์
วิทยาศาสตร์
สุขวิทยา
พลศึกษา
ความรู้เรื่องเมืองไทย
ประวัติศาสตร์สยาม/สากล
ภูมิศาสตร์
สังคมศึกษา
จรรยา
จิตวิทยา
การช่างมือ
ดนตรีภาค, ลูกเสียม
จารีตประเพณีไทยและนานาชาติ
มกกรมของไทยและนานาชาติ
การศิลปของไทยและนานาชาติ
เทศนิยายและนิยายโบราณ
ของไทยและนานาชาติ
การผูกและวงทั้ง
การเรือน
การช่างมือต่าง ๆ
วาดเขียน
ประวัติศาสตร์ไทย
การประเพณีภาษาไทย
โบราณคดีไทย
ศิลปะทั่วไป
ทัศนศึกษา
จริยศึกษา
หน้าที่พลเมืองและศีลธรรม
ประชุม
หมวดวิชาเฉพาะ														
ศิลปะ/วิชาช่าง
การประพันธ์บทละคร
จิตวิทยาเกี่ยวกับภาวะละคร
บทละครของนานาชาติ
การฝึกซ้อมละคร
สมบัติทั้งแบบไทยและแบบสากล
การฝึกละครพูด
การฝึกละครท่ารำ/ปฏิบัตินาฏศิลป์
การขับร้องทั้งแบบไทยและสากล
ทฤษฎีในศิลปะสากล
ทฤษฎีนาฏศิลป์/ทฤษฎีศิลปะออก
ขับร้องเพลงไทย
ประวัติศาสตร์การขับร้อง
การขับร้องตามการละคร
ร้องโน้ต
ทฤษฎีศิลปะขับร้อง
ปฏิบัติศิลปะขับร้อง
หมวดวิชาครู														
วิชาการศึกษา
ฝึกสอน
ศึกษานิเทศศาสตร์

(ที่มา "ระเบียบของโรงเรียนคุรุศึกษาศาสตร์". หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เลขที่ ศธ.0701.31/2 : 13-14
 "การเรียนในหลักสูตรของโรงเรียนนาฏคุรุศึกษาศาสตร์ พ.ศ.2477". หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เลขที่
 ศธ.0701.31/37 : 38-41 ; "แบบรำนานาฏศาสตร์". หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เลขที่ ศธ.0701.31/12 :
 98-99 ; "หลักสูตรโรงเรียนศิลปากร พ.ศ.2479". หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เลขที่ ศธ.0701.31/8 :
 7-9 ; "บันทึกเรื่องหลักสูตรการศึกษาที่โรงเรียนศิลปากร พ.ศ.2480". หอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
 เลขที่ ศธ.0701.31/19 : 32-89 ; "หลักสูตรการศึกษาของโรงเรียนนาฏศิลป์ กรมศิลปากร พ.ศ.2488".
 หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เลขที่ ศธ.0701.31/46 : 1-5.)

เมื่อมีการปรับปรุงหลักสูตรของวิทยาลัยนาฏศิลป์ขึ้นต้น พ.ศ. 2521 เพื่อให้เป็นไปตามนโยบาย และสอดคล้องกับแผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2520 หลักสูตรระดับอื่น ๆ ของวิทยาลัยนาฏศิลป์ จึงได้ปรับปรุงให้สอดคล้อง และเหมาะสมกันไปด้วยคงได้กล่าวมาแล้ว โดยเฉพาะกำหนดโครงสร้างของหลักสูตรทั้งวิชาพื้นฐาน วิชาเฉพาะ และวิชาเลือกเป็นหน่วยการเรียน เช่นเดียวกับหลักสูตรต่าง ๆ ของวิทยาลัยครูระดับประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาชั้นสูง พ.ศ. 2515 ปรับปรุงใหม่ พ.ศ. 2519 โดยขยายต่อไปอีก 2 ปี ถึงระดับปริญญา และหลักสูตรปริญญา 4 ปี พ.ศ. 2524 รวมทั้งหลักสูตรนาฏศิลป์ และศิลปะการละครระดับอนุปริญญา พ.ศ. 2528 ของวิทยาลัยครู และหลักสูตรศิลปะการละครของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. 2529 ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งแต่ละหลักสูตรจะมีรายวิชา และรายละเอียดของแต่ละวิชาที่คล้ายคลึงกัน และแตกต่างกันออกไป กล่าวคือ บางรายวิชาทุกหลักสูตร จะศึกษาเหมือนกัน เช่น การแสดงพื้นเมือง นาฏศิลป์นานาชาติ ประวัติการละคร ฉาก การแต่งหน้า การแต่งกาย การละครตะวันตก การเขียนบทละคร และการปฏิบัตินาฏศิลป์ เป็นต้น ซึ่งรายละเอียดของวิชาดังกล่าวโดยเฉพาะวิชาภาคปฏิบัติในหลักสูตรหนึ่ง จะผสมปะปนอยู่ในรายวิชาของอีกหลักสูตรหนึ่ง ยิ่งกว่านั้น ในหลักสูตรของวิทยาลัยนาฏศิลป์ระดับต่ำกว่าปริญญา เช่น วิชานาฏศิลป์ละคร 1-6 ในหลักสูตรนาฏศิลป์ชั้นกลาง หรือรายวิชานาฏศิลป์ไทย 1-6 ในหลักสูตรนาฏศิลป์ขึ้นต้น ซึ่งเป็นรายวิชาในภาคปฏิบัติ จะเห็นได้ว่ารายวิชาดังกล่าวจะไม่สามารถบ่งบอกถึงแนวความคิดของรายละเอียดเนื้อหาวิชาได้เลย

นอกจากนี้ ยังปรากฏถึงความแตกต่างของหลักสูตรทั้ง 3 สถาบันอีกประการหนึ่ง คือ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2488 กรมศิลปากรได้เปิดหลักสูตรวิชาชีพนานาฏศิลป์สาขาโขนขึ้นเป็นครั้งแรก สำหรับให้เด็กผู้ชายได้เลือกเรียน และก็ให้พัฒนาขึ้นเรื่อยมาควบคู่ไปกับวิชาชีพนานาฏศิลป์สาขาละคร จนถึงระดับปริญญาหลักสูตรทั้งสองสาขา จึงมีรายวิชาเดียวกัน แต่แยกศึกษาในภาคปฏิบัติ แต่จะพบว่า ในวิทยาลัยครู และมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ไม่มีหลักสูตรสาขาโขนไว้โดยเฉพาะ เพราะฉะนั้น นักศึกษาชาย และหญิงของวิทยาลัยครู และมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์จึงต้องศึกษารายวิชาตามหลักสูตรเหมือนกันหมด ไม่มีการแบ่งแยกเป็นโขน หรือละคร

ในขณะเดียวกันเมื่อศึกษารายวิชาในหลักสูตรระดับปริญญาของสถาบัน ทั้ง 3 แห่ง จะพบว่ามีรายวิชาที่ใกล้เคียงกัน โดยเฉพาะในบางวิชาของหลักสูตรหนึ่ง จะรวมเอา เนื้อหาวิชาหลายวิชามารวมเข้าไว้ มักจะพบมากในหลักสูตรของวิทยาลัยครู ซึ่งจะเห็นได้จาก ตารางรายวิชาของแต่ละหลักสูตรดังนี้

ตารางที่ 8 รายวิชาที่พจนานุกรมศัพท์หลักสูตรปริญญาตรีของวิทยาลัยนาฏศิลป์
วิทยาลัยครูและมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

วิทยาลัยนาฏศิลป์	วิทยาลัยครู	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- ประวัติการละครไทย - บุคคลสำคัญในวงการนาฏดุริยางคศิลป์ 1-2	- ประวัติการละครและประวัติบุคคลสำคัญในวงการนาฏศิลป์ไทย	- การละครของไทยสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์ตอนต้น - ศิลปะโขนและละครในสมัยรัชกาลที่ 2 - ศิลปะโขนและละครในสมัยรัชกาลที่ 5 - ศิลปะโขนและละครในสมัยรัชกาลที่ 6 - การละครของไทยสมัยใหม่ - ผลงานของนักการละครนอกไทย - ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการละคร
- การละครแห่งประเทศไทย 1 - การละครแห่งประเทศไทย 2 - ประวัติการละครตะวันตก	- ดุติเยของนาฏศิลป์ไทย - ละครตะวันตก - ประวัติการละครและประวัติบุคคลสำคัญในวงการนาฏศิลป์ไทย	- การละครตะวันตก - การละครของกรีก - การละครของจีนและญี่ปุ่น - ผลงานของนักการละครนอกตะวันตก - นาฏศิลป์ตะวันตก 1 - นาฏศิลป์ตะวันตก 2 - ผลงานของนักการละครนอกเอเชีย
- วรรณคดีการละคร 1 - 2	- นาฏวาทกรรม	- การละครในวัฒนธรรมและสังคมไทย - ศิลปะการอ่านและตีความวรรณคดีไทยให้หลักการละคร
- การละครสมัยใหม่ - นาฏศิลป์นานาชาติ	-	- การละครของไทยสมัยใหม่ - การละครในเอเชีย - การละครในเอเชียและตะวันตกสมัยใหม่
- การแต่งกายและแต่งหน้า - อุปกรณ์การแสดงบนเวที 1 - 2 - กรรมวิธีประดิษฐ์เครื่องแต่งกายไทย-ละคร	- กิจกรรมสร้างฉาก แต่งหน้าเครื่องแต่งกายและอุปกรณ์	- ศิลปะการออกแบบฉาก เครื่องแต่งกายและการแต่งหน้า - ศิลปะการออกแบบและวางระบบแสงและเสียงในละคร - ศิลปะการสร้างองค์ประกอบละคร 1 - 2
- หลักและวิธีจัดการแสดง 1 - 2	- หลักการสร้างละคร - กิจกรรมการสร้างละคร	- ศิลปะการแสดง 1 - ศิลปะการกำกับการแสดง 2
- การประพันธ์ 1 - 2	- การเขียนบทและการตัดต่อบทละคร - ทฤษฎีและเทคนิคของละครวิทยุและโทรทัศน์	- ศิลปะการเขียนบทละคร - ศิลปะการเขียนบทภาพยนตร์และละครโทรทัศน์ - ศิลปะการแปลและการดัดแปลงบทละคร
- หลักการวิจารณ์และประเมินผล	- การวิจารณ์ละคร	- หลักการวิจารณ์ละครเวทีโทรทัศน์และการแสดงภาพยนตร์
- หลักและวิธีการแสดง 1	- นาฏศิลป์และละครสำหรับเด็ก	- การละครและการแสดงสำหรับเด็ก - การละครและการแสดงสำหรับเด็กวัยขึ้น
-	- การแสดงและการกำกับการแสดง	- ศิลปะของการกำกับการแสดง 1 - 2
-	- การแสดงท่อน	- ศิลปะการแสดงท่อน
-	- การจัดการแสดงวิทยุทัศน์า	- หลักการสร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์
-	- วิชาศิลปะการละคร	- ศิลปะการออกเสียงในการละครและการแสดง 1 - 2
- การแสดงในชุมชนเป็นชนวน 1 - 3	- กิจกรรมการสร้างละคร	- นาฏศิลป์ไทย 1 - 2 - ศิลปะการแสดง 2
- การแสดงพื้นเมือง 1 - 3	- นาฏศิลป์พื้นเมือง	- การละครและการละเล่นพื้นเมือง
- นาฏยสังคีต 1	- หนังสือนาฏศิลป์เบื้องต้น	-
- ระบำนาฏยสังคีต 2	- ธีลนาฏศิลป์ไทย	-
- ระบำเบ็ดเตล็ด 1 - 3	- ระบำเบ็ดเตล็ดระดับสูง	-
- รำเดี่ยว 1 - 2	- ทัศนทัศน์และบุคลิก	-
- รำกลไฟหอย 1 - 3	-	-
- หนโขนหอย	-	-
-	- เพลงไทย 1 - 3	- ศิลปะการขับร้องในการละครและการแสดง
- หลักคุณค่านาฏศิลป์ระดับประถมศึกษา	- วิชาดนตรีสากล	- ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับนาฏศิลป์และการละครเพื่อการศึกษาศึกษา
- หลักคุณค่านาฏศิลป์ระดับมัธยมศึกษา	- ประวัติการศึกษานาฏศิลป์ศึกษา	-
- วิชาดนตรีสากลและละคร	-	-
- การฝึกสอน	-	-
- วิทยานิพนธ์หรือกิจกรรมการแสดง	- ผลงานชิ้นหว่าและจิ๋วบางนาฏศิลป์	- งานชิ้นหว่าของละครและบุคลิกนาฏศิลป์

นอกจากรายวิชาที่กล่าวมาแล้ว ยังปรากฏว่าบางวิชาในหลักสูตรของสถาบันการศึกษาทั้ง 3 แห่งแตกต่างกัน ดังจะได้กล่าวถึงเป็นสถาบันไปดังนี้

1. วิทยาลัยนาฏศิลป์ ได้แก่ วิชากระบี่กระบอง นาฏยศัพท์ 1-2 นารายณ์สิบปาง ประวัติตัวละคร และสถานที่สำคัญในเรื่องรามเกียรติ์ ฝึกตีบท และใช้บทโขน-ละคร 1-3 ภาษานาฏศิลป์ ระบำนาชาติ รามายณะในเอเชีย จำเคี้ยว 3 จำตรวจพล 1-3 จำหน้าพาทย์ 4 วรรณคดีการละคร 2 วิธีใช้อาวุธ 1-2
2. วิทยาลัยครู ได้แก่ วิชาพิธีไหว้ครูครอบโขนละคร วิชานาฏศิลป์ไทย
3. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้แก่ ศิลปะการแสดง 3 นาฏศิลป์สมัยใหม่ และร่วมสมัย นาฏศิลป์พื้นเมืองสากล คนตรีในการละคอน การละคอนทางการเมือง สัมมนา : ละคอนสังคม สัมมนา : ละครศาสนาและปรัชญา ศิลปะการกำกับการแสดง 3 (โทรทัศน์และภาพยนตร์)

จากรายวิชาของหลักสูตรที่กล่าวมา รายวิชาของหลักสูตรมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มีรายวิชาที่กว้างขวาง และครอบคลุมทั้งการละครไทย และตะวันตก รวมทั้งศิลปะการละครของประเทศในแถบเอเชีย ทั้งนี้เพราะเป็นหลักสูตรที่เน้นผลิตศิลปิน และนักวิชาการ ซึ่งเป็นแนวความคิดใหม่ในการผสมผสานกัน ระหว่างกระบวนการความรู้ของนาฏศิลป์ไทย จึงมีรายวิชาในหลักสูตรที่มากกว่าของสถาบันอื่น โดยเฉพาะมีสาขาวิชาให้เลือกเรียนในหลักสูตรเดียวกันรวม 3 สาขา ส่วนรายวิชาในหลักสูตรของวิทยาลัยนาฏศิลป์ จะเห็นได้ชัดเจนว่ามุ่งเน้นในด้านการปฏิบัติ นาฏศิลป์มากกว่าหลักสูตรอื่น ๆ และมีเนื้อหาทางด้านของนาฏศิลป์ไทยเป็นหลัก เนื่องจากเป็นสถาบันของกรมศิลปากรซึ่งเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบในการอนุรักษ์ และเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมไทย โดยเฉพาะเป็นหลักสูตรที่จัดการศึกษาทั้งวิชาชีพครูนาฏศิลป์ และผลิตศิลปินอยู่ในหลักสูตรเดียวกัน เนื้อหาวิชาจึงมีลักษณะลุ่มลึกในด้านนาฏศิลป์ และนาฏวรรณกรรมของไทยเป็นพิเศษ สำหรับรายวิชาในหลักสูตรของวิทยาลัยครู จะพบว่าได้พยายามรวบรวมรายวิชาที่เป็นสถาบันแม่ทางด้านนาฏศิลป์คือ วิทยาลัยนาฏศิลป์ เข้าไว้ในหลักสูตรให้ได้มากที่สุด ทั้งนี้คำนึงถึงความจำเป็นที่จะนำไปใช้ในการเป็นครูนาฏศิลป์ ในสถานศึกษาต่าง ๆ ทั้งระดับประถม และมัธยม รวมทั้งฝึกให้สามารถจัดการแสดง และละครได้ด้วย แต่ในขณะเดียวกันจะพบว่ารายวิชาต่าง ๆ ของหลักสูตรครอบคลุมเนื้อหาวิชาในแนวกว้าง ประเด็นที่สำคัญก็คือ ได้นำเอารายวิชานาฏศิลป์ตะวันตก และเทคนิคการละครของตะวันตกเข้ามาบรรจุไว้ในหลักสูตรด้วย อย่างไรก็ตามหลักสูตรทั้ง 3 สถาบันมีรายวิชาที่สอดคล้องกัน ในการที่มุ่งผลิตนักวิชาการ และศิลปินที่รู้จักคิดค้น ประดิษฐ์ หรือสร้างสรรค์ผลงานด้านศิลปะแขนงนี้ขึ้นมาใหม่ ๆ ก็คือ วิทยานิพนธ์

หรือผลงานค้นคว้า และริเริ่มทางนาฏศิลป์ หรืองานค้นคว้าของแต่ละบุคคล

2. ผู้สอน เนื่องจกการศึกษาวิชาชีพนานาฏศิลป์ มีพื้นฐานมาจากการจัดการศึกษา ในราชสำนัก วังของเจ้านาย และสำนักของสามัญชน ซึ่งสืบช่วงอนุรักษ์วิชาชีพนี้นี้ต่อ ๆ กันมาจาก ต้นสายในราชสำนักเป็นหลัก ดังนั้น เมื่อมีการจัดตั้งสถาบันการศึกษาวิชาชีพนี้นี้เป็นครั้งแรก ผู้ที่ ทำหน้าที่เป็นครูสอนนาฏศิลป์ จึงล้วนแล้วแต่เป็นนาฏศิลป์ในยุคนั้นทั้งสิ้น ต่อเมื่อได้เข้ามาถ่ายทอด วิชาความรู้ตามลำดับเนื้อหาวิชาที่ได้มีการกำหนดไว้เป็นหลักสูตร ผู้ที่สำเร็จการศึกษาจากสถาบัน การศึกษาวิชาชีพนานาฏศิลป์ของกรมศิลปากร ซึ่งได้เริ่มก่อตั้งขึ้นเป็นแห่งแรกและแห่งเดียวในประเทศไทย ในช่วง 5 ทศวรรษแรกของยุคนั้น มีบทบาทสำคัญในฐานะเป็นผู้สอนถ่ายทอดวิชา ความรู้ในสถาบันที่ สำเร็จการศึกษามา และในสถานศึกษาอื่น ๆ ทั่วประเทศไทย รวมทั้งไปเป็นผู้สอนในสถาบันการศึกษา วิชาชีพนานาฏศิลป์แห่งอื่น เช่นวิทยาลัยครู และมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์อีกด้วย เมื่อการศึกษามี ความเจริญก้าวหน้าขึ้น ศิลปวิทยาการทางการละครที่ก้าวหน้าของต่างประเทศโดยเฉพาะประเทศ ในซีกโลกตะวันตกได้เข้ามามีบทบาทในสังคมไทย ทั้งทางด้านการศึกษา และจากสื่อมวลชน จึงเกิด แนวโน้มที่สำคัญ และมีความจำเป็นที่จะต้องให้ผู้ที่ได้รับการศึกษาศิลปะการละครโดยตรงจากต่างประเทศ เข้ามาเป็นผู้พัฒนาการศึกษาวิชาชีพนานาฏศิลป์ทั้งในด้านเป็นผู้สอนและผู้สร้างหลักสูตร ดังนั้น ผู้สอน วิชาชีพนานาฏศิลป์ในยุคนั้นจึงแบ่งออกได้เป็น 3 ประเภท ตามคุณสมบัติ หรือคุณวุฒิคือ

2.1 นาฏศิลป์ปินจากยุคก่อน ในการสอนวิชาชีพนานาฏศิลป์จำเป็นจะต้องได้ครูผู้สอน ที่มีทักษะ และประสบการณ์ในทางการร่ำรำเป็นอย่างดี จึงต้องใช้ศิลปินที่มีอยู่เป็นผู้ถ่ายทอด ได้แก่

2.1.1 นาฏศิลป์ปินจากกระทรวงวัง ศิลปินประเภทนี้เป็นข้าราชการ อยู่แล้ว แต่อยู่ภายใต้บังคับบัญชาขององค์พระมหากษัตริย์ เมื่อเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครอง และ กระทรวงวังได้ถูกยุบลง ข้าราชการทั้งหลายจึงต้องไปปฏิบัติงานในหน่วยงานที่ตรงกับความรู้ และ ความสามารถเดิมโดยเฉพาะตามความพึงพอใจ หรือภาวะจำยอมด้วย ด้วยเหตุนี้กรมศิลปากรจึงได้ ข้าราชการจากกระทรวงวัง ที่เป็นศิลปินในสาขาต่างๆ รวมทั้งสาขานาฏศิลป์โขน-ละครมาด้วย การที่ข้าราชการถูกโอนมาอยู่กรมศิลปากรนั้นต้องทำหน้าที่ใหญ่ ๆ 2 ประการคือ เป็นทั้งศิลปินและ ผู้สอนนาฏศิลป์ โดยจะเห็นได้จากข้อความที่ว่า

เรามีหน้าที่ช่วยพลเมืองในดำรงชีวิตอยู่ด้วยความเบิกบานรื่นรมย์ และเห็นโลกเป็นที่สุขสบาย เรามีหน้าที่ให้การศึกษแก่เยาวชนโดยวิธีใช้ศิลปะของเราเป็นอุปกรณ์ เรามีหน้าที่จงใจชนชาติไทย ทั้งหลายที่ยังแตกฉานชานเช่นอยู่ในดินแดนต่าง ๆ ให้เขารู้สึกว่าแหล่งกลางแห่งอารยธรรมและ วัฒนธรรมของเขาอยู่ในประเทศสยามนี้ (หลวงวิจิตรวาทการ 2478 : 4)

ข้าราชการกรมสรรพ กระทรวงวังที่โอนมากรมศิลปากรนั้น
ปรากฏนามในตำแหน่งครุมี 5 คนคือ คุณหญิงนงกุฎานุรักษ์ หมื่นพาศน์จันทน์ นายสง่า ศิวดิษ
นายแปลก แจ่มเจียนกิจ และนายถม โปธิเวช ("เรื่องรายนามข้าราชการกระทรวงวังที่โอนมา
กรมศิลปากร : หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เลขที่ ศธ.0701.40 (104-124) : 5-7) นอกจากนี้
ยังมีนักเรียนฝึกหัดนาฏศิลป์ของกระทรวงวังในสมัยรัชกาลที่ 7 ซึ่งได้รับเงินเดือนในฐานะเป็นข้าราชการ
ก็ได้โอนมาเป็นข้าราชการของกรมศิลปากรด้วยเช่นกัน (ดังปรากฏรายชื่อในตารางที่ 3)

ข้าราชการที่โอนมาคราวนี้ ต้องถูกบังคับให้เรียนหนังสือทุกคน
อย่างน้อยให้ได้ระดับประถมศึกษา เพราะถือว่านักศิลปะมีหน้าที่ให้การศึกษาแก่ประชาชน เผยแพร่
อารยธรรม และวัฒนธรรมของชาติ การที่จะสามารถให้การศึกษาแก่ประชาชน และทำหน้าที่
เผยแพร่วัฒนธรรมได้ ศิลปินเองจำเป็นต้องมีการศึกษาด้วย (หลวงวิจิตรวาทการ 2478 : 7)
การศึกษาที่จัดให้ศิลปินเหล่านี้เรียน แบ่งออกเป็น 2 ส่วนคือ ส่วนหนึ่งสำหรับผู้ที่ยังไม่รู้หนังสือหรือ
รู้ยังไม่เพียงพอ และอีกส่วนหนึ่งสำหรับผู้ที่มีความรู้ทางหนังสือ และมีความรู้ศิลปะเป็นอย่างดีแล้ว
ซึ่งบุคคลในส่วนหลัง จะได้รับการอบรมวิชาการ และหลักวิชาการศิลปากรเพื่อจะได้ให้เป็นครูสอน
นาฏศิลป์ของกรมศิลปากร ซึ่งการศึกษาดังกล่าวจะไม่ปะปนกับนักเรียนของกรมศิลปากร
แต่จะถือว่าการศึกษาดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งของราชการ และการพิจารณาเลื่อนขั้นเงินเดือนก็จะถือ
เอาการศึกษาดังกล่าวเป็นเกณฑ์ในการพิจารณาด้วย

2.1.2 นาฏศิลปินที่ได้รับการคัดเลือกให้บรรจุเป็นครู นอกจากนาฏศิลปิน
ที่เป็นข้าราชการจากกระทรวงวังแล้ว กรมศิลปากรยังได้ขออนุมัติบรรจุครูเข้ารับราชการในโรงเรียน
นาฏศิลป์ของกรมศิลปากรเป็นพิเศษอีกจำนวนหนึ่ง ดังจะเห็นตัวอย่างได้จากหนังสือของรัฐมนตรี
ว่าการกระทรวงธรรมการถึงเลขาธิการ ก.พ. เรื่องขออนุมัติบรรจุครูในโรงเรียนศิลปากร ใน
เดือนสิงหาคม พ.ศ.2478 ที่ปรากฏข้อความว่า

อนึ่ง โรงเรียนศิลปากรแผนกนาฏดุริยางค์ มีความจำเป็นต้องมีครู ที่มีวุฒิทางนาฏศาสตร์
และดุริยางคศาสตร์มาสอนด้วย แต่จะให้อยู่ในตำแหน่งสามัญก็ได้ เพราะครูเหล่านี้ไม่มี
ประกาศนียบัตรตามที่บัญญัติไว้ในพระราชกฤษฎีกา ฉะนั้น เฉพาะครูทางนาฏศาสตร์ และ
ดุริยางคศาสตร์กระทรวงธรรมการขออนุมัติโอนตำแหน่งสามัญมาเป็นตำแหน่งวิสามัญชั่วคราว
และขออนุมัติตั้งบุคคลตามที่ อ.ก.พ. กรมได้สอบสวนเห็นว่ามีคุณวุฒิแล้วเข้ารับตำแหน่งคือ

1. ตำแหน่งครูชั้น 1 อัตรา 80-100 บาท ขอบรรจุ
น.ส.ชั้น ศิลปบรรเลง เป็นครูวิชาดนตรี และขับร้องตามแบบไทย และสากล

2. ตำแหน่งครูชั้น 3 4 ตำแหน่งขอบรรจุ
นางลมูล ยมะคุปต์ เป็นครูรับทพระ และพื่อนต่าง ๆ
นางสาวประทอง พุ่มทองสุก เป็นครูดนตรี และขับร้อง
นางสุทธิศรี เนตพันธ์ เป็นครูดนตรี และขับร้อง
นางทองต่อ กลีบขี้ เป็นครูเป่าพาทย์

("เรื่องโรงเรียนศิลปากร : หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เลขที่ ศธ.0701.31/6 : 1)

แต่ที่จริงแล้วครูลมูล ยมะคุปต์ เคยเป็นนักเรียนนาฏศิลป์ และสำเร็จการศึกษาเป็นครูสอนนาฏศิลป์ในพระราชวังสวนกุหลาบ ซึ่งได้กล่าวถึงมาแล้ว และได้สอนนาฏศิลป์ในกรมศิลปากรมาตั้งแต่ พ.ศ.2477 เช่นเดียวกับครูคนอื่นอีกหลายท่าน ซึ่งจะเห็นได้จากคำสั่งที่ 4/2477 และคำสั่งที่ 9/2477 ของกรมศิลปากร เป็นคำสั่งบรรจุครูสอนนาฏศิลป์คือ

นางลมูล ยมะคุปต์ เป็นครูรำ เมื่อวันที่ 14 พฤษภาคม พ.ศ.2477 ได้รับเงินเดือน 25 บาท

นางน้อม รักตะประจิต เป็นครูรำ เมื่อวันที่ 18 พฤษภาคม พ.ศ.2477 ได้รับเงินเดือน 25 บาท

นางถ้วน ภัทธนาวิก เป็นครูวิชานาฏศาสตร์ เมื่อวันที่ 4 กรกฎาคม พ.ศ.2477 ได้รับเงินเดือน 50 บาท

นางหมั่น คงประภัสร์ เป็นครูวิชานาฏศาสตร์ เมื่อวันที่ 4 กรกฎาคม พ.ศ.2477 ได้รับเงินเดือน 25 บาท ("เรื่องบรรจุครูและพนักงานในโรงเรียนนาฏดุริยางคศาสตร์ พ.ศ.2477". หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เลขที่ ศธ.0701.31/3 : 4)

2.1.3 นาฏศิลป์พิเศษ ได้แก่ นาฏศิลป์ของยุคก่อนที่มาทำหน้าที่สอนนาฏศิลป์ หรือหน้าที่เกี่ยวกับการฝึกซ้อมการแสดงนาฏศิลป์และละคร ให้กับนักเรียนของกรมศิลปากร โดยได้รับเงินสมนาคุณเป็นครั้งคราว ซึ่งมีหลักฐานปรากฏดังจะยกมาเป็นตัวอย่างคือ เมื่อเดือนกันยายน พ.ศ.2479 พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าภควดี และพระองค์เจ้าเจ็ดจอมพระราชาธิดาในพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มาช่วยซ้อมละครให้นักเรียนในโรงเรียนศิลปากร โดยทรงอยู่ข้างคันทน์พิพิธภัณฑ์ ซึ่งจัดเป็นหอนอนให้นักเรียนประจำ เนื่องจากทรงอยู่ฝึกซ้อมจนถึงมีค่าในการสอนนั้น " . . . ได้ถ่ายแบบแผนการละครครั้งรัชกาลที่ 4 ทรงช่วยฝึกสอนให้โดยมิทรงรับผลตอบแทนอย่างไร". ("เรื่องกองการสังคีต". หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เลขที่ ศธ.0701.40/5 : 2)

นอกจากนี้ยังพบอีกว่า กระทรวงการคลังได้อนุมัติจ่ายเงินสมนาคุณแก่ผู้ฝึกสอนนาฏศิลป์ให้แก่ หม่อมแก้ว สนิทวงศ์เสนี (ท่านผู้หญิงแก้ว สนิทวงศ์เสนี) ในอัตราเดือนละ 2,000 บาท และจ่ายเพิ่มอีกร้อยละ 7 จากผลกำไรสุทธิจากการเก็บรายได้แสดงละคร

เดือนละ 600 บาท ส่วนบุคคลอื่น ๆ ได้แก่ หม่อมเจ้าหญิงพูนพิศมัย คีตกุล หม่อมเจ้าหญิง-
 พิไลเลขา คีตกุล หม่อมเจ้าหญิงพัฒนายุ คีตกุล ("เรื่องเงินสมนาคุณ และเงินรางวัลผู้ฝึกนาฏศิลป์
 พ.ศ. 2491-2493". หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เลขที่ ศธ.0701.40/26 : 21-39)
 พระยาภูมิเสวิน พระพิสดัมภ์พิทยานุ พระเพลงไพเราะ จมื่นมานิตยนเรศร์ เป็นต้น

ผู้สอนที่มาจากนาฏศิลป์ในยุคนั้นมีบทบาทสำคัญอย่างมาก
 ต่อการวางรากฐานการศึกษาวิชาชีพนานาฏศิลป์ในสถาบันการศึกษาของยุคนั้น รวมทั้งเป็นแกนหลัก
 ในการถ่ายทอดศิลปวิทยาการทางด้านนาฏศิลป์ และการละครของไทยในอดีตให้กลับมีชีวิตยาวนาน
 มาจนถึงปัจจุบัน

2.2 ผู้สอนที่สำเร็จการศึกษาจากสถาบันวิชาชีพนาฏศิลป์ จากจุดมุ่งหมายของ
 การจัดการศึกษาจะเห็นได้ว่า นอกจากจะผลิตศิลปินแล้วยังมุ่งผลิตครูนาฏศิลป์เพื่อไปทำหน้าที่สอน
 นาฏศิลป์อีกด้วย จึงกล่าวได้ว่า สถาบันวิชาชีพนาฏศิลป์ของกรมศิลปากร ซึ่งเปิดสอนเป็นแห่งแรก
 นอกจากจะผลิตศิลปินและครูนาฏศิลป์เพื่อเข้ารับราชการในกรมศิลปากรแล้ว ทั้งวิทยาลัยครู และ
 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ต่างก็ได้ผลิตจากสถานศึกษาแห่งนี้ไป เป็นผู้สอนนาฏศิลป์ในสถาบัน
 เช่นเดียวกับผลผลิตของวิทยาลัยครูที่สำเร็จระดับปริญญา ก็ได้มีโอกาสสอบบรรจุเป็นครูผู้สอนนาฏศิลป์
 ในสถาบันวิชาชีพครูนาฏศิลป์ของวิทยาลัยครูด้วย (เจริญศรี วีระวาณิช, สัมภาษณ์) แต่อย่างไรก็ตาม
 จะพบได้ว่า ผู้สอนนาฏศิลป์ในสถาบันวิชาชีพนาฏศิลป์ทั้ง 3 แห่ง ปรากฏว่ามาจากผู้สำเร็จการศึกษา
 จากวิทยาลัยนาฏศิลป์เป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะผู้สอนในวิทยาลัยครูเป็นผู้ที่สำเร็จการศึกษาจากวิทยาลัย
 นาฏศิลป์ประมาณ 95 เปอร์เซ็นต์ (ประกอบ ลากเพชร, สัมภาษณ์) ส่วนผู้สำเร็จการศึกษาจาก
 วิทยาลัยครู จะเป็นผู้สอนวิชาชีพนาฏศิลป์ในสถานศึกษาของวิทยาลัยครูได้เช่นกัน นอกเหนือจาก
 ในโรงเรียนระดับประถม และมัธยม ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่าผู้สอนที่เป็นผลผลิตของสถานศึกษาวิชาชีพ
 นาฏศิลป์ของกรมศิลปากร และมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จะมาจากวิทยาลัยนาฏศิลป์ (มัทนี รัตนิน,
 ประกอบ ลากเพชร, สัมภาษณ์) ส่วนผู้สอนของวิทยาลัยครูจะมาจากทั้งวิทยาลัยนาฏศิลป์ และ
 ผู้สำเร็จการศึกษาจากวิทยาลัยครู ซึ่งผู้สำเร็จจากวิทยาลัยครู และสอนในวิทยาลัยครูจะมีปริมาณ
 น้อยกว่าผู้สำเร็จจากกรมศิลปากร

2.3 ผู้สำเร็จการศึกษาจากต่างประเทศ ดังได้กล่าวมาแล้วว่าอิทธิพลการละคร
 ของประเทศตะวันตก ได้เข้ามาแพร่หลายในประเทศไทยมาตั้งแต่ยุคก่อน ซึ่งปรากฏให้เห็นชัดเจนว่า
 ศิลปะของการละครของต่างประเทศเจริญก้าวหน้าไปมาก เมื่อหลักสูตรวิชาชีพนาฏศิลป์หันไปให้

ความสนใจต่อการนำเทคนิค และศิลปะการละครตะวันตกเข้ามาใช้ในการศึกษา และการแสดง นาฏศิลป์ของไทย ประกอบกับเป็นความจำเป็นในการศึกษาวิชาชีพที่นอกเหนือจากศึกษาเนื้อหาวิชา เฉพาะของนาฏศิลป์ไทยแล้ว จะต้องรู้ถึงกระบวนการ ความรู้ และความเจริญก้าวหน้าของวิทยาการ ทางด้านนาฏศิลป์ และการละครของต่างประเทศด้วย เมื่อหลักสูตรมีลักษณะเช่นนี้จึงมีความจำเป็น ที่จะต้องมีผู้สอนที่มีความรู้เฉพาะในสาขาการละครดังกล่าว จากผู้ที่สำเร็จการศึกษาวิชาการละคร จากต่างประเทศ มาเป็นผู้สอนในสถาบันการศึกษาวิชาชีพนาฏศิลป์ของไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หลักสูตรศิลปะการละครของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เป็นหลักสูตรที่ผสมผสานระหว่างการละคร ของไทย และของต่างประเทศ เพื่อผลิตศิลปินและนักวิชาการทางการละครโดยเฉพาะ จึงปรากฏว่า ผู้สอนประจำของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ส่วนสำเร็จการศึกษาทางด้านละครจากต่างประเทศ ทั้งสิ้น ส่วนผู้สอนที่มาจากกรมศิลปากร เป็นเพียงอาจารย์พิเศษประจำวิชาที่มีการปฏิบัตินาฏศิลป์ไทย เท่านั้น

เมื่อพิจารณาถึงคุณวุฒิของผู้สอนวิชาชีพนาฏศิลป์ในสถาบันการศึกษาของ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ วิทยาลัยครู และวิทยาลัยนาฏศิลป์ จะพบว่ามีความแตกต่าง ๆ กันดังนี้

จากตารางแจกแจงคุณวุฒิผู้สอนวิชาชีพนาฏศิลป์ จะเห็นได้ว่ามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มีผู้สอนที่มีคุณวุฒิทางการละครทั้งหมดในระดับปริญญาเอก 1 คน ปริญญาโท 2 คน ผู้สอนในวิทยาลัยครูที่สำเร็จการศึกษาวิชาเอกนาฏศิลป์และการละครระดับปริญญาตรีและปริญญาโท 11 คน นอกจากนี้แล้วมีคุณวุฒิต่ำกว่าปริญญาตรีและวุฒิปริญญาตรีวิชาเอกสาขาอื่น ๆ แต่มีความสามารถทางวิชาเฉพาะ 75 คน ส่วนผู้สอนในวิทยาลัยนาฏศิลป์มีคุณวุฒิปริญญาตรีมากที่สุด และมีคุณวุฒิต่ำกว่าอนุปริญญามากกว่าสถาบันอื่น ๆ อย่างไรก็ตามการจำแนกคุณวุฒิของผู้สอนในวิทยาลัยนาฏศิลป์นั้น ไม่ได้แยกสาขาวิชาที่สอนและลักษณะวิชาที่สอน เช่น วิชาสามัญและศิลปะ ถึงกระนั้นก็ตามพอจะกล่าวได้ว่า วุฒิทางการศึกษาของผู้สอนยังอยู่ในเกณฑ์ที่ต่ำมากเมื่อเทียบกับสัดส่วนคุณวุฒิของอาจารย์ประจำของสถาบันอุดมศึกษาสังกัดทบวงมหาวิทยาลัย ตามแผนพัฒนาการศึกษาระดับที่ 5 (พ.ศ. 2525 - 2529) ระดับปริญญาเอก ปริญญาโทและปริญญาตรี เท่ากับ 2.0 : 5.5 : 2.5 (สำนักงานปลัดทบวงมหาวิทยาลัย 2529 : 6) สาเหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะวิชาชีพนาฏศิลป์เป็นวิชาที่ต้องใช้ทักษะเป็นอย่างสูง ดังนั้นผู้ที่มีคุณวุฒิต่ำกว่าอนุปริญญาแต่มีความสามารถพิเศษทางนาฏศิลป์ เช่น เป็นนาฏศิลป์นจากราชสำนักในยุคก่อนหรือเป็นนาฏศิลป์พื้นบ้านของแต่ละท้องถิ่น จึงเป็นผู้สอนที่ประมาดค่าเทียบกับคุณวุฒิใดไม่ได้ ถ้าหากไม่ได้รับการศึกษาตามระดับชั้นของกระทรวงศึกษาธิการ ผู้สอนประเภทนี้มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการศึกษาวิชาชีพนาฏศิลป์ในภาคปฏิบัติ

ส่วนผู้สอนที่มีคุณวุฒิต่ำกว่าปริญญาตรีเอกนาฏศิลป์และคุณวุฒิปริญญาตรีวิชาเอกอื่น ๆ ซึ่งมีเป็นจำนวนมากขึ้น ก็เนื่องมาจากว่าก่อนที่จะจัดการศึกษาในระดับปริญญานั้น คุณวุฒิสูงสุดของวิชาชีพนาฏศิลป์คือ ประกาศนียบัตรนาฏศิลป์ชั้นสูงและประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาระดับชั้นสูง ดังนั้นการพัฒนาบุคลากรครูในสถาบันการศึกษาให้มีคุณวุฒิสูงขึ้น จึงต้องไปศึกษาวิชาการในสาขาอื่นระดับปริญญา ต่อเมื่อมีการจัดการศึกษาระดับปริญญาวิชาชีพนาฏศิลป์แล้ว ผู้สอนจึงจำเป็นต้องขวนขวายศึกษาต่อให้มีคุณวุฒิขั้นต่ापริญญาตรี จึงมีการตื่นตัวในการศึกษาต่อมากขึ้น แต่ก็ไม่ได้จำกัดสาขาวิชาให้ศึกษาต่อเฉพาะสาขานาฏศิลป์เพียงอย่างเดียว จึงมีผู้สอนที่มีคุณวุฒิระดับปริญญาตรีที่สำเร็จสาขาวิชาเอกอื่นจำนวนมาก จะเห็นได้ชัดเจนคือในวิทยาลัยครู อีกประการหนึ่งคือ การขยายการศึกษาอย่างรวดเร็วของวิทยาลัยครูทำให้ขาดผู้สอนที่มีคุณวุฒิอย่างต่ापริญญาตรี มาทำหน้าที่สอน ดังนั้นจึงมีการรับสมัครและโอนผู้สอนนาฏศิลป์ที่มีความสามารถและทักษะทางด้านกาปฏิบัติโดยไม่จำกัดคุณวุฒิ สาขาวิชาที่สำเร็จการศึกษาเข้ามาในวิทยาลัยครูจำนวนมาก

สำหรับผู้สอนที่มีวุฒิตั้งแต่ปริญญาโทขึ้นไปในสาขาการละครจะพบว่าสำเร็จการศึกษาจากต่างประเทศ ซึ่งปรากฏว่าเป็นผู้สอนในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และวิทยาลัยครู ส่วนในวิทยาลัยนาฏศิลป์ จะเป็นผู้ที่สำเร็จปริญญาโทในสาขาวิชาการอื่น ทั้งนี้เพราะหลักสูตรการสอนของวิทยาลัยนาฏศิลป์เน้นหนักทางด้าน การละครนาฏศิลป์ของไทย และมุ่งอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของไทยแต่ดั้งเดิมไว้ ในขณะที่หลักสูตรและการสอนของสถาบันอื่น จัดหลักสูตรที่ผสมผสานกันทั้งของไทยและต่างประเทศ โดยเฉพาะมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยที่เก่าแก่แห่งหนึ่ง จึงมีปริมาณผู้สอนที่มีคุณวุฒิขั้นต่ापริญญาโท สาขาเกี่ยวกับการละครจากต่างประเทศ

3. ตำรานาฏศิลป์ สิ่งสำคัญประการหนึ่งของการสอนในยุคนี้ก็คือ ตำราเรียน ปรากฏว่าในยุคนี้ได้มีการเขียนตำราทางค่านาฏศิลป์มากขึ้น แต่มักจะเป็นในด้านทฤษฎีมากกว่าปฏิบัติ จึงยังขาดการบันทึกท่าร้ายรำของเพลงมาตรฐานต่าง ๆ อย่างมาก เนื่องจากการบันทึกด้วยคำอธิบายท่ารำนั้น ต้องใช้ความอดสาหัสอย่างสูง อย่างไรก็ตามปรากฏการณ์หนึ่งในยุคนี้คือการรวบรวมความรู้และเขียนตำราการศึกษาในระดับอุดมศึกษา ตลอดจนผลงานการค้นคว้าวิจัย จะได้รับการสนับสนุนจากสถาบันการศึกษาวิชาชีพแห่งนั้น ๆ เป็นพิเศษ ซึ่งมีผลต่อการก้าวเข้าสู่ตำแหน่งทางวิชาการและการขึ้นขั้นเงินเดือนด้วย

เมื่อเทคโนโลยีของการบันทึกภาพแพร่หลาย แนวความคิดใหม่ของการบันทึกท่าร้ายรำ ตลอดจนลีลาท่าทางของครูอาจารย์ผู้อาวุโสหรือศิลปินเก่าแก่ ได้เริ่มมีขึ้น โดยเฉพาะในวิทยาลัยนาฏศิลป์ซึ่งอนุรักษ์ศิลปินยุคก่อนเอาไว้ ได้พยายามเก็บรวบรวมท่าร้ายรำต่าง ๆ เอาไว้ให้ได้มากที่สุด ถึงกระนั้นก็ยังต้องประสบกับปัญหาด้านงบประมาณ จึงไม่สามารถจัดทำได้ครบถ้วนตามความต้องการและหันต่ออายุขัยของศิลปิน (ประกอบ ลากเพชร, สัมภาษณ์) สื่อเทปบันทึกภาพท่าร้ายรำนั้นอาจจัดได้ว่าเป็นตำราประเภทหนึ่ง ที่ผู้สอนและผู้เรียนสามารถฝึกหัดได้จากภาพท่าร้ายที่ปรากฏ

4. การสอน เมื่อการศึกษาวิชาชีพนาฏศิลป์ได้พัฒนาให้สอดคล้องกับการเรียนการสอนวิชาสามัญ และมีการแบ่งเนื้อหาวิชาตามลำดับขั้นตอนและเป็นระดับขั้นแล้วก็ตาม แต่การสอนวิชาชีพนาฏศิลป์ก็ยังคงยึดถือแนวทางปฏิบัติตามแบบแผนเดิมเป็นหลักทั้งหลักการสอน วิธีสอน ขั้นตอนการสอนและเทคนิคในการสอน อย่างไรก็ตามมีข้อแตกต่างที่เห็นได้ชัดเจนประการหนึ่ง ระหว่างการสอนในยุคที่ผ่านมากับการสอนในยุคนี้คือ ผู้สอนจะต้องสอนตามลำดับเนื้อหาวิชาที่กำหนด

ไว้ในหลักสูตรหรือสอนตามหลักสูตรที่ได้กำหนดไว้แล้วเป็นลายลักษณ์อักษรไม่ใช่สอนตามความพึงพอใจของครูเพราะหลักสูตรอยู่ในใจครูเหมือนยุคก่อน ๆ ดังจะได้อธิบายถึงการสอนในยุคนี้ต่อไป

4.1 หลักการสอน แบ่งออกได้ตามลักษณะรายวิชาเป็น 2 ลักษณะคือ

4.1.1 หลักการสอนทั่วไป ได้แก่ หลักการสอนที่ได้รับแบบอย่างมาจากครูรุ่นก่อนที่ได้ถ่ายทอดกันมารุ่นต่อรุ่น เช่น สอนตามลำดับชั้น สอนให้เรียนด้วยการปฏิบัติและสอนตามกำหนดเวลาตามตาราง ส่วนการสอนตามความสามารถของผู้รับศึกษานั้นไม่ใช่ประเด็นสำคัญเท่าใดนักถ้าเทียบกับในยุคก่อน ๆ ทั้งนี้เพราะในยุคนี้ได้มีการกำหนดรายวิชาให้สอนตามหลักสูตร แต่ก็พบว่าหลักสูตรภาคปฏิบัติเป็นการกำหนดรายละเอียดเนื้อหาวิชาไว้อย่างกว้าง ๆ มีลักษณะของความยืดหยุ่นเปิดโอกาสให้ผู้สอนคัดเลือกเพลงรำที่กำหนดไว้มาสอนได้ตามความเหมาะสม เช่น รายวิชาหน้าพาทย์และฉุยฉายของวิทยาลัยครู (วิทยาลัยครูเชียงใหม่ 2519 : 108) ได้กำหนดว่า

ความหมายของหน้าพาทย์ และการใช้หน้าพาทย์แต่ละชนิด

ฝึกรำหน้าพาทย์ เช่น สาธุการ ตระนิมิต ตระเชิญ ตระบองกัน ชำนาญ เสมอเกร
เหาะ โคมเวียน กองโยน เข็ดฉาน (พระรามตามกวาง) เข็ดฉิง (พระลอตามไก่)
เข็ดนอก (หนุมานจับเบญจกาย)

ฝึกรำฉุยฉายต่าง ๆ เช่น ฉุยฉายแม่บท ฉุยฉายพราหมณ์ ฉุยฉายเบญจกาย ฉุยฉายวันทอง
ฉุยฉายสามนักษัตร ฉุยฉายมาดพแปลง ฉุยฉายทศกัณฐ์

ฝึกรำซुकเบ็ดเตล็ดระดับสูง เช่น เงาะ-รจนา พ้อนม่านม้วยเชียงดา ระบำพรัตน์
ระบำโบราณคดี 5 ซुक

(ต้องศึกษาทุกหัวข้อ โดยให้ผู้สอนเลือกบทความตามความเหมาะสม)

แต่อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าผู้สอนจะสามารถเลือกเพลงสอนตามความเหมาะสม แต่เพลงที่เลือกมานั้นก็ต้องอยู่ในระดับเดียวกับที่กำหนดไว้ด้วย (ประทีน พวงสำลี, สัมภาษณ์) นอกจากหลักการสอนในรูปแบบดังกล่าวแล้ว ยังปรากฏว่าในยุคนี้มีการเขียนตำราเกี่ยวกับหลักการสอนวิชานาฏศิลป์โดยเฉพาะทั้งในระดับประถมและมัธยม ทั้งนี้เพราะได้มีการจัดหลักสูตรวิชาชีพครูนาฏศิลป์ขึ้น ดังนั้นผู้สอนก็จำเป็นต้องสอนตามหลักการสอนที่ได้กำหนดไว้หรือได้รับการศึกษามาตามหลักสูตร ยิ่งกว่านั้นจะต้องมีหลักการยึดถือและปฏิบัติตัวอีกด้วย ดังจะเห็นได้จากหลักยึดถือสำหรับปฏิบัติของครูจำเรียง พุศุประดับ (ปัญญา นิตยสุวรรณ 2524 : 40-41) ซึ่งมีประสบการณ์ในการสอนนาฏศิลป์ภาคปฏิบัติของวิทยาลัยนาฏศิลป์ตั้งแต่ชั้นต้นปีที่ 1 จนถึงระดับปริญญาตรี ดังนี้

1. เป็นผู้ที่มีความสามารถจดจำทำซ้ำได้อย่างแม่นยำ และเชื่อมั่นในตนเองไม่เปลี่ยนแปลงทำซ้ำบ่อย ๆ จนผู้เรียนเกิดความสับสน ต้องทำตนเป็นแม่แบบที่ดี มีความแคล่วคล่องว่องไว ซึ่งเป็นบุคลิกที่คือนิ่งของครูผู้สอนนาฏศิลป์
2. ต้องพยายามปรับปรุงตนเอง ผีกหักทำซ้ำและท่วงทีลีลาให้อยู่ในระดับมาตรฐานและถูกต้องในการวางอวัยวะต่าง ๆ เช่น การตั้งวง ใต้แกว่ วงนาง วงพระ ว่ามีความผิดแผกแตกต่างกันอย่างไร ต้องให้นักเรียนเข้าใจและสามารถจำแบบการรำรำทำได้
3. ไม่ปักบังกำพรางวิชา มีความจริงใจและตั้งใจที่จะถ่ายทอดวิชาให้ศิษย์เต็มความสามารถ สอนอย่างไม่ปล่อยปละละเลย ต้องคอยกวคชันจับวงสูง วงต่ำ แขน ขา เท้า การทรงตัว การใช้ศัวยู่เสมอ โดยครูต้องรำให้ดูเป็นตัวอย่าง เพื่อให้ผู้เรียนจดจำแบบ ได้ถูกต้อง
4. ครูต้องพยายามให้การเรียนนาฏศิลป์เป็นการ เรียนด้วยความ สนุกสนาน โดยครูต้องคอยทำอารมณ์ให้แจ่มใสอยู่เสมอ...ตั้งใจเย็น หนักแน่น และอดทนต่อความ เหน็ดเหนื่อย โดยเฉพาะในระยะเริ่มฝึกหัดใหม่ ๆ

จากหลักการสอนที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า การสอนวิชาชีพนานาฏศิลป์ ในยุคนี้ได้ให้ความสำคัญต่อตัวผู้สอนมากกว่ายุคก่อน เพราะการสอนจะได้ผลดีหรือไม่ มากน้อย เพียงใด ต้องพัฒนาที่ตัวผู้สอนก่อนเป็นอันดับแรก ซึ่งจะเห็นได้จากหลักการสอนดังกล่าว

4.1.2 สอนคุณธรรมและจรรยาบรรณในวิชาชีพ หมายถึง การปลูกฝัง ให้ผู้เรียนมีความกตัญญูตเวทีต่อครูอาจารย์ มีความเชื่อมั่นในการศึกษาและยึดมั่นในการประกอบ อาชีพด้วยความสุจริต เพื่อความเจริญในการอาชีพและวิชาชีพแขนงนี้ คุณธรรมที่สอนนั้นจะปลูกฝัง ให้กับศิษย์ด้วยพิธีไหว้ครู ซึ่งได้ยึดถือปฏิบัติมาช้านาน สืบมาจนถึงในยุคนี้โดยการกำหนดให้มีการ ประกอบพิธีไหว้ครู ครอบโขนจะครทุกปีในสถาบันการศึกษา หรืออย่างน้อยผู้เข้าศึกษาวิชาชีพนานาฏศิลป์จะต้อง เคย เข้าพิธีไหว้ครูครอบโขนละครในฐานะผู้จะรับสืบทอดวิชานาฏศิลป์ต่อจาก ครูอาจารย์ ซึ่งพิธีไหว้ครูนี้เป็นการแสดงคารวะกรรมต่อครูผู้ประสิทธิ์ประสาทศิลปวิทยาการให้ ส่วนพิธีครอบโขนหมายความว่า ผู้รับครอบเริ่มความเป็นศิลปินโดยสมบูรณ์ (พรรณี สุนทรโยธีและคณะ 2528 : 39)

เมื่อตั้งโรงเรียนนาฏดุริยางคศาสตร์ในปี พ.ศ. 2477

พลตรีหลวงวิจิตรวาทการได้จัดให้มีพิธีไหว้ครูนาฏศิลป์ขึ้น ให้นักเรียนทุกคนได้เข้าร่วมพิธี โดยมีพระยานัฏกานูรักษ์เป็นผู้ทำพิธีไหว้ครู ครอบ โขน ละคร ซึ่งเปรียบเสมือนเป็นสมมุติเทพ เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ผู้ศึกษาวิชานาฏศิลป์ ถึงแม้ว่าในขณะนั้นความพร้อมในด้านอุปกรณ์ต่าง ๆ เช่น เครื่องดนตรี ศีรษะครู ของโรงเรียนยังไม่มี ก็ได้จัดขอยืมจากกระทรวงวังและสถานที่ต่าง ๆ เพื่อปลูกฝังขนบประเพณีทางวิชาชีพนานาฏศิลป์และคุณธรรมที่งดงามไว้แต่แรกเริ่ม ซึ่งพิธีไหว้ครูนี้ได้ยึดถือปฏิบัติต่อ ๆ กันไป ไม่เพียงแต่สถาบันของกรมศิลปากรเท่านั้น แม้ในวิทยาลัยครูและมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ก็ต้องจัดให้ผู้เรียนได้ไหว้ครูนาฏศิลป์ด้วยทุกคน

4.2 วิธีสอน เนื่องจากลักษณะเนื้อหาวิชาในหลักสูตรที่กำหนดไว้พอจะจำแนกได้เป็น 2 ลักษณะคือ ภาคนทฤษฎีและปฏิบัติ จากลักษณะของเนื้อหาวิชาดังกล่าววิธีการสอนที่นำมาใช้จึงแตกต่างกันออกไปคือ

4.2.1 การสอนภาคทฤษฎี เช่น วิชาประวัติการละครไทย ประวัติการละครตะวันตก นาฏวรรณกรรม ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการละคร ฯลฯ รายวิชาต่าง ๆ ในภาคทฤษฎีจะใช้วิธีการสอนแบบบรรยายเป็นหลัก นอกจากนั้นก็ใช้วิธีสอนแบบการสาธิตบ้าง และการให้ศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองแล้วเขียนรายงานเสนอผู้สอนพร้อมทั้งออกรายงานหน้าชั้นเรียน อย่างไรก็ตามจะพบว่าในการสอนภาคทฤษฎีนั้น ผู้สอนพยายามที่จะใช้สื่อการเรียน เช่น เครื่องบันทึกเสียง เทปบันทึกภาพ ภาพสไลด์ ภาพยนตร์ เป็นต้น มาใช้ประกอบการสอนมากยิ่งขึ้น ตลอดจนการเชิญวิทยากรผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในวิชาเฉพาะมาให้ความรู้อีกด้วย ซึ่งสิ่งเหล่านี้ก็กลายเป็นสิ่งจำเป็นในการสอนวิชานาฏศิลป์ จนเกิดมีผู้คิดผลิตสื่อการเรียนดังกล่าวออกจำหน่ายโดยทั่วไป

4.2.2 การสอนภาคปฏิบัติ ยังคงใช้วิธีการสอนแบบเก่าที่ได้รับแบบอย่างสืบทอดกันมา แต่เนื่องจากว่าแต่ละสถาบันมีผู้เข้าศึกษาที่มีพื้นฐานความรู้ในการร่ายรำต่างกันโดยเฉพาะในเรื่องอายุของผู้เรียนมีความสำคัญต่อการฝึกหัดมาก สิ่งเหล่านี้มีผลต่อรูปแบบของวิธีสอนของแต่ละสถาบันด้วย ซึ่งพอจะสรุปได้ดังนี้

4.2.2.1 การใช้วิธีสอนรูปแบบเดิม กล่าวคือ ใช้วิธีสอนให้ปฏิบัติเลียนตามแบบครูเป็นหลัก โดยครูจะต้องรำให้ดูเป็นแบบอย่าง ผู้เรียนจะต้องอาศัยการสังเกตและใช้ความจำในขณะที่ปฏิบัติตามอย่างครู แล้วใช้เทคนิคของการกระทำซ้ำบ่อย ๆ จนจดจำได้

ได้ขึ้นใจ ในขณะที่เดียวกันผู้สอนก็ต้องใช้ความละเอียดถี่ถ้วนในการพิจารณาแก้ไขจับท่ารำของผู้เรียนให้อยู่ในท่าทางที่สวยงาม เหมาะสม

4.2.2.2 อธิบายท่ารำในขณะที่ปฏิบัติ ในขณะที่ครูสอนท่ารำนั้น จะต้องบอกท่ารำล่วงหน้าก่อนที่จะถึงจังหวะเพลงของท่ารำนั้น ๆ จนกว่าผู้เรียนจะสามารถจำท่ารำได้ รวมถึงจะต้องอธิบายนาฏยศัพท์หรือคำศัพท์เฉพาะที่ใช้เรียกกิริยาของการทำท่านาฏศิลป์ไปด้วย

4.2.2.3 สอนแบบลึกกับสอนเพื่อรู้ การรำเพลงพื้นฐาน ได้แก่ เพลงช้า เพลงเร็ว ยังเป็นเนื้อหาวิชาที่ทุกสถาบันให้ความสำคัญอยู่มากและจะปรากฏว่าเป็นรายวิชาแรกของการฝึกหัดนาฏศิลป์ แต่วิธีการให้ฝึกปฏิบัติในยุคนั้นต่างกับยุคก่อนหรือแม้แต่ในยุคต้นยุคกับปลายยุคก็ให้ความสำคัญในการฝึกหัดเพลงรำดังกล่าวต่างกัน จะเห็นได้ว่าในยุคก่อนการรำเพลงช้า เพลงเร็ว ถือเป็นหัวใจของการฝึกหัดนาฏศิลป์ซึ่งผู้เรียนจะต้องฝึกฝนอยู่เสมอทุกวัน โดยเฉพาะในเวลาเช้า จนมาถึงในยุคของการจัดการศึกษาในสถาบันระยะแรก ถึงแม้ว่าจะมีการบรรจุเพลงรำจำนวนมากเข้าไปในหลักสูตร แต่ผู้สอนก็ยังคงใช้วิธีสอนให้ผู้เรียนหัดรำเพลงช้า เพลงเร็วซึ่งใช้เวลารำติดต่อกันมากกว่า 1 ชั่วโมงทุกวัน ตั้งแต่เริ่มฝึกหัดในชั้นต้นปีที่ 1 จะต้องฝึกฝนทุกวันจนถึงระดับชั้นสูงปีที่ 2 (ประทีน พวงสาส์, สัมภาษณ์) จัดได้ว่าเป็นการสอนแบบลึกถึงแม้ว่าในสถาบันวิชาชีพนาฏศิลป์ของกรมศิลปากรในปัจจุบัน จะฝึกหัดและฝึกฝนแต่เพียงในปีแรก แต่ก็ยังต้องสอนแบบลึกซึ่งใช้เวลาไม่นาน ๆ จึงจบกระบวนการเพลง

แต่วิธีสอนเพลงรำพื้นฐานในวิทยาลัยครูและมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เป็นการสอนแบบรวบรัดเพียงเพื่อให้รู้ หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นการฝึกหัดตามขนบของการฝึกหัดนาฏศิลป์ไทยมากกว่าต้องการความลึกซึ่งในกระบวนการท่ารำรำ จึงใช้วิธีย่อท่ารำของเพลงช้า เพลงเร็ว ให้สามารถรำจบเพลงโดยใช้เวลาประมาณ 10 นาที ทั้งนี้ก็เนื่องมาจากระยะเวลาในการศึกษาของสถาบันทั้งสองแห่งนี้มีอย่างจำกัด เพราะเป็นหลักสูตรที่เปิดรับผู้เรียนในระดับหลังมัธยมศึกษา ซึ่งผู้เรียนอยู่ในวัยที่เลย "ไม้อ่อน" ไปแล้ว ดังนั้นท่ารำตามแบบแผนที่มีมาแต่โบราณจึงถูกตัดแปลงให้เหมาะสมกับลักษณะการศึกษาของแต่ละสถาบันจะเห็นได้จากการใช้เวลาศึกษา 2 ปี ในระดับอนุปริญญา และ 4 ปี ในระดับปริญญา โดยเฉพาะการจัดการศึกษาในระบบหน่วยการเรียน ทำให้ขาดการประสานสัมพันธ์ระหว่างเพลงรำที่ฝึกมาแล้วกับเพลงรำที่จะฝึกหัดต่อไป จากวิธีการสอนที่ต่างกันมีผลต่อฝีมือการรำของผู้เรียนด้วย เพราะ

วิธีสอนแบบลึกและฝึกฝนอยู่เสมอจะทำให้มีความคล่องแคล่วในท่วงท่าลีลาและกระบวนการที่เข้าขั้นมาตรฐาน กล้ามเนื้อแข็งแรงอยู่เสมอ สามารถนำท่ารำในเพลงรำนี้ไปใช้ในการประดิษฐ์เพลงรำขึ้นมาใหม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพและโดยอัตโนมัติ เพราะจดจำจนขึ้นใจ ส่วนวิธีการสอนแบบเพียงเพื่อรู้ นอกจากจะไม่ช่วยฝึกความคล่องแคล่วในท่วงท่าลีลาการรำและความแข็งแรงของกล้ามเนื้อแล้ว ยังเป็นการลดมาตรฐานของการศึกษาวิชาที่นาฏศิลป์ในภาคปฏิบัติให้ต่ำลงไปอีกด้วย

4.3 ขั้นตอนการสอน เนื่องจากหลักสูตรของแต่ละสถาบันได้มีการกำหนดรายละเอียดเนื้อหาวิชาไว้อย่างชัดเจน และมีการจัดลำดับก่อนหลังในการเรียนการสอนเริ่มต้นจากวิชาการขั้นพื้นฐานไปจนถึงขั้นสูง ซึ่งจะเห็นได้ว่าขั้นตอนการสอนในยุคนี้ได้ประมวลขั้นตอนการสอนที่มีมาก่อนแล้วมาเรียงลำดับไว้ในหลักสูตรดังนี้

4.3.1 ภาคทฤษฎี จะเริ่มต้นจากการสอนความรู้พื้นฐานวิชาให้เข้าใจอย่างกว้าง ๆ เช่น วิชาสุนทรียะของนาฏศิลป์ไทย ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการละคอน การละคอนในวัฒนธรรมและสังคมไทย จากนั้นจะค่อย ๆ เจาะลึกในเนื้อหาวิชาเกี่ยวกับลักษณะ ชนิดของการแสดงอย่างละเอียด รวมถึงประวัติการละครของไทย การละครของต่างประเทศ วรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับการละคร ลักษณะของละครแต่ละประเภทและเทคนิคต่าง ๆ เกี่ยวกับการแต่งบทละคร แสง สี เสียง เครื่องแต่งกาย การแต่งหน้า ตามลำดับ

4.3.2 ภาคปฏิบัติ นอกจากจะมีลักษณะของขั้นตอนการสอนแบบเก่าแล้วสามารถจำแนกได้ดังนี้

4.3.2.1 ขั้นสอนรำพื้นฐาน ได้แก่ เพลงช้า เพลงเร็วและเพลงหน้าพาทย์ธรรมดา

4.3.2.2 ขั้นสอนระบำ รำ ฟ้อน เป็นการฝึกเพลงรำที่เป็นลักษณะการแสดงเป็นชุด ๆ รวมทั้งนาฏศิลป์พื้นเมืองไทย

4.3.2.3 ขั้นฝึกรำประเภทรำคู่ และรำเดี่ยว เช่น ระบำแบบมาตรฐานชุดต่าง ๆ และรำฉุยฉาย เป็นต้น

4.3.2.4 ขั้นฝึกเพลงหน้าพาทย์ขั้นสูงและการแสดงเป็นชุด เป็นต้น

4.3.2.5 ขั้นศึกษาค้นคว้าในเชิงวิชาการอยู่ในความควบคุมของอาจารย์ที่ปรึกษา โดยเรียบเรียงผลการศึกษาค้นคว้าส่งเป็นรูปเล่มหรือจัดแสดงละครเรื่องใหญ่ 1 เรื่อง ด้วยความสามารถของผู้เรียนเอง

4.4 เทคนิคการสอน การใช้เทคนิคการสอนในแบบเก่ายังคงเป็นเทคนิคที่ใช้กันอยู่ทั่วไปในการสอน แต่ในขณะเดียวกันได้มีการนำเทคโนโลยีใหม่ ๆ ทางการศึกษาเข้ามาใช้ในการเรียนการสอน เช่น เครื่องบันทึกเสียง เทปบันทึกภาพ ภาพสไลด์และภาพยนตร์ ซึ่งสื่อการสอนที่ใช้มากที่สุดคือ เทปบันทึกเสียง ทำให้เห็นความแตกต่างในการฝึกหัดภาคปฏิบัติยุคก่อน ๆ กับยุคนี้ว่า ผู้สอนและผู้เรียนมีความสะดวกสบายขึ้น เพราะการฝึกนาฏศิลป์จะต้องการกระหวัดเข้าบ่อย ๆ จนจำขึ้นใจ การปฏิบัติซ้ำหลาย ๆ ครั้งหมายถึงว่าผู้เรียนและผู้สอนก็ต้องช่วยกันร้องเพลงที่ฝึกทำนั้นซ้ำ ๆ ไปด้วยในขณะที่รำรำ ถึงแม้ว่าในช่วงหนึ่งจะมีการจัดเวทีให้ครูคนไทยมาตีระนาดเอก เพลงรำให้ในขณะที่มีชั่วโมงฝึกปฏิบัติก็ตาม (ประทีน พวงสำลี, สัมภาษณ์) เมื่อมีการนำเครื่องบันทึกเสียงเข้ามาใช้แทนการบรรเลงดนตรีสด ๆ จึงช่วยให้ผู้สอนสามารถใช้เทคนิคการสอนตามรูปแบบเดิมได้มีประสิทธิภาพขึ้น เพราะสามารถจะสอนในช่วงตอนที่ต้องการหรือหยุดการสอน เพื่อจะเดินจับท่ารำของผู้เรียน ลงโทษผู้เรียนด้วยการให้ทำท่ารำนั้นค้างไว้ หรือจะฝึกฝนเดี่ยว เชิญให้ปฏิบัติรำซ้ำ ๆ ก็ครั้งก็ทนได้ตามความพึงพอใจและสะดวกขึ้น ยิ่งกว่านั้นการใช้เทปบันทึกภาพกลายเป็นสิ่งสำคัญยิ่งประการหนึ่งของผู้สอน เพราะการสอนแต่ตั้งเดิมมาอาศัยการจำท่ารำเป็นหลัก ข้อบกพร่องในการหลงลืมท่ารำหรือการศึกษาท่ารำใหม่ ๆ จากเทปบันทึกภาพจึงกลายเป็นเทคนิคใหม่ในการสอนของครูถ้าหากใช้เทคนิคดังกล่าว ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนได้รับความรู้ ประสบการณ์ และเกิดความเข้าใจในเนื้อหาวิชาที่ถูกต้องและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

5. การวัดและประเมินผลการศึกษา เกณฑ์ที่ใช้วัดและประเมินผลการเรียนและผู้สำเร็จการศึกษามีหลายลักษณะคือ

5.1 ใช้คำว่า "ยอดเยี่ยม" "ดี" "พอใช้ได้" ในการจัดลำดับความรู้ ความสามารถผู้สำเร็จการศึกษาวิชาชีพนางรำก่อน พ.ศ.2479 โดยมีเกณฑ์ในการพิจารณาดังนี้

คำว่า "ยอดเยี่ยม" สำหรับผู้สำเร็จการศึกษาที่มีความรู้และความสามารถ 2 ประเภท คือ ประเภทแรก สามารถอ่านโน้ตสากลที่เกี่ยวข้องกับเพลงไทยได้ดีและที่เกี่ยวข้องกับเพลงสากลพอสมควร เล่นเครื่องดนตรีไทยได้ทั้งเครื่องเป่าพาทย์และเครื่องสายอย่างน้อย 8 อย่าง และเล่นเพลงไทยได้อย่างน้อย 150 เพลง มีความชำนาญพิเศษในเครื่องใดเครื่องหนึ่งอย่างน้อย 2 เครื่อง จนเดี่ยวดนตรีได้อย่างน้อยเครื่องละ 7 เพลง อีกประเภทหนึ่ง ต้องเป็นผู้มีความรู้อ่านโน้ตสากลที่เกี่ยวข้องกับเพลงไทยได้ดีรำเพลงต่าง ๆ ที่เป็นแบบได้ดีอย่างน้อย 30 เพลง เคยเล่นละครรำเป็นตัวละครสำคัญให้แก่โรงเรียน ไม่น้อยกว่า 5 เรื่อง สามารถฝึกสอนละครดึกดำบรรพ์ตาม

พระราชนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ได้อย่างน้อย 7 ตอน รู้จักได้ตามบทได้ถูกต้อง งดงาม เล่นเครื่องดนตรีไทยได้อย่างน้อย 3 อย่าง และเล่นเพลงดนตรีไทยได้อย่างน้อย 50 เพลง

คำว่า "ดี" จะให้แก่ผู้มีความรู้อ่านโน้ตสากลที่เกี่ยวกับเพลงไทยได้ดี เล่นเครื่องดนตรีไทยได้อย่างน้อย 4 อย่าง และเล่นเพลงไทยได้อย่างน้อย 80 เพลง หรือพิจารณาให้กับผู้ที่มีความรู้อ่านโน้ตสากลที่เกี่ยวกับเพลงไทยได้ดี รำเพลงต่าง ๆ ที่เป็นแบบแผนได้อย่างน้อย 30 เพลง เล่นเครื่องดนตรีไทยได้อย่างน้อย 2 ชนิด และเล่นเพลงดนตรีไทยอย่างน้อย 50 เพลง

คำว่า "พอใช้ได้" จะให้แก่ผู้สำเร็จการศึกษาที่สามารถอ่านโน้ตสากลที่เกี่ยวกับเพลงไทยได้พอควร รำเพลงต่าง ๆ ได้อย่างน้อย 10 เพลง เล่นเครื่องดนตรีไทยได้อย่างน้อย 2 อย่าง และเล่นดนตรีเพลงไทยได้อย่างน้อย 20 เพลง หรือพิจารณาให้กับผู้ที่สามารถอ่านโน้ตสากลที่เกี่ยวกับเพลงไทยได้พอควร แสดงละครพูดได้ดี เล่นเครื่องดนตรีไทยได้อย่างน้อย 2 อย่าง และเล่นเพลงไทยได้อย่างน้อย 20 เพลง ("เรื่องรายงานการแก้ไขระเบียบการของโรงเรียนนาฏดุริยางคศาสตร์ พ.ศ.2477 : หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เลขที่ ศธ.0701.31/2 :

5.2 ใช้ระบบคะแนน นับตั้งแต่ พ.ศ.2479 จนถึงก่อนการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรตามแผนการศึกษาชาติ พ.ศ.2520 การวัดและประเมินผลการศึกษาของวิทยาลัยนาฏศิลป์ใช้ระบบคะแนนเป็นเกณฑ์ และเป็นไปตามเกณฑ์ของกระทรวงธรรมการหรือกระทรวงศึกษาธิการในเวลาต่อมา ดังจะเห็นได้จากการเปรียบเทียบหลักสูตรและคะแนนดังนี้

ตารางที่ 10 เปรียบเทียบหลักสูตรและการกำหนดคะแนนระหว่างโรงเรียน
สตรีชติเวช โรงเรียนสตรีบ้านทะวายและโรงเรียนศิลปากร

ประเภทวิชา	โรงเรียนสตรีชติเวช วิสามัญเลขานุการ จำนวนคะแนน	โรงเรียนสตรีบ้าน ทะวายวิสามัญ การฝีมือ จำนวนคะแนน	โรงเรียนศิลปากร วิสามัญนาฏดุริยาง จำนวนคะแนน	
<u>วิชาสามัญ</u>				
จรรยา	ข้อเขียน	40	40	40
ภาษาไทย	สมุดรายงาน	20	20	20
	อ่านฟังเสียง	20	20	20
	กวีนิพนธ์	30	30	30
	เรียงความ	50	20	20
	ย่อความ	20	20	20
ภาษาอังกฤษ	ไวยากรณ์	30	30	30
	อ่าน - พูด	40	40	40
	แปล	40	60	60
	ไวยากรณ์	40	40	40
	แต่งหรือจดหมาย	80	80	80
	ย่อ	30	20	20
	วรรณคดี	60	-	-
ภาษาฝรั่งเศส	อ่าน - พูด	20	-	20
	แปล	40	-	40
	แต่ง	60	-	60
	ไวยากรณ์	20	-	20
คำนวณ	เลขคณิต	50	50	-
ประวัติศาสตร์		50	50	50
พลศึกษา		40	40	50
รวมคะแนนวิชาสามัญ		820	590	680
<u>วิชาวิสามัญ</u>				
งานเลขานุการ - จดหมาย , ขวเลข, พิมพ์ดีด, กฎหมาย, บัญชี	180	-	-	
เย็บ, บัก, ถัก, ร้อย, การฝีมือ, การครัว นาฏดุริยางค์	-	610	-	
	-	-	520	
รวมคะแนนทั้งสิ้น	1,000	1,200	1,200	

(ที่มา : "เรื่องรายงานอธิบดีกรมศิลปากรในการนาฏดุริยางค์ที่ปฏิบัติอยู่เวลานี้."

หอดจดหมายเหตุแห่งชาติ. เลขที่ ศธ.0701.31/12 : 49)

ซึ่งคะแนนในรายวิชาวิชานั้น ได้แบ่งออกดังนี้

ก. วิชาบังคับ

โน้ตสากล	ข้อเขียน	80
	อ่านและร้อง	80
	ขับร้องไทย	120

ข. วิชาที่ให้เลือกร่วม

1. คีตศิลป์	หลักวิชา	120
	ภาคปฏิบัติ	120
	ขับร้องไทย	120
2. ดุริยางคศิลป์	หลักวิชา	120
	ภาคปฏิบัติ	120
3. นาฏศิลป์	หลักวิชา	120
	ภาคปฏิบัติ	120

("ระเบียบการโรงเรียนศิลปากร พ.ศ.2479." หอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

ศธ.0701.31/8 : 17)

เมื่อมีการจัดการศึกษาถึงระดับนาฏศิลป์ชั้นกลางและชั้นสูง จึงมีการกำหนดคะแนนสำหรับวิชาศิลปนิพนธ์รวมอยู่ในวิชาครู 150 คะแนน นอกจากนี้แล้วยังพบอีกว่าในปี พ.ศ.2502 - 2503 มีการกำหนดคะแนนโดยพิจารณาจากผลงานการมีส่วนร่วมแสดงละครซึ่งเป็นงานราชการอย่างหนึ่ง 30 เปอร์เซ็นต์ และให้เป็นคะแนนสอบไล่ 70 เปอร์เซ็นต์ เพื่อช่วยนักเรียนที่ต้องขาดเรียนในขณะที่ปฏิบัติการแสดงบ่อย ๆ ทำให้ผลการเรียนค่อยลงไป (ผลงานของโรงเรียนนาฏศิลป์." หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ.0701.37/57 : 16) ส่วนเกณฑ์ในการตัดสินว่าสอบไล่ได้ ยึดหลักเกณฑ์ดังนี้

1. นาฏศิลป์ขั้นต้น ให้ถือคะแนนเฉลี่ยของทุกวิชารวมกัน ร้อยละ 50 และต้องสอบได้คะแนนศิลป ร้อยละ 50 จึงจะนับเป็นสอบไล่ได้

หมายเหตุ ผู้ที่มีสิทธิ์จะเรียนค่อนนาฏศิลป์ชั้นกลางปีที่ 1 ต้องสอบไล่ได้คะแนนรวมวิชาสามัญ ร้อยละ 50 และวิชาศิลป ร้อยละ 60

2. นาฏศิลป์ชั้นกลางและชั้นสูง ให้ถือคะแนนหมวดศิลปร้อยละ 60 หมวดวิชาสามัญ ร้อยละ 50 จึงจะนับเป็นสอบไล่ได้ ผู้ที่สอบตกในหมวดวิชาใดเพียงหมวดเดียว สำหรับวิชาสามัญให้สอบแก้ตัวในหมวดวิชานั้น

("ระเบียบการสอบและการวัดผลการเรียนของนักเรียนโรงเรียนนาฏศิลป์ พ.ศ.2503."

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ.0701.37/57 : 25-26)

ในระยะต่อมาเกณฑ์การสอบไล่ได้ในแต่ละระดับชั้นทั้งชั้นต้น ชั้นกลางและชั้นสูง ภาควิชาสามัญ ศิลปะและการศึกษา เนื้อเกณฑ์ร้อยละ 50 ทุกหมวดวิชา ซึ่งพบหลักฐานจากสมุดรายงานประจำตัวนักเรียนวิทยาลัยนาฏศิลป์ ปีการศึกษา 2517 ของ น.ส.ชมนาด กิจจันทร์ เลขประจำตัว 2477 ระดับนาฏศิลป์ชั้นสูงปีที่ 2

5.3 ใช้ระบบค่าระดับคะแนน หลังจากทีวิทยาลัยนาฏศิลป์ ได้เปลี่ยนแปลงหลักสูตรใหม่ใน พ.ศ.2521 ตามแผนการศึกษาชาติ พ.ศ.2520 การประเมินผลการศึกษาได้เปลี่ยนมาใช้ระบบค่าระดับคะแนน เช่นเกี่ยวกับการวัดผลและประเมินผลการศึกษาของวิทยาลัยครูและมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งแต่ละสถาบันใช้สัญลักษณ์ที่เป็นค่าระดับคะแนนแสดงผลการประเมินต่างกันกล่าวคือ

5.3.1 การประเมินผลการเรียนของวิทยาลัยนาฏศิลป์ให้เป็นไปตามระเบียบของกระทรวงศึกษาธิการ ในแบบอิงเกณฑ์ ซึ่งใช้ 2 แบบคือ ผ่าน - ไม่ผ่านและออกระดับค่าเป็น 1, 2, 3, 4 สำหรับรายวิชาที่สอบผ่าน และ 0 สำหรับรายวิชาที่ไม่ผ่าน ส่วนเกณฑ์การจบหลักสูตรจะต้องเป็นไปตามข้อกำหนดดังนี้

5.3.1.1 ได้ศึกษารายวิชาครบถ้วนตามเกณฑ์หลักสูตรแต่ละสาขาวิชาและ

5.3.1.2 สอบได้หน่วยการเรียนทั้งสิ้นในระดับนาฏศิลป์ชั้นต้น ไม่ต่ำกว่า 100 หน่วยการเรียน และต้องผ่านวิชาบังคับภาษาไทย สังคมศึกษา และวิชาศิลปะ ส่วนระดับนาฏศิลป์ชั้นกลาง ต้องสอบได้หน่วยการเรียนทั้งสิ้นไม่น้อยกว่า 100 หน่วยการเรียน และ 85 หน่วยการเรียน ในระดับนาฏศิลป์ชั้นสูง ยิ่งกว่านั้นจะต้องเข้าร่วมกิจกรรมในชมรมใดชมรมหนึ่งตามเกณฑ์ของหลักสูตร โดยเฉพาะต้องได้ค่าระดับคะแนนเฉลี่ยสะสมตลอดหลักสูตร แต่ละหลักสูตรไม่ต่ำกว่า 2.00 ทั้งระดับนาฏศิลป์ชั้นต้น นาฏศิลป์ชั้นกลาง นาฏศิลป์ชั้นกลางและระดับปริญญา

5.3.2 การประเมินผลของแต่ละรายวิชาของหลักสูตรวิทยาลัยครูใช้สัญลักษณ์ที่เป็นค่าระดับคะแนนแสดงผลประเมิน 5 ระดับคือ

- "ก" หมายความว่า ผลการประเมินขั้นดีมาก มีค่าระดับ
คะแนนเท่ากับ 4
- "ข" หมายความว่า ผลการประเมินขั้นดี มีค่าระดับ
คะแนนเท่ากับ 3
- "ค" หมายความว่า ผลการประเมินขั้นปานกลาง
มีค่าระดับคะแนนเท่ากับ 2
- "ง" หมายความว่า ผลการประเมินขั้นอ่อน
มีค่าระดับคะแนนเท่ากับ 1
- "จ" หมายความว่า ผลการประเมินขั้นอ่อนมาก
มีค่าระดับคะแนนเท่ากับ 0

และมีการใช้สัญลักษณ์อื่น ๆ เช่น ผ (ผ่าน) ม (ไม่ผ่าน)

อย่างไรก็ตาม ผู้ที่จะสำเร็จ การศึกษาตามหลักสูตรของสภาการฝึกหัดครู จะต้องมีความประพฤติเหมาะสมที่จะเป็นครู สอบได้ในรายวิชาต่าง ๆ ครอบคลุมจำนวนหน่วยกิตที่กำหนดไว้ในหลักสูตร ได้ค่าระดับคะแนนเฉลี่ยสะสมไม่ต่ำกว่า 2.00 ไม่ติดค้างค่าระดับคะแนน "จ" มีเวลาเรียนไม่ต่ำกว่า 4 ภาคเรียนปกติในกรณีที่เคยเรียนแต่ละระดับ และไม่ต่ำกว่า 7 ภาคเรียน ในกรณีที่เรียนตลอดหลักสูตร มีสภาพเป็นนักศึกษาไม่ต่ำกว่า 4 และ 14 ภาคเรียนปกติในกรณีที่เคยเรียนแต่ละระดับและเรียนตลอดหลักสูตรตามลำดับ

5.3.3 การประเมินผลตามหลักสูตรมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ให้ระดับ

ค่าคะแนนเป็น 8 ระดับคือ

ระดับ	A	B+	B	C+	C	D+	D	F
ค่าระดับต่อหน่วยกิต	4.0	3.5	3.0	2.5	2.0	1.5	1.0	0

ผู้ที่สำเร็จการศึกษาตามหลักสูตร นอกจากจะต้องศึกษาลักษณะวิชาต่าง ๆ ครอบคลุมหลักสูตรและข้อกำหนดของสาขาวิชาแล้ว จะต้องมีความประพฤติเรียบร้อยดี ไม่ต่ำกว่าที่หลักสูตรกำหนดไว้ โดยได้รับค่าระดับเฉลี่ยสะสมไม่ต่ำกว่า 2.00 และได้ขึ้นทะเบียนเป็นนักศึกษามาแล้วไม่น้อยกว่า 7 ภาคการศึกษาปกติ นอกจากนี้แล้วผู้สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี ของวิทยาลัยครูหลักสูตร 4 ปี และระดับปริญญาตรีของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์อาจจะได้รับ "เกียรตินิยม" ถ้าหากว่ามีคุณสมบัติครบถ้วนตามข้อบังคับของสถาบันการศึกษานั้น ๆ ด้วย

สถานภาพผู้สำเร็จการศึกษา

อาจกล่าวได้ว่าการจัดการศึกษาวิชาชีพนาฏศิลป์ไทยของยุคนั้นประสบผลสำเร็จตามจุดมุ่งหมายอย่างดียิ่ง ดังจะเห็นได้จากคำวิจารณ์เกี่ยวกับโรงเรียนศิลปากร ในโอกาสเปิดโรงเรียนใหม่ เมื่อวันที่ 18 พฤษภาคม พ.ศ.2481 ของพระบรมวงศานุวงศ์ คณะรัฐมนตรี ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ตลอดจนผู้มีเกียรติในสังคมชั้นสูง ซึ่งล้วนแต่กล่าวถึงความสำเร็จในการจัดตั้งสถาบันวิชาชีพนาฏศิลป์ขึ้น เป็นแห่งแรกและความสำเร็จในการผลิตศิลปินที่มีคุณภาพ ทำให้วิชาชีพแขนงนี้ได้รับการยอมรับในสังคม ดังจะเห็นได้จากคำวิจารณ์ที่ว่า

การศึกษาวิชาชีพประเทศนี้ในกาลก่อนดูเหมือนเรามีความรังเกียจว่าไม่เหมาะสม แต่ในปัจจุบันความเจริญแห่งศิลปะประเภทนี้ได้เปลี่ยนแปลงไปมาก จนได้ทำความเข้าใจให้ในหมู่ท่านที่มีการศึกษาว่า อาชีพทางนาฏศาสตร์ก็เป็นอาชีพที่มีเกียรติอันหนึ่งเหมือนกัน นักเรียนคนใดได้ศึกษาตามหลักสูตรของโรงเรียนเสร็จสิ้นแล้ว ก็หวังได้ว่าจะเป็นที่ครูหรือมีดะนั้นก็ประกอบอาชีพอย่างนี้ต่อไป ("เรื่องคำวิจารณ์เกี่ยวกับโรงเรียนศิลปากร พ.ศ.2481." หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เลขที่ ศธ.0701.31/15 : 27)

นอกจากนี้ยังปรากฏในคำปราศรัยของพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา (หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เลขที่ ศธ.0701.31/15 : 13) ตอนหนึ่งว่า "... โรงเรียนนาฏดุริยางค์ ได้กระทำการก้าวหน้าไปเป็นอันมาก ดังได้ปรากฏแก่ประชาชนและได้รับความนิยมชมชื่นจากประชาชนแล้ว"

โดยเฉพาะอย่างยิ่งคำวิจารณ์ของหลวงชำนาญนิติเกษตร ("เรื่องคำวิจารณ์เกี่ยวกับโรงเรียนศิลปากร ในโอกาสเปิดโรงเรียนใหม่ พ.ศ.2481." หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เลขที่ ศธ.0701.31/15 : 76) ซึ่งได้กล่าวถึงองค์ประกอบของความสำเร็จตามจุดมุ่งหมายว่า

การที่โรงเรียนศิลปากร แผนกนาฏดุริยางค์ ได้ตั้งขึ้นเป็นปีกแผ่นเห็นปานดังนี้ ก็โดยที่ได้จัดและคุมชั้นครบองค์สามคือ หัว (Head) ทัศน (Hand) และหทัย (Heart)
 หัว ในที่นี้ได้แก่ การคิดอ่านด้วยความปรีชาสามารถของผู้เป็นหัวหน้าดำเนินงาน...
 ทัศน ได้แก่ การร่วมมือ ... เพื่อดำเนินการอนุวัติรตามความคิดอ่านของหัวหน้า...
 หทัย ได้แก่ การจ่อใจในการนาฏดุริยางค์ของบรรดานักเรียน จนแสดงได้ผลอย่างที่ดีความจ่อใจอันเกิดมีขึ้นนี้ ก็เนื่องด้วยการอบรมดีของโรงเรียนเป็นสำคัญ

จากความสำเร็จในการยอมรับวิชาชีพนาฏศิลป์เป็นวิชาชีพชั้นสูง มีการเทียบคุณวุฒิ และอัตราเงินเดือนโดยคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน ซึ่งเป็นแนวทางของการจัดการศึกษา ในวิทยาลัยครูเพื่อผลิตครูนาฏศิลป์ในระดับประถมและมัธยมศึกษา แต่อย่างไรก็ตามจะพบว่านอกจาก ผู้สำเร็จการศึกษาจากวิทยาลัยครูจะไปประกอบอาชีพครูนาฏศิลป์ในระดับประถมและมัธยมศึกษา ตามความต้องการของท้องถิ่นแล้ว ยังสามารถสอบบรรจุเป็นข้าราชการครูในสถาบันอุดมศึกษาได้ ส่วนการจัดการศึกษาในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ยังไม่ปรากฏว่ามีผู้สำเร็จการศึกษาในสาขาวิชา เอกศิลปะการละครโดยตรง เพราะเพิ่งเริ่มเปิดสอนเป็นวิชาเอกในปี พ.ศ. 2529 ดังนั้นพอจะ กล่าวสรุปได้ว่า ผู้สำเร็จการศึกษาจากวิทยาลัยนาฏศิลป์และวิทยาลัยครูมีลักษณะในการประกอบ อาชีพดังนี้

1. ประกอบอาชีพศิลปิน จะพบได้ว่า ผู้ที่ประกอบอาชีพศิลปินนั้นจะมาจากผู้ที่สำเร็จ การศึกษาจากวิทยาลัยนาฏศิลป์ ซึ่งจะเข้ารับราชการในกรมศิลปากรเป็นส่วนใหญ่ รองลงมา ก็ จะประกอบอาชีพส่วนตัว เช่น เป็นศิลปินแสดงประจำในห้องอาหารของโรงแรมต่าง ๆ ทั้งในและ ต่างประเทศ และเป็นศิลปินในคณะละครต่าง ๆ หรือรับจ้างแสดงนาฏศิลป์เป็นงานอดิเรก ดังจะ พบได้ว่าความต้องการศิลปินมีมากใน พ.ศ. 2488 ซึ่งปรากฏในบันทึกข้อความจากหัวหน้ากองการ สังคีต ถึงอธิบดีกรมศิลปากร ว่า

นาฏศิลป์ซึ่งในเวลานี้มีทางไปประกอบอาชีพส่วนตัวมีรายได้มากกว่าเงินเดือนมากนัก ... เพราะเวลานี้ทางการแสดงทุกแห่งทนกำลังต้องการศิลปินอยู่ทั่วไปและให้รายได้ อย่างงาม ๆ ที่เดียว ... เมื่อเช่นนี้เมื่อศิลปินของเราซึ่งมีเงินเดือนน้อยอยู่แล้วเพียง 22 บาท เป็นอย่างต่ำและอย่างสูงไม่เกิน 50 บาท ซึ่งเวลานี้หารรายได้ภายนอกเพียงวันเดียวก็จะ เท่ากับจำนวนเงินเดือนเสียแล้ว... คณะละครต่าง ๆ กำลังจะประมูลคนของเราไปเรื่อย ๆ เช่น เป็นครูรำหรือครูดนตรี หรือนักรำ นักดนตรี ... เมื่อเช่นนี้เราก็ดึงคนไว้ไม่ได้ ... ยิ่งกว่านั้น ศิลปินที่สำเร็จมาจากโรงเรียนของกองได้บรรจุเข้าไว้รับราชการเป็นรุ่นแรก 20 คน ออกไปบ้างมีครอบครัวเสียบ้าง ... คงเหลือที่จะปฏิบัติราชการได้ในราว 15 คน ("เรื่องขอให้ปรับปรุงข้าราชการที่มีเงินเดือนน้อย พ.ศ. 2488." หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เลขที่ ศธ. 0701.40/2 : 22)

จากข้อความข้างต้นนี้แสดงให้เห็นถึงความต้องการศิลปินซึ่งขาดแคลนอย่างมาก ถึงแม้ว่าในระยะต่อมา ปี พ.ศ. 2492 กรมศิลปากรจะได้ประกาศว่า การเข้าศึกษาวิชาชีพนานาฏศิลป์ นั้น กรมศิลปากรไม่รับประกันว่าจะจัดหางานให้แก่ผู้สำเร็จการศึกษาได้ แต่กรมศิลปากรก็จะเลือก บุคคลดังกล่าวให้บรรจุเข้ารับราชการเป็นศิลปินตามความจำเป็นแก่ทางราชการ โดยอนุมัติจาก สำนักนายกรัฐมนตรี ได้ทำความตกลงกับ ก.พ. ออกเป็นกฎ ก.พ. กำหนดมาตรฐานเงินเดือนดังนี้

1.1 ผู้เรียนจบนาฏศิลป์ขั้นต้นปีที่ 6 ถ้ารับราชการในกรมศิลปากรบรรจุเป็นข้าราชการพลเรือนสามัญชั้นจัตวา ในอัตรา 30 บาท โดยไม่ต้องสอบแข่งขัน

1.2 ผู้เรียนจบนาฏศิลป์ชั้นกลางปีที่ 2 ถ้ารับราชการในกรมศิลปากรบรรจุเป็นข้าราชการพลเรือนสามัญชั้นจัตวา ในอัตรา 45 บาท โดยไม่ต้องสอบแข่งขัน (โรงเรียนนาฏศิลป์ 2492 : 10)

1.3 ผู้เรียนจบนาฏศิลป์ขั้นสูงปีที่ 2 จะบรรจุเป็นข้าราชการพลเรือนสามัญชั้นตรี ได้ในอัตรา 750 บาท เท่ากับผู้สำเร็จประโยคครุมัธยมหรืออนุปริญญา (โรงเรียนนาฏศิลป์ กรมศิลปากร 2505 : 22)

อัตราเงินเดือนดังกล่าวได้รับการพิจารณาเพิ่มขึ้นตามประกาศของ ก.พ. เช่นเดียวกับข้าราชการในกระทรวงหรือ กรมกองอื่น ดังปรากฏหลักฐานว่า ในระหว่างวันที่ 1 เมษายน พ.ศ.2502 ถึงวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ.2503 กรมศิลปากรได้บรรจุข้าราชการชั้นจัตวาอันดับ 1 ชั้น 500 บาท จากผู้สำเร็จนาฏศิลป์ขั้นต้นปีที่ 6 จำนวน 16 คน ข้าราชการชั้นจัตวาอันดับ 2 ชั้น 600 บาท จำนวน 6 คน ("เรื่องผลงานของโรงเรียนนาฏศิลป์ในระหว่างวันที่ 1 เมษายน 2502 - 31 มีนาคม 2503." หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เลขที่ ศธ.0701.37/57 : 20) นอกเหนือจากเป็นข้าราชการในตำแหน่งศิลปินของกรมศิลปากรแล้ว ผู้สำเร็จการศึกษายังสามารถเข้ารับราชการในองค์การรัฐวิสาหกิจต่าง ๆ เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย มีหน้าที่ในการจัดการแสดงต้อนรับนักท่องเที่ยวอีกด้วย (โรงเรียนนาฏศิลป์ กรมศิลปากร 2505 : 22 - 23) และยิ่งพบอีกว่าในช่วง 10 ปีหลัง ของการศึกษาวิชาชีพนานาฏศิลป์ในยุคนั้น ผู้สำเร็จการศึกษายึดอาชีพเป็นศิลปินอิสระมากขึ้น จะพบได้ว่าการตั้งคณะนาฏศิลป์เอกชนอย่างไม่เป็นทางการโดยผู้ที่สำเร็จการศึกษาทั้งจากวิทยาลัยนาฏศิลป์และวิทยาลัยครู เพื่อรับจ้างแสดงนาฏศิลป์ไทยในต่างประเทศเป็นระยะเวลานาน เช่น แสดงในประเทศญี่ปุ่น อเมริกา เยอรมัน และอังกฤษ เป็นต้น ผู้สำเร็จการศึกษาบางคนไปตั้งหลักแหล่งยึดอาชีพศิลปินตามท้องอาหารในต่างประเทศเลยก็มี

2. ประกอบอาชีพครู เมื่อจุ่มงหมายในการจัดการศึกษาวิชาชีพนานาฏศิลป์ของกรมศิลปากร ต้องการให้ผู้สำเร็จการศึกษาเป็นได้ทั้งศิลปินและครูนาฏศิลป์ โดยกำหนดเนื้อหาวิชาครูเข้าไว้ในหลักสูตรเพื่อให้เป็นครูสอนนาฏศิลป์ในโรงเรียนทั่วไป เช่นเดียวกับผู้สำเร็จการศึกษา

จากวิทยาลัยครูซึ่งได้เปิดในภายหลัง ดังนั้นผู้สำเร็จการศึกษาจึงได้เป็นครูสอนวิชานาฏศิลป์และวิทยาลัยครูจะผลิตครูนาฏศิลป์เหมือนกัน แต่ที่ทราบกันโดยนัยว่า วิทยาลัยครูนาฏศิลป์ผลิตครูนาฏศิลป์ให้สามารถสอนได้ตั้งแต่ระดับประถมศึกษาหรืออุดมศึกษา ส่วนวิทยาลัยครูมุ่งผลิตครูนาฏศิลป์ในระดับประถมและมัธยมศึกษา ซึ่งมีไม่เพียงพอแก่ความต้องการโดยเฉพาะในระดับท้องถิ่น (บุญช่วย โสวัตร, สัมภาษณ์) แต่อย่างไรก็ตามเมื่อวิทยาลัยครูจัดการศึกษาถึงระดับปริญญา ผู้สำเร็จการศึกษาจึงมีโอกาสนี้จะสอบบรรจุในสถานศึกษาได้ทุกระดับตามตำแหน่งที่กำหนดโดย ก.พ. จึงปรากฏว่า นอกจากผู้สำเร็จการศึกษาจากวิทยาลัยครูจะมีโอกาสสอนเฉพาะในระดับประถมและมัธยมศึกษาแล้ว ยังสามารถสอนในระดับอุดมศึกษาด้วย เช่น ในสถาบันการศึกษาสังกัดกรมการฝึกหัดครู และกรมอาชีวศึกษา (จรรยาตรี วีระวานิช, สัมภาษณ์) ถึงกระนั้นก็ตามจะพบว่าสถานศึกษาของกรมศิลปากรจะรับเฉพาะผู้สำเร็จการศึกษาจากวิทยาลัยนาฏศิลป์เพียงแห่งเดียว

นอกจากการประกอบอาชีพศิลปินและครูแล้ว ยังปรากฏว่าผู้สำเร็จการศึกษามุ่งหวังที่จะศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้นไป และมีแนวโน้มในการประกอบอาชีพส่วนตัวหรือศิลปินอิสระมากขึ้น ดังมีหลักฐานปรากฏดังนี้

จากรายงานผลงานของโรงเรียนนาฏศิลป์ พ.ศ. 2502 - 2503 มีสถิติผู้สำเร็จการศึกษาในระดับนาฏศิลป์ชั้นกลางและนาฏศิลป์ชั้นสูงในหน่วยงานต่าง ๆ ดังนี้

2.1 ผู้สำเร็จนาฏศิลป์ชั้นกลางปีที่ 3 รวม 30 คน ออกไปประกอบอาชีพครูในโรงเรียนต่าง ๆ 7 คน นอกจากนั้นศึกษาต่อในระดับนาฏศิลป์ชั้นสูง

2.2 ผู้สำเร็จนาฏศิลป์ชั้นสูงปีที่ 2 รวม 20 คน บรรจุเป็นข้าราชการครูในกรมสามัญศึกษา 4 คน กรมวิสามัญศึกษา 3 คน กรมการฝึกหัดครู 3 คน กรมศิลปากร 6 คน และการทำเรือแห่งประเทศไทย 1 คน ("เรื่องผลงานโรงเรียนนาฏศิลป์ กรมศิลปากร ในระหว่างวันที่ 1 เมษายน 2502 - 31 มีนาคม 2503." ทอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เลขที่ ศธ.0701.37/57 : 21)

3. ประกอบอาชีพอื่น ศึกษาต่อและประกอบอาชีพ นอกจากการประกอบอาชีพในลักษณะที่กล่าวมา ยังพบว่าผู้สำเร็จการศึกษาอาจจะไปทำงานในหน้าที่ที่ไม่เกี่ยวข้องกับวิชาความรู้ที่ได้รับการศึกษา เช่น ทำงานธนาคารด้านการเงินและบัญชี รัฐวิสาหกิจต่าง ๆ ห้างการไฟฟ้า การประปาและองค์การโทรศัพท์ (ประกอบ ลากเพชรและประทีน พวงสำลี, สัมภาษณ์) เมื่อหน่วยงานรับมีปริมาณการรับผู้สำเร็จการศึกษาน้อย จึงมีผู้สำเร็จการศึกษาจำนวนมากที่อยู่ในภาวะว่างงาน แต่ก็ยังหวังที่จะเข้ารับการศึกษาค่อยๆมีโอกาส

จากการติดตามผลผู้สำเร็จการศึกษาในระดับนาฏศิลป์ชั้นสูงปีที่ 2 ของวิทยาลัยนาฏศิลป์ พ.ศ.2513 - 2517 และพ.ศ.2524 - 2528 ผู้สำเร็จการศึกษานำปฏิบัติงานในหน่วยงานต่าง ๆ ดังนี้

ตารางที่ 11 สถานภาพผู้สำเร็จการศึกษาประกาศนียบัตรนาฏศิลป์ชั้นสูง ตั้งแต่ปีการศึกษา 2513 - 2517

ปีการศึกษา	จำนวนผู้สำเร็จการศึกษา	สถานภาพผู้สำเร็จการศึกษา		
		ข้าราชการกรมศิลปากร	ครูสังกัดโรงเรียนรัฐบาลและเอกชน	ประกอบอาชีพอื่น, ศึกษาต่อและอื่น ๆ
2513	50	13	11	26
2514	55	13	18	24
2515	50	17	7	26
2516	37	12	8	17
2517	89	8	18	63
รวม	281	63	62	156

(“เรื่องขอแจ้งจำนวนนักศึกษาที่จบชั้นสูงปีที่ 2 ของวิทยาลัยนาฏศิลป์ ตั้งแต่ปีพ.ศ.2513 - 2517 : หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เลขที่ ศธ.0701.36/94)

ตารางที่ 12 สถานภาพผู้สำเร็จการศึกษาประกาศนียบัตรนาฏศิลป์ชั้นสูง
ตั้งแต่ปีการศึกษา 2524 - 2528

ปีการศึกษา	จำนวนผู้สำเร็จการศึกษา	สถานภาพผู้สำเร็จการศึกษา				
		รับราชการ	ประกอบอาชีพส่วนตัว	ศิลปิน	ทำงานเอกชน	รอประกอบอาชีพหรือรอการศึกษาต่อ
2524	87	8	11	1	2	10
2525	176	65	5	5	20	34
2526	292	52	23	7	24	83
2527	313	74	28	4	26	95
2528	828	84	85	11	92	360
รวม	1,696	283	152	28	164	582

จากสถิติข้อมูลที่กล่าวมาแสดงให้เห็นถึงแนวโน้มของสภาวะการว่างงานของผู้สำเร็จการศึกษาวชิราวุฒินาฏศิลป์มีอัตราสูงขึ้น ไม่เพียงแต่ผู้สำเร็จการศึกษาจากวิทยาลัยนาฏศิลป์เท่านั้น สภาพดังกล่าวก็ปรากฏแก่ผู้สำเร็จการศึกษาจากวิทยาลัยครู เช่นเดียวกัน (ประทีน พวงสำลี, สัมภาษณ์) ทั้งนี้เพราะค่านิยมของคนส่วนใหญ่นิยมเรียนเพื่อรับราชการ ประกอบกับการผลิตครูไม่สอดคล้องกับหน่วยงานใช้ครูซึ่งยังไม่มีแผนความต้องการครูระดับและสาขาต่าง ๆ ที่แน่นอนพอที่จะยึดเป็นแนวในการผลิตครูได้ ทำให้การผลิตครูสาขานาฏศิลป์มีปริมาณเกินกว่าตำแหน่งครูที่จะรับได้ในแต่ละปี (คณะอนุกรรมการปฏิรูปการฝึกหัดครู 2526 : 141)

สรุป

ความเปลี่ยนแปลงการจัดการศึกษาในยุคนี้ เป็นการพัฒนาการศึกษาให้มีระบบระเบียบมากยิ่งขึ้น ยึดตามกฎเกณฑ์ของสากล บทบาทของพระมหากษัตริย์ที่เคยอุปถัมภ์ศิลปะและศิลปินลดทอนไป ตามพระราชอำนาจอันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ทำให้เกิดมิติใหม่ทาง

การศึกษาซึ่งจัดดำเนินการโดยสามัญชน ในรูปของสถาบันการศึกษาภายใต้การสนับสนุนและความ
ควบคุมของรัฐบาล

สถาบันการศึกษาวิชาชีพนานาชาติที่เปิดขึ้นเป็นแห่งแรกคือ โรงเรียนนาฏดุริยางคศาสตร์
ตั้งขึ้นเพื่อต้องการพัฒนาการศึกษาวิชาชีพนานาชาติให้เป็นที่ยอมรับในสังคมตามแบบอย่างของการ
ศึกษาในต่างประเทศโดยเฉพาะประเทศฝรั่งเศสทำให้การศึกษาวิชาชีพนานาชาติในฐานะเป็นทั้งศาสตร์
และศิลปะแพร่ขยายออกไปสู่สถาบันการศึกษาแห่งอื่นคือ วิทยาลัยครู มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
และมีแนวโน้มต่อไปในอนาคตคือ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งแต่ละสถาบันจะจัดดำเนินการ
จัดการศึกษาโดยเอกเทศ ไม่มีการวางแผนผลิตกำลังคนหรือกำหนดนโยบายร่วมกัน เมื่อจุดประสงค์
ของโรงเรียนนาฏดุริยางคศาสตร์ซึ่งได้พัฒนาเป็นวิทยาลัยนานาชาติในปัจจุบัน มุ่งหมายในการผลิต
ศิลปินและครุฑานาชาติ ในขณะที่วิทยาลัยครูก็ผลิตครุฑานาชาติและเอื้อต่อการเป็นศิลปินด้วย ทำให้
เกิดความซ้ำซ้อนและเป็นปัญหาในขณะนี้คือ ภาวะการว่างงาน ทั้งนี้เพราะการเร่งขยายสถานศึกษา
ออกไปอย่างกว้างขวาง โดยขาดการวางแผนประกอบกับขาดการปลูกฝังให้มีความรู้ในการประกอบ
อาชีพโดยอิสระ และการสร้างสรรค์ผลงานในปรากฏในสาธารณชน โดยเฉพาะค่านิยมของคนไทย
ยังผูกติดอยู่กับการเข้ารับราชการด้วย จึงเป็นที่มาของปัญหาดังกล่าว

รูปแบบของหลักสูตรแต่ละสถาบันเป็นลักษณะแบบผสม โดยมีโครงสร้างของการศึกษา
วิชาพื้นฐาน วิชาเฉพาะและวิชาเลือก โดยมีอัตราส่วนของแต่ละแห่งใกล้เคียงกัน อย่างไรก็ตาม
ลำดับและรายละเอียดเนื้อหาวิชา และการสอนยังคงยึดถือรูปแบบของเดิมอยู่มากคือ การใช้
ความจำและการปฏิบัติเลียนแบบครู ส่วนการสอนในภาคทฤษฎีจะใช้การบรรยายเป็นหลักในเรื่อง
ของการวัดผลและประเมินผลการศึกษาใช้การกำหนดเป็นคะแนนและคิดเป็นร้อยละ และได้เปลี่ยน
ไปใช้ระบบค่าระดับคะแนนและหน่วยการเรียนเช่นเดียวกันหมดในช่วง 10 ปีหลังของยุค ทำให้
การเรียนการสอนในภาคปฏิบัติซึ่งจำเป็นจะต้องมีการฝึกทักษะและความจำอย่างต่อเนื่อง ขาดการ
คำนึงถึงความสำคัญในเรื่องนี้ สิ่งที่สำคัญยิ่งกว่าก็คือ ประกาศนียบัตรหรือใบปริญญาบัตร ซึ่งเป็น
ใบเบิกทางในการประกอบอาชีพและการได้รับความยอมรับในสังคม